

Çend stêrên geş
di esmanê helbesta nû ya kurdî de

(kurmancîya jêrî)

Weşanxane ya Apec. 2020

Çend stêrên geş
di esmanê helbesta nû ya kurdî de

(kurmancîya jêrî)

Xelîl Duhokî

2020

Weşanxane ya Apec 2020

ISBN:

Naverok

Pêşgotin	7
Helbestvan û şoreşgerê xweragir, Dilzar û ezmûneka dirêj	9
Medhet Bêxew û ezmûneke dirêj	15
Şêrko Bêkes, bi çavê elhoyekî, li bûyerên gelê xwe dinêre	22
Helbestvanê rasgo; Ebdula Peşêw	31
Letîf Helmet, helbestvanê tepeser û hejaran	43
Şewat û koçberî di helbestên Enwer Qadirî de	56
Stem û zulma dijminan, nekarî ye serê Azad Dilzarî biçemîne	64
”Ew Sehdeella Peroşe kî ye, hind Helbestê ciwan dinivîse!” (Hêmin)	68
Mirov û welat di helbestên Refîq Sabirî de	73
Bergirî û xweragirtin di helbestên Hemesêid Hesenî de	85
Piroja nûxwazîyê din helbestên Enwer Mesîfî de	97
Qubadê Celîzade, dîwarên di navbera xwe û jinê de, diherîfîne	103
Jîyan û mirina, Kerîm Deştî, di peristgeha nivîsînê de ye	111
Dilşad Ebdula, bi ezmûneke nû dihê qada helbestê	116
Nijad Ezîz Surmî û peristgeha helbestê	122
Heta ku sitem hebe, Mewcûd Saman, bergirîyê ji doza mirovî dike	126
Nûxwazî û helwêstên wêrek, di berhemên Ferhad Pîrbalî de	132
Fereydon Saman, li kenarê tenahîyê digere	139
Sebah Rencder, di cîhana xewnan de, winda dibe	145
Hîwa Qadir, xaça xwe digerîne	150
Çinar Namiq, hêlên sor dişkêne û berevanîyê ji doza jinê dike	154
Çend helbestvanên navdarên jin, di helbesta nû ya kurdî de	159
Jîla Husênî	159
Mehabad Qeredaxî	162
Kejal Ehmed	164
Dilsoz Heme	166
Helbestvan û nivîser Xelîl Duhokî	170
Ferheng	172

Pêşgotin

Kurdistan, welatekî berfireh, pir çiyayên asê, daristan û rûbarên mezin e. Ev siruştî ciwan û xemlandî, ji aîyekê ve, bihayekê torîstî dide gelê kurd û aborîya wî baş dîke û ji alîyekê din ve jî, jîyaneke sext û dijwar ji bo wî peyda dîke. Êdî ev çende bû sedemê hindê ku rê û bazeberên têkelîyan, di nav xelkê me de, pir kêmbin û hatin û çûn jî, li zivistanên qerisî û dijwar, kêmbin yan her nebin... Belê; êdî çiyayekê asê û rûbarekê mezin, di navbera du gundan de, dibû sedemê hindê ku her gundekê, taybetmendiyên xwe hebin û bi dirêjîya salan, devokên biçûk peyda bûn û paşan, bûne zaravên cuda.

Dîsan ji ber ku dijminan jî, welat dagîr kir û nehêla pêş bikeve. Rêyên bajarvanîyê li ber girtin û perda nezanîne bi ser de berda, êdî hêdî-hêdî, ew devok jî, mezin bûn û heta gehaye wê qonaxê, ku hevdû bi dirustî fam nekin. Ji ber ku dagîrkerên welatî, her yekê kulturek cuda heye û alfabeyek cuda bi kar tîne, êdî giriftarî mezintir bû û niha, kurdên pişka Turkîyeyê, nikarin bi dirustî di berhem û efrandinên kurdên pişka Îraq û Îranê bigehin. Hingî jî, valatîyek çêdibe û edebiyat û dîroka gelê kurd lawaz dibe û nikare qonaxên bajêrvanîyê bibire... Ji ber vê giriftarîya mezin û li gor daxwazên xelkê me, min pirojê wergerandin, danasîn û şirovekirina edebîyata ku bi zaraveyê kurmançîya jêrî, xiste ser milên xwe û berhemên hejmareke helbestvanan, berhev kir û ez wan didanîme ber destên xwendevanên bi rûmet. Carnan ev xebat ne bi dilê hin kesan bû û digotin ku, zimanê edebî, bi tinê kurmançîya jêrî ye û nabe helbest, bêne veguhaztin bo kurmançîya jorî!. Lê ji alîyê din ve jî, piranîya wan helbestvanan, bi dilxweşî ev kar disengandin û pesnê wî jî didan û digotin ku, kurmançîya jorî, zaraveyekî mezin û dewlemendê kurdî ye û divê em xwe nêzîkî hevdu bikî û ji bo peydakirina zimanekê êkgirtî, hewl bidîn. Xebateka ji vî rengî, Hejarê Mukiryani jî, kiriye û Mem û Zîn veguhaztîye kurmançîya jêrî û ew şakarê Ehmedê Xanî, bi rêyek hêsantir xistiye ber destên xwendevanan...

Min navê pirtûkê kire (Çend stêrên geş...) çinku ez dizanim ku bi sedan helbestvanên ku bi kurmançîya jêrî dinivîsin hene, lê mixabin

berhemên tevan negehiştine destên min. Min pişkeka berhemên helbestvanan veguhaztîne kurmacîya jorî û pişkeka din jî, her bi kurmacîya jêrî mane. Xwendevan jî, wê hewl bide di wan berheman bigehe û mifayî jê bibîne... Bi vê xebatê, min viyaye pirekê di navbera herdu zaraveyan de, dirust bikim, xizmeta edebîyata kurdî bikim û helbestvanên kurd, ji tevaya Kurdistanê, bi hevdu bidime nasîn...

Helbestvan û şoreşgerê xweragir, Dilzar û ezmûneka dirêj

Dilzar (Ehmedê Mistefayê Hewêz), mirovekî şoreşger û bi rûmet e. Her ji zaroktîyê xaça xwe helgirtîye û li gelek welatan, derbeder bûye. Bi dehan sala, di zîndanên dijminan de jîyaye û zulmeka mezin lê hatiye kirin. Lê berdewam xwe ragirtiye û serê xwe ji bo faşîyan neçe-mandîye.

Her çend hebestên swe, bi forma klasîk nivîsîye, lê bi naverokeka dewlemend, divehîne. Hêvênê helbestên wî, ji doza mirovî û xemên karker û hejaran pêk hatîye. Ew komunist û welatperwer bûye û hemî jîyana xwe, ji bo doza mirovî bi giştî û ya gelê kurd bi taybetî, tîrxan kirîye.

Di sala 1920 ê de, li bajarê Koyeyê ji dayîk bûye. Di sala 1940 ê de, dest bi nivîsna helbestan kiriye. Ew bi xwe, dibistaneka xweragirî û xwefêrkirinê ye. Nêzîkî 80 sala ye ku, xebata siyasî, bizavên edebî û rewşenbîr dike. Çendîn xelatên edebî wergirtine. Heta niha ev berhemên jêrî, gehandîne çapê.

1. Awazî aşî û azadî. Bexda ,1958.
2. Xebat û jîyan. Bexda, 1960.
3. Gencîne. Wergerandina çarînên Baba Tahirê Hemedanî. Bexda 1960.
4. Bîrewerî rojanî jîyanim. Beşa yekê, Stokholm, 1991
5. Bîrewerî rojanî jîyanim. Beşa duyê, Stokholm, 1992
6. Dîwana Dilzarî.
7. Paşkoya bîrewerîyên wî. Beşa yekê, Hevlêr 1998
8. Paşkoya bîrewerîyên wî. Beşa duyê, Hevlêr 2000
9. Dîroka parta kumonîsta Îraqê. Kurdistan, 2002

Ew mirovek kurdperwer e. Welat di dilê wî de ye û hemî jîyana xwe ji bo wê armançê tîrxan kirîye. Lewre ew dibêje:”Eger helbestvan, di xweşî û nexweşîyan de, di şîn û şahîyan de, di gel netewa

xwe bû û di pêşketinxwazîyê de bû, berhemên baş û serketî efirandin,
hîngê ew dê nemirîya xwe peyda bike.”⁽¹⁾

Be min çî xakî Kurdistan beheşt e
Hemû gulzar û bax û kêw û deşt e
Çî sudêkî heye xêrat û xerman
Eger rojê deyan bimrin le birisan
Çirîkey bulbulî ser çil çî dênê
Eger dil derdî bê nanî helênê
Kejî Qendîl, Hewraman û Helgurd
Ke berz in axo berze haletî kurd.⁽²⁾

Ew li ser pêşketina helbestê û qonaxa nû dipeyive û dibêje:
Bi hizra min, helbestên berî serhildanê, bi hêztir û serketîtir bûn.
Çinku pitir hizir û berhev kirin ji bo dihate kirin.”⁽³⁾

Her wesa di cihekê din de, li ser kartêkirina helbestvanên berî xwe
dibêje:”Kartêkirina çî helbestvana li ser min nîne û yê ez kirim şair:
Yek ew helbest bû ku di gel xwîna min çê bûye û ya duyê jî, ew
jîngeh bû ku ez tê de di jiyam. Min her li sala 1934 ê û vir de, dest bi
xwendina helbestên Hacî Qadirê Koyeyî, Nalîyî, Salîmî, Kurdîyî,
Şêx Rezayî, Tahir Begê Cafî, Wefayî û gelekên din û keşkolên di hu-
crên feqeyên Koyeyê de, kiriye.”⁽⁴⁾

Ey şehîdanî hemîşa zîndû
Hergîza û hergîz le yad derneçû

Êwe serçawey şeref û şîkun
Be bê sê û dû, be bê çend û çon

Bûn be qurbanî le rêy welata
Legermey kar û kurî xebata

Textî bê dadî jêr berew jûrka
Qelay zordarî xaş û xapûrka

Ey ew kesaney merdane mirdin
Mayey şanazî dirîşt û wirdin

Nawtan nîşantan, bîrewerîtan
Heta hetayê nemire, cawîdan.⁽⁵⁾

Mecîd Asinger di gotareka xwe de, dibêje: "Helbestên Dilzarî, deryayeka pir e ji cewahir, rewanbêjî, huner, hostakarî, wênên şîrî yên balkêş, hestê nazik û soza germa mirovane. Bibîmin di vê helbesta xwe de, çewa hunerê ciwankarî û hostayetîyê xuya dike:

Bê qera im, min nemaw im
Dilsûtaw im, têk şikaw im

Merhemet ke, min le eşqit
Şêt û şeydam, têk şikaw im

Ey Nîgara, xot nezanî
Min le eşqit, dil sûtaw im

Ey Nîgara, merhemet ke
Min nemaw im, nûrî çaw im"⁽⁶⁾

Mewcud Saman, di hevpeyvînekê de, dibêje: "Dilzar, helbestvanek e û pê nevê bidîne nasîn. Jîyana wî, hemî rastî li xwe kum kiriye. Wî di biyavê şîrê, edebîyat, bîranîn, çalakîyên siyas û civakî de, kar kiriye. Xwedan ezmûneke dirêj e."⁽⁷⁾

Qebul nakeyin îtir em jîne tal e
Em terze hale
Serûsamanî xo naxeyne ber çingî
dijminî dilteng
Hemû hawar dekeyin têkra be yek deng
Hejar û heqxuraw û rût û biris în
Ême natirs în
le guley xayin û casûs û zordar
ya xud îstîmar
Ekuşîn bo nemanî zolmî zordar ⁽⁸⁾

Kerîm Şareza, di nivîseka xwe de, bi vî rengî li ser dinivîse:
"Dilzar, helbestvanekê nîştîmanperwer û pêşkeftinxwazê kurd e. Her çend bi helbestvanekê siyasî û civakî bi nav û bang e, lê di helbestên dildarî û pesnê de jî, yê serketî ye. Nimûnên ciwan di vî warî de, pêşkêş xwendevanên helbesta resen ya kurd kiriye."⁽⁹⁾

Kurdê ke aşîqî Kurdistan nebê
Xizmetguzarî nîştman nebê
Bakî be naley hejaran nebê
Diltengî cewrî dijminan nebê
Xwa beşî ew her kesadî bê! ⁽¹⁰⁾

Dr. Îzedîn Mistefa Resûl dibêje: "Min divê bêjim ku helbestvanê têkuşer, ew kes e ku cihê tilîyên wî li ser rêya pêşketina gelê wî hebe. Dilzarî, gelek babetên nû anîne nav helbesta kurdî, bûne stiran û hatine gotin. Lê hin helbestvan hene ku tîna û diçin û tiştêkî li pey xwe nahêlin. Dilzar, rewîştibilind, rohsivik û fîdakar bûye."⁽¹¹⁾ Bi mirina Goranî dibêje:

Cil şika gul hewera, bulbul nema
Katî Goran kaxî jînî darima
Wek Epolo bû be xudawendî huner

Bo newey kurdî dilêr û behrewer
Gerçî êsta ke, belaşê, mirdûwe
Lê be naw û nawerok her zîndûwe
Her demînê, her heye, ta kurd hebê
Diyar e wek Helgord e kurdîş her debê
Gewreyî Goran le şîra sal be sal
Ziyad deka û sîhrî rûyî dête pal ⁽¹²⁾

Amîna Mihemedemîn Mewlud, di nivîsa xwe de, dibêje:”Dilzar, helbestvanekê realîst e. Beşdarî di nûkirinê de kiriye. Ji salên çilê û vir de, beşdarî di forma helbesta kurdî de kiriye û parçe helbestek li sala 1943 ê, belav kiriye û bi vî rengê xwarê ye:

Ey bala berzî nerm û şil
Aramî giyan û cerg û dil
Be xemzey çawî pir le kil
Tewqî sewdat im kewte mil
Ca nazenîn
Horî zemîn
Merhemî binîn
Ta key razî
Ta key giryan
Ciger sûtan!⁽¹³⁾

Çavkanî:

1. Kovara Gulan, hejmar 524 , sal 2005, rup 58 .
2. Vekolînek li ser jîyana Ehmed Dilzarê Şair. Amîna Mihemedemîn Mewlûd. Kurdistan 2004, rûp 27.
3. Kovara”Gulan”, hejmar 525 , sal 2005 , rûp 67.
4. Kovara”Gulan”, hejmar 524 , sal 2005 , rûp 58.
5. Dîwanî Dilzar. Kurdistan , wezaretê rewşenbîrî, 2006, rûp 238 çapa duyê.
6. Kovara”Raman”, hejmar 89 , sal 2004 , rûp 32.
7. Kovara”Herêm”, hejmar 307 , sal 2004 , rup 13.
8. Vekolînek li ser jîyana Ehmed duzarê şair. Amîna Mihemedemîn Mewlûd. Kurdistan 2004, rûp 26.
9. Her ew çavkanî. Rûp 42.
10. Her ew çavkanî. Rûp 43.
11. Her ew çavkanî. Rûp 48 -49.
12. Kovara”Raman”, hejmar 89 , sal 2004, rûp 33.
13. Vekolînek li ser jîyana Ehmed Dilzarê Şair. Amîna Mihemedemîn Mewlûd. Kurdistan 2004, rûp 18.

Medhet Bêxew û ezmûneke dirêj

Medhet Bêxew, helbestvanekê navdarê kurd e û ji şêst salan pêtir e ku helbestan divehîne û di rojname û kovarên kurdê de, belav dike. Piranîya helbestên wî, li ser doza gelê kurd in û yên hafîne wergerandinî çendîn zimanên biyanî jî. Çendîn sirûdên welatparêziyê, li ser kurd û Kurdistanê, vehandîne û hunermendên kurd jî, yên kirîne stiran û di radiyo û televîzyonan de, gotîne. Piranîya helbestên wî, ji alîyê form û naverokê ve serketîne. Zimanê wî sivik û rewan e. Hevokên wî bi hunerî di darêjtîne û ji wênên ciwan pir in. Wî li ser Piranîya alîyên jîyanê, helbest vehandîne: Helbestên çînayetî, xwendkar û zarokan, nûxwazî û çevengî, stiranî û sirûdên xweragirî û şoreşgêrêyê jî...

Naffî Dîbegeyî li ser vê sirûda wî, weha dinivîse: "Piştî agirê şoreşa Îlûna sala 1961 ê, geş bûy, helbesta xweragirî û şoreşgêrî, gerimtîr hate meydanê û rolekê giring û karîger leyîst û wireyên pêşmergan bilindtir kir û mîna şêr û pilingan, xwe berdane meydana şerî û hêriş dibirin ser xendek û çeperên dijminê hov û dirinde. Dema Radyoya Dengê Kurdistanê Îraqê, di sala 1963 ê de vebûy, êkem sirûda ku bi dengê nemir Fuad Ehmedî, li êzgê hatiye gotin, Sirûda Pêşmergey bû."⁽¹⁾

Belê; Sirûda Pêşmergey, di nav hêza pêşmerge Kurdistanê de, belav bibû û roleke mezin di bilindkirina wirên wan de hebû. Paşî wek marşa Radyoya Dengê Kurdistanê jî, dihate pêşkêş kirin... Ew di vê helbesta xwe de, qaremanî û xweragirtina pêşmerge çeleng xuya dike. Ji alîyê din jî, wirên dijminan kêmdike û ji wan re dibê ku, gelê kurd wê serkeve û bigehe armancên xwe yên pîroz.

Ême Pêşmergeyn heta mawîn le jîn
Nîştîman azad dekeyn le xwînmijîn
Ême kurd î nabezîn.
Cengawer î nabezîn.
Ême kurd î nêkuşer î nabezîn.
Giyan fîdakâr î n le rêgey milleta

Qaremanî rêy jîyan û şoriş în
 Dujmunî napak hezar hêzî hebê
 Eybezînîn, eyrimînîn nabezîn
 Nîştiman xwîna şehîdanî dewê
 Şert e ta ku serbexoyî nesrewîn
 Dewrî dîlî û jêrdestî bawî nema
 Emro katî mafî jîne û raperîn
 Hêzî ême kêwî pola û agir e
 Xêlî napak qir dekeyn azad ebîn.⁽²⁾

Wî gelek operêt, çîrokeşîir û helbest ji bo zarokan nivîsîne û Piranîya wan jî, ji alîyê stiranbêjên navdarên kurd ve, yên hatîne gotin. Li ser vê çendê jî, Mexdîd Hacî, basî efrandinên wî dike:

"Helbestvanên ku bi hestên nazik û astekê bilind yê dahîner û perwerdeyî, ji bo zarokan dinivîsin, gelek di kêr in. Ew helbestên ku dibine sirûd û hesten zarokên me dilivînin û dilxweş dikin, ji alîyê hunerî ve jî nemirin. Helbestvanê nîştimanperwer Medhet Bêxew, êk e ji dahîner û xwedan peyameka pîroz, ku xweşî li xwe heram kiriye û bi dil û helwêst, di gel doza gelê xwe bûye û piştevaniya şoreşa wî kiriye.⁽³⁾ Ew divê helbesta xwe de, zarokê kurd dide peyivîn ku, çewa di rêya gelê kurd û rizgarkirina wî de, xwe dide gorî kirin û mîna çiyayê Helgurdî, bilind û asê ye.

Min ke roley dilêrî Kurdistan im
 Bêçwe şîrî helmet û têkuşanim
 Ger çî wîrd im, belam huşyar û gurd im
 Bo gel û xak, hîway geşî beyan im

Min ke newey weçey rabûnî kurd im
 Tîşkî xorî şewbezîn û neberd im
 Bo rizgarî tewawî nîştimanim
 Xawen wirey berztir le Helgurd im.⁽⁴⁾

Idrîs Ebdula Mistefa, di vekolîneke xwe de, weha dinivîse:”Eger xwendevanên helbesta kurdî û rewşenbîrên destpêka nîva duyê ji çerxê bîstê, tirsê hindê hebe ku rojek, dê bê û bi mirina Goranî, helbesta kurdî, dê bê naz û bêxwedî mîne. Ewe berî mirina Goranî, helbestvanekê mezinê kurd, li devera Hevlêrê peyda dibe û wê tirsê dike. Ew helbestvan jî, Medhet Bêxewê mamoste û rewşenbîr e, ku di van pêncî salên çûyê de, xizmeteke mezin ya helbesta kurdî kiriye. Bi helbestên xwe, Piranîya çîn û texeyên civata kurdewarê behremend û dilxweş kiriye.⁽⁵⁾ Ew divê helbesta xwe de, basî rewşa gelê kurd ya kambax dike, lê her bi hêvî û omêd e. Bawerî bi doza xwe heye û dê her gehîte armancan.

Xozge bo dwênêy kem xem
 Çing nadanî helnakêşim.
 Le nasûrî temî emroş
 bê wire nîm
 Gerçî tûşî naw gêjenî deryay êşim.
 Ser im le astî Helgurde û
 beramber sehol û ziryan
 Şanazî ye bizey lêwim.
 Xozgey min bo beyanî ye
 Belê beyanî beyanî...
 Bo dildaran dûr nizîk e û
 her şad debim be yarekem.
 Minîş birom wuşekanim
 Milwanke û bazinî mirwarîn
 Le Newroz û zemawen da
 dealêne mil û destî nazdarekem.⁽⁶⁾

Kemal Xembar, di vekolîneke xwe de, wesa dinivîse:”Jîyan li cem Medhet Bêxewî, diyardeka rawestay nîne, belku di guherîneka berdewam de ye. Her çend karwanê hat û nehatê, tûşî ketin û giriftariya dibe, lê çinku bawerî bi xwe heye, dê her gehîte hêvî û armancan.

Çewa ava rûbarî, ya kevn di gel xwe dibe û ya nû dihîne şûnê, weha jî, jîyan jî, dihê guhartin. Kevn diçe û nû ji dayîk dibe. Divê helbest jî, babetên nû bi xwe ve girê bide û di nûbûnê de be. ⁽⁷⁾ Ew divê helbesta xwe de, dide xuya kirin ku, her çend reşeba û zulma dijminan heye û berdewame jî, lê qet nikarin navê welatê me, ji nexşa cîhanê derînin. Çinku rihên me di erdî de, çûyîne xwarê û em mîna darberûyeka serbilind î.

Le kunewe reşebay şûm
hêriş dênê...
Gelayek dewerênê.
Liqedar, kanî û dewen têk deşkênê.
Belam hergîz, neytiwanîwe û naştiwanê
darberûyek le reg û rîşe derbênê!⁽⁸⁾

Dr. Izedîn Mistefa, di nivîseke xwe de, bi vî rengî pesnê Medhet Bêxewê dide û dibêje:

"Medhet Bêxew, hemî dema yê amade bûye, ku peyvên paqij û wêrek, bi rûyê dijminan de, biteqîne û rasgo be û bersîngê zordaran bigre. Vê çendê jî, helbestên wî kiriye di nav rêza edebê têkuşînê de û bûye wêneyekê edebê realîstî yê me."⁽⁹⁾ Ew divê helbesta xwe de, li dijî şer û wêran kirinê ye. Basî xweragirî û fîdakarîya gelê kurd dike, ku çewan yê neçare berevanîyê ji doza xwe ya adilane bike.

Lem serdeme
Ke aso mujdey le deme
Le gişt layê raperîne
Kutayî çewsan û teme
Le dijî ceng
bo mangî meng
birdî zewî alay alî
Pir hewalî
jînî tarî derd û talî

Ta ku mang tirîfe û balî
 Zewî rûn ka
 Zû ramalî
 Dirê û dalî
 bo asayîş bo berzî jîn
 Afret be keştî asinîn
 xulî xuy da
 le asman û dewrî zemîn
 Nîşane ye bo qelaçoş
 şerperistan û xwînmişîn.⁽¹⁰⁾

Dr. Umer Petî, di vekolîneke xwe de, dibêje: "Medhet Bêxew, helbestvanekê zîrekê kurd e û bi şewazê kilasîk, mesnewî û azad dinivîse û di her sê şewazan de jî, serketî bûye. Lê cihê têbînîyê ye ku rexna kurdî, kêr awir li berhemên vî helbestvanê modêrnê me daye."⁽¹¹⁾ Ew divê helbesta xwe de, basî rewşa hejar û belengazên cîhanê bi tevayî dike, ku her çend sitem berdewam e, lê dê rojên geş ji xelkê bêguneh re ên.

Ey rengzêrdan
 Ey binyatneranî zemîn
 Xawenî azar û derdan
 Êwey mezin
 ba carê her dûr bin le beş
 Ba bêwiçan kêç û zêru
 dem binêne naw xwênî geş
 Belam encam...
 Ay ke encam mujdeyêkî bê payan e
 Ba bizanin rengdizekan
 direng û zû em cîhane
 cilewî firman û karî
 Gişt herdu kêw û rubarî
 mulk û tapoy hejaran e...⁽¹²⁾

Dr. Izedîn Mistefa, di cihekê din de, dibêje:”Medhet Bêxew, wek tevaya helbestvanên realîst, paşerojê geş dibîne û dizane ku, dê (kevn herife û nû bimîne). Raberê edebê realîsta nû, Maksim Gorkij, li wê bawerîyê ye ku (edeb zanista nasîna mirovî ye), wate çûna nav derûnê mirovî ye. Lewre em dibînîn ku Bêxew jî, bi wê hestê, ber bi hemû cîhanê diçe, da ku li hemû cîha di gel mirovê xebatker û xebatker de be.”⁽¹³⁾ Ew divê helbesta xwe de, peyamekê ji xebatkerê reşîk Martin Luther King re dişîne û piştevaniya gelê kurd ji bo doza pîroza wî dinêre.

Le kurdewe
Le kurdewe
Le gelî jîr û merdewe
Le dilêr û neberdewe
Rêz û silaw
ekem pêşkeş
le ser Helgurdî garden keş
Be bangewaz enêrim bo
hozî pîstreş
Reşî bîr geş
Bo zengî pir bîr û gizing
Bo toy nemir
Ey Luser Kîng
Rêber û pêşrewî ziring.⁽¹⁴⁾

Medhet Bêxew, di sala 1934ê de, li bajarê Mexmûrê ji dayîk bûye. Her di xortanîya xwe de, ji ber xebat û çalakîyên xwe, çendîn caran ketiye di zîndanên dijminan de. Di çendîn komele û rêxistinan de, kar kiriye û li dawiyê jî, rawêjkarê Civata Wezîran ya Kurdistanê bûye. Niha jî, xanenişîn e û li Hevlêrî dimîne...

Heta niha ev berhemên jêrî gehandîne çapê:

1. Zengî Karwan. Dîwana helbestan, Bexda 1959.
2. Raberî Jîyan. Dîwana helbestan, Bexda 1968.
3. Wirşey Awat. Dîwana helbestan, Bexda 1973.
4. Darberû. Dîwana helbestan, Bexda 1983.
5. Regekan. Dîwana helbestan, Bexda 1987.
6. Diyarî bo mindalanî Kurdistan. Dîwana helbestan, Hevlêr 2004.

Çavkanî

1. Kovara"Gulan", hejmare 21, sal 2006.
2. Wurşey Awat. Dîwana helbestan, Bexda 1973, rûp 17.
3. Kovara"Raman", hejmar 108, sal 2006.
4. Diyarî bo mindalanî Kurdistan. Dîwana helbestan, Hevlêr 2003, rûp 26.
5. Kovara"Nûserî Nwê", Hejmar 30 sal 2005. Hevlêr.
6. Darberû. Dîwana helbestan. Bexda 1983, rûp 30-31.
7. Kovara"Karwan", hejmar 19, sal 1984. Hevlêr.
8. Darberû. Dîwana helbestan. Bexda 1983, rûp 41.
9. Raberî Jîyan. Dîwana helbestan, Bexda 1968, rûp7.
10. Raberî Jîyan. Dîwana helbestan, Bexda 1968, rûp 25.
11. Kovara"Karwan",hejmar 195, sal 2005.
12. Darberû. Dîwana helbestan. Bexda 1983, rûp 38.
13. Raberî Jîyan. Dîwana helbestan, Bexda 1968, rûp 7-8.
14. Raberî Jîyan. Dîwana helbestan, Bexda 1968, rûp 30.

Sêrko Bêkes,
bi çavê elhoyekî, li bûyerên gelê xwe dinêre

Şêrko Bêkes, helbestvaneke navdarê kurd e û mişe berhem, di kovar û rojnamên kurdî de, çî li Kurdistanê û çî li derveyî welatî belav kirîne. Helbestên wî ji alîyê form û naverokê ve, di serketîne û wî cihekê bilind di nav qada helbesta nû ya kurdî de heye. Helbestên wî yên hatîne wergerandin ji bo zimanên erebî, ferensî, engelîzî elmanî, farisî û tirkî jî... Êkem helbesta xwe di sala 1957 ê de, di rojnama "Jîn" de belav kiriye. Di sala 1970 ê de, di gel çend torevan û helbestvanên kurd, banghêstek toreyî bi navê "Ruwange" derxist, ku tê de daxwaza nûjenkirin û vejandina helbest û çîroka kurdî dikirin. Di sala 1987 ê de, Penklûba Swêdî, xelata Tucholsky dide wî. Di sala 2001 ê de, dezgeha Xak, wî hêjayî Xelata "Pîremêrdî" dibîne.

Emîr Şuaîvend, di hevpeyvînekê de, vê pirsê jê dike: "Wekî ku hûn dizanin gelek nêrîn sebare helbestê hene, hûn çawa helbestê pênase dikin?" Û ew jî bi vî rengî bersiva wî dide: "Kesek nîne ku pênaseyekî diyar û sinûrdar ji bo helbestê hebe, wekî ku çawa em nikarin jîyanê bi rengê bixemilînin yan ku bixin nava çarçoveyekê. Helbest jî her wisa ye. Her ji ber vê çendê ye ku ji serdemê Eflaton heyânî niha helbest bi hezaran rengan hatiye pesin kirin. Em dikarin bibêjin ku helbest xwediyê gişt wan pênasane, lê di halekê de jî, xwediyê tu ji wan pênasan nebûye. Bi raya min ev newekheviye, vedigerin bo warên cur bi cur yên helbestê. Her helbestvan yan jî rexnegirekê li gor meyl û lêkdana xwe helbest şirove kiriye. Ev çende dibe sedema hatine rojeva nêrînên cur be cur. Bo mînak, Romansî helbestê xwezayî dizanin û bi çavê xeyal lê dinêrin, berevajî, Realîzm ku pêtir eqlanî ne, helbestê di cîhana rojane de zeq dikin. Surrealîst her bi giştî, berevajî hemû nêrînên din, derdikevin û wateyekî din didin helbestê, ew bawer dikin ku helbest bê sinûr e û ziman di nava vê de beredayî ye, bi awayekê ku dikare orf û adetan biguhere û hemû wateyan ser û bin bike. Reng e min bi xwe çend

pesnên cur bi cur ji bo helbestê hebin, helbest li bal min balîndeya ziman û nepeniya vî hunerî ye ku têgihîştin ji vê heya qasekê giran û zor e! Ez dikarim zaftir helbestê şirove bikim û wateyên cur bi cur bidim helbestê. Lê rawestgehek nîne ku mirov bisekinîne û bibêje tevav, eve helbest e! ⁽¹⁾

Ebê çî bê le dinya da
bo ciwanî ew bête kirîn
Kam şit
nirxî zor giran e
bo xweşewîstim herzan e.

Le ser rêgay, geranewem
canta, amadey sefer im
Çî bê diyarîy, serdane?
Çî bo berim?
Bo emcar e
çî pesendî yadgar e?
Bo emcare:
em helbeste
pêşkêş bê bew xweşewîste! ⁽²⁾

Ew mîna Piranîya helbestvanên kurd, bi doza gelê xwe ve girêdayî ye û ji bo berevanîya Kurdistanê, pir hatiye eşandin û derbeder bûye. Lê ew bi wê çendê serbilind û serferaz bûye û berdewam helwêstên şoreşgêrane hebûne û hene. Selah Berwarî, dibêje: "Hemû derdên gelê kurd bi xwîna dilê xwe nivîsîne û bi awayekî gelek tekûz, xurt û mukum darêjtîne û kirîne helbest... Şêrko Bêkes, ne bes hestên xwe yên dilînî dixê çarçoveya helbesta xwe, lêbelê ew" bi çavekî Elhoyî ji banî ve li bûyerên gelê xwe dinêre û hemû tiştan, wek wênegireke hestiyar tomar dike û bi xwîna dilê xwe ya kel û gerim, distire û hevîr dike, paşan datîne ser sêla dilê xwe ya şarhayî û delal." ⁽³⁾

Sersam mebe, eger bilêm:
 Le lay ême
 behar werzî gulwerîn e.
 Xorhelatman xornişîn e.
 Xozgeman berew dêrîn e.
 Dil teng mebe
 xem hawdem e
 Tan û poy jînî tenîwe.
 Xoşî demêke terîwe
 Ewey be kul negiryabê,
 le lay ême, manay waye pêkenîwe..⁽⁴⁾

Nivîser Hızırvan, dîtina xwe li ser Şêrko Bêkesî dinivîse û dibêje:
 "Dikarim bêjim ku nêzîk sîh salane ez berhemên wî dixwînim. Ewa ji
 encamê vê xwandinê ji bo min rohinbûy ew e, ku Şêrkoyê helbest-
 van, yek e ji bilîmet û afirandevanên helbestê û wî şiyaye di gelek
 waran de, helbesta kurdî ber bi nûkarinê ve bibe. Di vî karwanê xwe
 yê dûr û dirêj de, wî bizav kiriye ku li ortê be û di navbera herdu
 cemserên hevdiş de, rawiste. Xwe nedaye alîyê helbesta daxistî û ne
 jî bi carekê ber bi helbesta vekirî çûye. Bi gotineka dî, wî tev de, xwe
 ne beşîye xwandevanî, ta ku bi sanahî bihê vekirin û li ber sar bibe.
 Her wesa jî, hemû dergeh li ber xwandevanî nedaxistîne ku bibe
 nivîstek û çevengên wî nehêne vekirin û ramanên wî li tariya
 veşartinê bimînin, yan jî biçê di xana tirs û pîrozîyê de. Şêrkoy, hem
 ji alîyê form û zimanê û hem jî ji alîyê aşop û fentazî û ramanê de,
 hespê helbestvaniya xwe, li ortê bezandiye û bi baweriya min, wî ev
 orte bi enqest bijartiye, viyaye rûxsar û naverokê pêk ve bigehîne, da
 ku ne xwendevanê ji dest bide û ne jî, bi carekê xwe bide dest wî."⁽⁵⁾

Le gerûtana reşebay Sileymanîn
 Le ser singtan taşberdî
 agirî daxîn.
 Le çawtana
 şalawî Babegorgorîn.
 Le diltan
 sehobendanî sablaxîn.
 Lêtan... lêtan nabînewe
 Wek çûn helo le nêçîrî nabêtewe.
 Wek tor
 çûn le masî nabêtewe.
 Wek agir çûn
 le ka û pûşu nabêtewe.
 Kawe le çarenûsî Ejdehak
 Gor le mirdû
 Lafaw le hêzî ramalîn.
 Serkewtinman le Hendirên nabêtewe.
 Lêtan... lêtan nabînewe.⁽⁶⁾

Emîr Şuaîvend, di hevpeyvîna xwe de, vî pirsarî din jî, ji Şêrko Bêkesî dike: "Hûn di helbestê de pêtir giranîyê didin çî alîyekê? Û ew jî, hosan bersiva wî dide: "Helbest riha di nava ceste de ye ku mirov nikare endamên wî cestayî ji hev cuda bike. Bi wateyekî din, di wî cestayî de ji rehên herî biçûk ve bigire heyana demar û hêstîkan, gişt hev û du dikemilînin. Ziman riha helbestê ye, ev yek tê wateya vê çendê ku ger ziman nebe, helbest jî tune ye. Aheng û muzîq liva nava helbestê ne, ger ku livîn nebe, jîyana helbestê tune ye. Wate dişibe çirayê hember helbestê, heke ku çira nebe, birêçûn, têgihîştin, heyirandin û wêne tune ye. Form pencereya helbestê ye. Herwiha ev hîmek e ku helbest li ser vê disekine, ger ku ev nebe hilweşîn û herifîn çê dibe. Xeyal tê wateya firîna helbestê, yan jî ev fantazîyayek e ku helbestê ji xeberdana asayî cuda dike. Niha em dikarin bibêjin ku helbest avahiyek e ku ji kevîrekê heyana sitûnekê mezin,

dîwar û herwiha pirtik bi pirtika wî avahîyî bi hev re girêdayî ne. Ez wekî hemû helbestvanên din girîngî û pûteyê bi gişt pêkhatên helbestê didim. Helbest nivîsandin curek hostatî ye, gereke mirov bizanibe çî dike, lê dîsan heke ku mirov di wî karê xwe de, berhemekî ronakbîrî û ezmûnekê çê neke, ev ne hostatî ye. Ez nîrx û buhayê didim bi gişt karên nava tabloyên xwe, ji reng ve bigre heyânî valahî, hêl û heyânî diçe ser hîlbijartina çarçove û navê tabloyê.”⁽⁷⁾

Hefteyek e
Rût û qût helyan wasîwe.
Ew nehênîyaney le lay bû
bestiye balî peresêlkey dilî û
dilîş berew ew şaxane helfîrîwe.
Ewa êsta
leş sard û sir
Sard û sir wek
taşê befîr
Ewa êsta
le mabênî merg û jîn da...
Le pencere biçkulekey ew berewe
çawî lêlbûy serinc eda
Ewa êsta beyanî ye
xorêkî taze helhat û
emîş hêwaş
çawî lêk na!⁽⁸⁾

Sîrwan Rehîmî, fîlmê”Firîn ber bi ezmaneke cuda”li ser jîyana Şêrko Bêkesî çêkiriye û di axaftineke xwe de, dibêje:”Ez bi xwe gelekî ji edebîyata Şêrko hez dikim, ez ji zû ve helbestên wî dixwînim, min gelek jî ezber kirine. Di nava kurdan de şaîr gelek in, lê Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî, Nalî, Goran hindik in. Kêm kes hene ku di helbestê de, guhertinê çê dikin, lê belê Şêrkoy guhertinek di helbesta kurdî de çê kir, ev dîtina min e, li alîyê din Şêrkoy, xizmeteke mezin

ji bo edebîyata kurdî kiriye. Ev sedemek bû ku hişt ez bi çêkirina vê filmê rabim.”⁽⁹⁾

Zor şit hen, jeng, heldênin û
bîr eçinewe û
diwayîş emrin.
Weku tac û
sewlecan û
textî jêr pêy padşakan!
Zor şitîtirî dinyaş hen
narzên û
bîr naçinewe û
hergîz namrin
Weku şepqew
goçanekey
pêlawekey
"Şarlî Şaplin”⁽¹⁰⁾

Şêrko Bêkes, li ser jîyan û guherînê dibêje:”Hunermendê rasteqîne ew e ku ji evroya tê de dijî razî nebe, belku xewnê bi sube ve bibîne û wê cîhanê ava bike, ya ku bawerî pê hey, neku ew cîhana tê de dijî.”⁽¹¹⁾

Axir xo min Kurdistan im
le yek tirukey çawa bû
Pênc hezar kanîy lê kujra
Pênc hezar zerî lê xinka
Pênc hezar şîrî lê kujra
Pênc, pênc, pênc, pênc...
Wa şeş mange le pirsedaye Mewlewîm
Dar be darim gwê, helexa
Berd be berdim sorax eka û
şax be şaxim çaw egêrê

Ewey dûkelî cergmî nasî û nehat
Ewey nemdî
Çûn le ber çawî em mêjûqwe sik siwawem
Reş, reş, reş, reş
Danagerê⁽¹²⁾

Çinku Şêrko Bêkes, Kurdistanî ye û ji bo wî jî, pirsra kurdî li her cihê hebe, yek e û xemên her kurdekî, yên wî ne. Ji lewre dema re-wşa Kurdistana bakur û bûyerên li Amedê rû didin dibihîze, êdî dilê wî dişewite û bi vî rengî, helwêsta xwe xuya dike û dinivîse: "Leşkerên Tirk, her roj ciwanên me yên aşiqê azadî û demokrasiyê, yê bi sirûdên evînê û qêrîna çavnetirsiya li ser cade û meydanên wan bajaran, tevlî xwîn û mirinê dikin. Bi sedan ji wan ciwanan digirin û dişînin zindanan. Ev tiştêkî ku em li bendê bûn û normal in ku têne kirin. Weke dibêjin ji dijminekî xwînxwar yê dîrokeke dûr û neînsanî, rêjîmeke mirovkuj û regezperest peyda dibe. Lê tiştê ne normal û ne dirust û ji bo min cihê pirsê ye, ev e: Divê em li hember helwesteke cidî bigirin û bi hêsanî di ser re, derbas nebin... Ew bêdengiye bi tirs e, ku balê dikişîne ser piranî, rewşenbîr, nivîser û hunermendan, bi taybetî jî, li başûrê Kurdistanê, kesek ji wan bi tu awahî dengê xwe bilind nakin. Weke ku qet ew bûyer û karesatên li bakur, ew serhildan û xwepêşdana ku dişibin pêldana bêdawiya deryayekê, ew cobarên xwînê ku di ser laşê bi sedan wan ciwanan diçin, weke ku ji dûr û nêzîk ve, pêwenidiya wê bi vî perçeyê welatê me re nebe..."⁽¹³⁾

"Ji bo Îsmail Beşîkçi"

Darekê got
Em niha nikarin
navê te li cadeke Diyarbekir kin
Kulîlkekê got
Em niha nikarin
navê te li baxçekî nav Qamişlo kin

Kevrekî got
 Em niha nikarin
 peykerekî li ser sînga Babagurgur
 ji bo te çêkin
 Şîrek got
 Em niha nikarin
 navê te li kutubxaneyê Sablax kin
 Dawî Kurdistanê got
 Ewê em niha karin bikin
 tenê ev e ku
 Wek gul û şîr û azadî
 te di canê xwe de hilgirin⁽¹⁴⁾

Ew di 2 Gulana 1940 de, li Silêmanîyê ji dayîk bûye. Lawê Helbestvanê navdar Faîq Bêkesî ye. Helbestvaneke şoreşgêr e û çendîn salan ji bo welateke azad pêşmergetî kiriye. Piştî damezrandina Hukûmeta Kurdîstana Îraqê, bo wezîrê rewşenbîrî. Ji bo çend saleka li welatê Swêdê jîya û dîsan vegeriya Kurdistanê. Mixabin ku berî çenda saleka, wexera dawiyê kir.

Hin berhemên wî yên çap kirî:

1. Tirîfey Helbest. Dîwana helbestan, Îraq, 1968 .
2. Kawey Asinger. Dastaneka helbestî ye li ser şanoyê, Îran, 1971.
3. Maraya saxîrah. Wergerandin ji bo zimanê erebî, Fuad Alî. Dîmeşq, 1988.
4. Dall. Çîrokeşîr, Swêd 1989.
5. Derbendî Pepûle. Swêd 1991
6. Små Speglar. Helbest bi zimanê Swêdî, 1978-1989 Swêd 1989.
7. Les petits miroirs. Wergerandin ji bo zimanê ferensî, Kamal Maarof, Paris, 1995.
8. Dîwana Şêrko Bêkesî. Pişka êkê, Stockholm, 1990.
9. Dîwana Şêrko Bêkesî. Pişka duyê, Stockholm, 1992.
10. Dîwanî Şêrko Bêkesî, Pişka sîyê, Stockholm, 1995.
11. Mêrgî zam, mêrgî hetaw, Stockholm, 1996.

14. Xaç û mar û rojjimêrî şairê. Romane şîr. Stockholm, 1997.
15. Bonname. Helbest. Silêmanî, Kurdistan 1998.
16. Çirakanî ser helemût. Helbest. Silêmanî, Kurdistan, 1999.
17. Piyawî la darsew. Helbest. Silêmanî, Kurdistan, 2000.
18. Qesîdey Rengdan. Helbest. Silêmanî, Kurdistan, 2001.
19. Ezmûn. 1985-2000. Silêmanî, Kurdistan, 2001.
20. Jîn û Baran. Helbest. Silêmanî, Kurdistan, 2001.
21. Ji nav helbestên min. Istanbul, Turkîye, 2001.
22. Xom ew wextey balîndem! Helbest. Silêmanî, Kurdistan, 2002.
23. Kukuxtîye bizêweke. Helbest. Silêmanî, Kurdistan, 2003.
24. Röd Flykt. Wergerandin ji bo zimanê Swêdî, Xebat Arif. Swêd 1996.
25. Romana"Kalemêr û Derya"ya Ernest Hemingway, ji erebî bo kurdî.

Çavkanî

1. Hevpeyvîn: Emîr Şuaîvend, Rojname"Agirî", hjm. 19, 18 Aug 2006.
2. Dîwana Şêrko Bêkesî. Bergê êkê, Silêmanî 2002, rûp 17-18.
3. Rustem Hemze.Amude.com.
4. Dîwana Şêrko Bêkesî. Bergê êkê, Silêmanî 2002, rûp 216-217.
5. Di nameka xwe de.
6. Dîwana Şêrko Bêkesî. Bergê êkê, Silêmanî 2002, rûp 346-347.
7. Hevpeyvîn: Emîr Şuaîvend, Rojname"Agirî", hjm. 19, 18 Aug 2006.
8. Dîwana Şêrko Bêkesî. Bergê duyê, Silêmanî 2002, rûp 235-236.
9. Avestakurd.net.
10. Dîwana Şêrko Bêkesî. Bergê duyê, Silêmanî 2002, rûp 403.
11. Şêrzad Ebdulrehman. Çend meseleyekî şîrî. Hevlêr 1977. Rûp19.
12. Dîwana Şêrko Bêkesî. Bergê duyê, Silêmanî 2002, rûp 492
13. Avestakurd.net (Rojname Hawlatî: hej.269 roja 12.04.2006.)
14. Veguhaztin ji Soranî: Rûken Bagdu Keskin – Bedran Hebîb.

Helbestvanê rastgo: Ebdula Peşêw

*Ta wek agirê bin kayê bin di gel yek
Eger lehî be leşkerê we, bi qirşek*

Hacî Qadirê Koyî

Ebdulla Peşêw, di nav texa hejar û tepeser de, mezin bûye. Lewre jî, ew bi hemî hêz û şiyânên xwe, berevanîyê ji mafên wan dike. Ew bi-hayê azadîyê dizane, ji ber hindê jî li dij dijminan dixebite û hewil dide pîlanên wan têk bide. Belê; ew helbestvanekê kurdperwer e. Armanca wî ya herî giring, serbestiya gelê kurd e û rizgarkirina Kurdistanê dagîrkirîye. Vê armancê, tevaya alîyên jîyana wî dûrpêçkiriye. Lê dema mirov helbestên wî yên kevin û xortaniyê dixwîne, xuya dibe ku, ew di derya çavên şoxekê de xeniqîye. Di evîna xwe de serneketîye, bêomêd û bêhêvî bûye û birînên kûr di laşî de vebûne.

Dr. Marif Xeznedar dibêje: "Resenayetiya Peşêwî, di hindê de ye ku, wî bi evîniyê dest bi vehandina helbestan kiriye, çinku jîyan bi evîne destpê dike. Paşî hizir kirin di (bûn)ê de peyda dibe. Anku felsefê û paşî jî hizir û giyanê netewayetî. Di qonaxeka diyarîkirî de, ev netewayetiye, evîni û hizirkirina di bûnê de, digirîte xwe û hunermendê serketî ew kese ku, evîni û felsefê di gel armancên netewayetî biguncêne. Peşêw yek ji wan helbestvana ye."⁽¹⁾ Erê; piştî gula evîna wî diçirmise, êdî hemî evîn û dilovaniya xwe, ji bo gelê kurd û texa hejaran tîrxan dike. Ew zû ji welatê xwe derket, derbeder û mişextî welatên biyanî bû. Hema ji pêgehiştina xwe û heta niha jî, li xerîbiyê dijî, lê welat herdem di nav xwîna wî de bûye.

Helbest li cem Peşêwî, berî her tiştî, helwêst e. Ew di rêya helbestê de, dixwaze gelê xwe hişyar bike û li dij kêmasî û astengan jî, bipeyive û xelkê palde serhildan û xwepêşandanê. Ew bi hemî hêz peyama xwe digehîne xelkê. Ew helbestê dike nan û av. Dike azadî û xweragirtin. Dike xebata gerim û pêşveçûn. Belê; ew pênûsê xwe tûj

dike û peyvan dike fişek û bi navçavên dijminan ve diteqîne. Ew heta ser hestîkên xwe girêdayî doza pîroza gelê kurd e. Helbestên wî bi xem, azar û nalînên xelkê kurd ve, xemlandîne.

Dr. Marif Xeznedar dibêje: "Hemî mirovek çêja nav derûna xwe di helbestên Peşewî de, dibîne. Hemî kurdek hêvî û omêdên xwe tê de peyda dike. Xudîkek e ku, hejar û bêxwedan, êş û azarên xwe tê de dibînin."⁽²⁾

Peşew, xoştivî ye û ji mêj de cihê xwe di dilê gelê kurd de kiriye. Ew bi helbestên xwe, herdem di senger û çeperên kurdayetiyê de bûye. Lewre jî, helbestvan û rexnegirê Îranîyê bi nav û deng, Seyid Elî Salîh, di lêkolîneka xwe de, hosan pesnê Peşewî dide û helbestên wî disengîne: "Peşew dizane ku helbest rengdana paqijî û dilsojiya zarokane ye. Helbestên wî şeweyekê din yê gotobêja mirovane ye ku, di axiftin û diyaloga rojane de heye. Ew bi tenê perdê ji ser roha veşartiya hest û atîfê ladide, bi rengêkê wesan ku, piştî xwendina helbestan, wilo dizanî ku tu jî, vê sozê, vî hestî, dîmenî, derbirrîn û peyamî dizanî, lê naête bîra te. Erkê Xudayî yê şairî jî, ew e ku wan zanyarêyên windabûyî û ji bîrkirî, ji tarêyê rizgar bike û ronahiyê bidê. Belê; Peşew yek ji helbestvanên here xoştiviyên gelê kurd e."⁽³⁾

Ew bi zimanekê sivik û rewan dinivîse. Her kes bi hêsanî dikare bigehe mebest û armancên wî. Zimanê wî xweş û sade ye. Di geleg helbestan de jî, form û neveroka wan, pîrr bi hêz in û di serketîne. Mosîka wan nerm e û hêdî xwe tavêje guhên mirovî. Ew yek ji helbestvanên rêza yekê ye û cihê wî baş xuya ye û Pîranîya xwendevanên Kurdîstana dagîrkirî, wî nas dîkin. Çinku eve ji mêj ve ye ku li derveyî welatî dijî û di gelek fêstîvalan de jî, helbest xwendîne û hindêk jî yên hatîne veguhaztin bo tîpên latînî. Helbestên wî yên hatîne wergerandin bo zimanên, erebî, farisî, tirkî, rûsî, swêdî, danmarkî û îtalî jî.

Hejar Mukiryani, ku helbestvan, zimanzan û nivîskarekê kurd-perwer bû, bi forma klasîk û naveroka modêrn dinivîsî, pîrr bi helbestên Peşewî dilxweş bû û di hevpeyvîneka xwe de, wilo basî wî dike: "Helbestên Peşewî, serbest in, lê pîrr mana ne û naveroka wan

ciwan e. Belê; ew helbestvanekê baş e."⁽⁴⁾ Dîsan Hejar , di cihekê din de jî dibêje:"Berovajî hizir û boçûnên gelek kesên din, ez bi helbestên Ebdulla Peşêwî daxbar im û peywendîyên min di gel bi hêz in û xebata wî cihê rêzê ye. Eger çi Şêrko Bêkesî, xelata Tucholsky wergirtiye, lê eger biryar di destên min de boya, min wê xelat daba Ebdulla Peşêwî. Çinku di nav helbestvanên ku, bi formê serbest dinivîsin, wî cihekê bilind heye."⁽⁵⁾

Belê; wî bi evîne dest bi helbestan kiriye. Ew aşiq e û di derya çavên şoxekê de xeniqiye. Lê di civatên paşketî de, evîn qedexe ye. Nemaze di ya kurdî de. Yê hejar nikare bi hêsanî bigehe ya dewlemend. Adet û torên kevin, kirêt û nejhêhatî, rê li ber evîna wan digirin û hemî qulaç û kulanêan jî, kuntirol dikin û dîtîne li wan dikine hizret. Lê evîn her hosa bûye û evîndaran jî, gelek caran rêyên çareser kirina giriftarêyên xwe dibînin û xweşî û azadîyê peyda dikin. Mîna tevaya evîndarên dinê, li ber xwe didin û rêyên dîtîne, dûr ji fêsiad û Bekroka, peyda dikin û derdên dilên xwe derman dikin. Lê gelek carên din jî, dikevine ber hing û dingên xem û azaran. Peşêw jî, yek ji wan evîndara ye ku, bi agirê evîne şewitî û negheştiye mexsed û miradên xwe. Ew di vê helbesta xwe de, rewşa dilê xwe yê çirmisî û roha xwe ya damayî, xuya dike:

Li bîra min e,
 sal: Dawîya şêst û şeşê bû.
 Bajar: Zend û bask bû.
 Zivistan: Bazinekê reş bû.
 Êvar bû.
 Bo cara yekê,
 min hest bi bertengîya bajarî kir.
 Te jî ew heste kir.
 Dûr çûyn...
 Li qulaçekê, gehiştî yek
 Reng zerpetixî.
 Bêhinteng.

Ji sîbera xwe ditirsayn
Dar û dîwara, çav hebûn!
Dar û dîwara, dev hebûn!
Lê em, yaxî bûyn û me lanet
li xelkê bajarî kir!
Me lanet li çavê bajarî kir!⁽⁶⁾

Her çend adet û tîtalên xerab, asteng û kusp in di rêya bextîyarîya evîndaran de, lê dîsan ew paqij in, kerb û kîn tijî dilên wan nabe. Çinku ew dizanin sedemên azar û êşên wan, kes û karên dilreş, adtên kirêt û nezanîn e. Civata me bi hemî hêza xwe, li dij evîne ye û nahêle evîndar xweşiyê bibînin û bigehin armancên xwe. Li vir, dema keçikê bi zûrê didine mêt, evîndarê wê dikare gelek karên nebaş encam bide. Dilê zavay reş bike û serê malbata wê jî şûr bike û wan di nav civatê de, bê rûmet bike. Lê ew bo xatira evîna xwe ya paqij û dilovaniyê, wê çendê nake û jîyana wan jî têk nade. Ew bi tenê derdê dilê xwe vala dike û hestên xwe nîşan dide.

Ger min bivê,
demjimêrê bextîyarîya te rawstînim.
Ger min bivê,
gustîla tiliya te pavêjim.
Nama bextê te bi şewitînim!
Belge li cem min hene!
Hezar belgên eşkera û xuya
Belgên çar salên evîniyê
Lê çi bikim!
Evîna te, nehingek e
xwîna min ya fîryay dixotin.
Evîna te, rûbarek e,
kerba min ya reş dişotin.⁽⁷⁾

Mezînan gotiye: "Ber li cihê xwe bi seng e." Demê mirov ji welatê xwe derket û derbederî kolanên biyanîyan bû, hîngê çî tam û çêj di jîyanê de namîne û tenêbûn, barê here giran e li ser dilê mirovî yê çirmisî. Belê; Peşêw gelek ji mêje ji welatê xwe derkeiye. her çend ji bo xwendina bilind bar kiribû, lê dîsa vegera wî bo welatî, astengeka mezin bû. çinku faşîyan hukum dikir û wî ji ne dixwazt di rê ya wan de vegere û bikeve bin kontrola wan. ji ber hindê jî, dema xwendina xwe bi dawî anî, nevegera, belku nexwazt vegere himbêza faşîzmê. êdî neçar bû rêyên jiyana û paryê nanî peyda bike. Wî li welatê Lîbyayê kar kiriye û paşî jî, li dawiyê li Fînlandayê akincî bûye û derdê penabrêyê dikêşe. Belê; ew pîrniya xortaniya xwe li dûrî welatî jiyê. dîtina kes û karan, dost û hevalan, gund û bajarên Kurdistanê lê hizret dibe û bi tenê di xewnan de, seredana welatî dike. Çinku welat di xwîna wî de ye. werin em vê helbesta wî bixwînin û derdên wî binasîn.

Dilê min mîna vargona tirênê ye
 hezar û yek rawestgeh hene.
 Li her rawetgehekê bisekine,
 rêwiyeke bi cê dihêle.
 Rêwiyeke din cihê wî digire.
 Lê her ji demê dilê min bûye vargon
 rêwiyeke xeyidî tê de ye.
 Li qulaçeka vê dinyayê
 naête xwarê. Naête xwarê.
 Ev rêwiye li pey navê xwe sergerdan e.
 Ev rêwiye li pey çavê xwe sergerdan e.
 Ev rêwiye, birîna min e.
 Ev rêwiye, gîrnijîn û girîna min e.
 Ev rêwiye Kurdistan e.
 War û hêlîna yekem evîna min e.⁽⁸⁾

Ew ji dil dixwaze, rewşa aloz û kembaxa gelê kurd, ji bo zarokan vegêre. Wî divê van karesat û wêrankirina li welatê wî çê dibe, bike çîrok û helbest, ta zarok ji bîr nekin û hemî demê li ber çavan wan be. Ew dizane ku, dijminê gelê kurd har û dirinde ye. hemî rêka bikar tîne, ji bo ku çi şûnewarên vî welatî jî nemînin. Bajar û gundan dişewitînin. Kultur û şaristaniyeta me binax bikin. Hemî tiştî berze bikin. Lewre ew zaroka agehdarî tevaya rûdanan dike. Belê; wî duwazde ders ji zarokan re nivîsne û divê neêne ji bîr kirin. Di nav xwîna wan de bê û biçê, ta ku tola xwe vekin û berevanîê ji doza xwe ya adilane bikin. Ew dizane zarok, xort û mêrên paşerojê ne û avakirina vî welatê talan û wêrankirî, wê bikeve ser milên wan. Ew wan hişyar dike û rihên xebat û xweragirtinê, di dil û mejiyênwan de diçîne. bi hizreka kûr û bi form ûnaverokeka geş û bi hevok û peyvên resen, van dersan divehîne û ji zarokên Kurdistanê re dibêje:

Zarokno!

Hûn in pengavê dişilqînin.

Hûn in bîvelerza, sube kanîyê dipeqînin.

Hûn in sube sinûrên çêkirî dişikînin.

Xelekên zincîra qetyayî,
girê didin û dişidînin.

Hûn in sube, li Qamişlî

Li Diyarbekira şêx Seîdî

Di Silêmanîya birîndar de

Di Mehabada Qazî de

Bawerî bi yek felsefê tînin.

Hemî dê têgehî,

ewê kurd be, bereyê nû be

divê xarna rêya yekgirtina kurda pê be⁽⁹⁾

Li hemî welata, gora serbazê winda heye û sîmbola qaremanî û mêrxasiya wî welatî ye. Lê mixabin me welatekê azad û serbixwe nîne, çinku dijminan hemî dagîr kiriye û paşî her çi berhemên wî he-

ne, sererd û binerdên wî talan kirîne. Ev e sedan sale ku, gelê kurd xebateka gerim û bê rawestan dike, lê hêştin ji dest û pencên dijminan rizgar nebûye. Her kes dizane ku, heta bi sedan hezara şehîdên Kurdistanê hene û tu dikarî li her bosteka axê, gora şehîdekê bibînî. Dijminan her çi çekên sotin û qirrkirinê, yên giran û yên qedexe jî, li dij gelê kurd bikar anîne. Ev e çendîn serhildan û şoreşên kurdî li ber çavan bi xwîn, wêrankirin û şewitandinê bi dawî hatin, lê gelê kurd her li ber xwe dide û bi bindestiyê razî nabe. Peşêw di vê helbesta xwe de, ji tevaya cîhanê re dide xuya kirin ku, ev Kurdistan e pirre ji şehîda û her kes dikare bibîne. Belge jî li hemî cih û deverên welatê me hene. Belê; dema wefdek, girupek seredana welatê me bike, ew qefta gulên xwe li çi cihî deyne, ew cih gora Leşkerê Winda ye...

Dema heyetek diçe cihekê.

Ji bo gora Leşkerê Winda,
tacegulekê dibe.

Eger sube, heyetek bê welatê min

Ji min bipirse:

"Kanê gora Leşkerê Winda?"

Ez dê bêjim: Ezbenî!

Li kenarê her coyê

Li ser doşkê her mizgeftê

Li ber derêyê her malê

Her dêrê

Her şkeftê

Li ser zinarê her çiyayî

Li ser dara her baxçeyî

Li Kurdistanê

Li ser her bosteka erdî

Li ser her gezeka esmanî

Ne tirse!

Hin serê xwe biçemîne û
tacegula xwe deyne.⁽¹⁰⁾

Dijminên gelê kurd, berî sedan sala xelkê me ji cih û warên bab û bapîran, derxistine û mişextî deverên dûrî Kurdistanê kirîne û carna jî berê wan dane çol û biyaban germ û hişk. Bi vê pîlanê dixwazin kurdan ji hev cihê bikin û kûratîya sitratîcî têk bidin û xelkê me di nav xwe de bihelînin. Bi niyaza hindê ku me bikin ereb, tirk yan faris! Hinde cara warên me şewitandîne û hinde carên din jî, xelkên xwe veguhaztîne ser cih û warên me. Helbet ev e xewnek e ji bo wan, lê berdeyam hewil didin. Nemaze di van sîh salên dawiyê de, li Kurdistanê başûr encam dayîne. Belê; pîlanên wan ji bo bi erebkirina kurdên başûr, ji mêjde destpê kirîne. Ji aîyekê ve bi hezaran gundên ser sinoran, bombebaran kirin û terr hişk bi hev re şewitandin. Xelkê me veguhaztine ordogayên berteng û li jêr kontrola leşkerê faşî deynan. Bi hezaran jî, veguhaztine deverên jêrî Îraqê û bi dehan hezar ereb anîne ser gundên me û ji xwe re talan kirin. Belê; pîlan û nexşa bi erebkirina kurdên başûr, bi germî cê bi cê dibû û bi hemî rê û şiyânên xwe li dij gelê kurd dixebitîn. Dixwaztin kurdan ji meydana rakin û doza pîroza wan jî binax bikin. Ev rûdan û birîn bûne sedemên nivîsîna çendîn çîrok û helbestan. Nivîskarên xweragir û kurdperwer, bi hemî hêza xwe li dij van pîlanên genî rawestan. Lê dîsan jî, faşîyên Îraqê şiyân gelek qonxa bibirrin û bi erebkirina kurdan pêş de bibin, wek li bajarên Ênsifnê, Akrê, Ênzala, Sêmêlê, sincarê, Kerkûkê û Xaneqînê. Qanûn derxistin ku, yekê kurd nikare erd û xaniya bikire. Nikare hotêl û xaringeha bi navê xwe çêke. Kurdê ji wan bajarên - nemaze Kerkûkê - derkeve, pere didanê û erd jî li bajarekê din pêşkêş dikirin. Diviya bi hemî rêya kurda ji hev belav bikin. Lewre vê rewşa aloz û tirsinak Ebdulla Peşew hejand û wî jî ev helbeste vehand. Werin em bi hev re bixwînin:

Ji esmana nehatî me
Ne mêvan im.
Berî dîrokê,
kaniyek bûm li vira derbûm.
Berî dîrokê,
agirek bûm li vira helbûm.
Barkin herin...
Ji bilî min, kanî kesê din têt av nakin!
Ji bilî min, dargûz bo kesê din sîberê nakin!
Barkin herin...⁽¹¹⁾

Ew kurdperwerekê dilsoz e û Kurdistanîyekê xemxor e. Ji bo wî Kurdistan yek e û çî cudahî di navbera axa pîroz de nîne. Serê yekê li Qamişloyê diêşe, xwe dike Espirîn. Destê yekê li Mehabadê dişkê, xwe dike gulte û gopal. Yek li Diyarbekirê dikeve zîndanê, xwe dike betanî û êzînk. Ji bo birçiyên Silêmanîyê, xwe dike nan û av. Ew Kurdistanî ye û di hevpeyvîneka xwe de, vê rastiyê xuya dike: "Ez xwe bi xelkê Qamişlo, Mehabad, Diyarbekir û Silêmanîyê dizanim. Çend pîtey bi Hevlêrê dikim, hind jî, xemxor û guhveçîniyê dengûbasên her bosteka axa Kurdîstana mezin im."⁽¹²⁾ Ew ji bo Kurdîstana azad û serbixwe dixebite, dinivîse û bawerîya wî bi bilindkirina Alayekê heye ku, li ser tevaya çiya, avahî û deverên Kurdistanê bi live û xwe bihejîne. Ew di helbesteka xwe de, hosan dilî bê perde û bi eşkerayî vala dike:

Dostên min! Baş bizanin.
Dijminên min! Baş bizanin.
Min çend bawerî bi Zerdeşt, Avêsta û Xweday heye.
Hezar car pêtir
min bawerî bi bilindkirina Alayî heye.⁽¹³⁾

Peşêw gelek salên jîyana xwe li xerîbiyê borandiye û vê dîrêyê dilê wî helandiye û birînên wî kûr kirîne. Ew bi dirêjîya bîst sala li

derveyî welatî maye. Bîst salên mişextîyê, dûr ji kes û karan, ji heval û dostan, ji gund û bajêrên Kurdistanê. Ew di hevpeyvîneka xwe de dibêje: "Bîst salên mişextbûnê, ji bo min xwendîngeheka xoştirîya Kurdistanê û xelwetgeheka nêzîkbûna neteweyî bû."⁽¹⁴⁾ Ew di helbesteka xwe de, vê evîna mezin, bi vî rengî xuya dike:

Zevî ji bo baranê distire.
Çiya ji bo teyrê baz
Rûbar û çem ji bo nerawestanê.
Roj ji bo asoyê
Agirperês ji bo ateşgehê
Ba ji bo takê darê
Stêr û heyv ji bo spêdê
Ez jî ji bo te Kurdistana min.
Ez jî ji bo te.⁽¹⁵⁾

Wî bi dirêjîya bîst sal, xewn bi welatê xwe ve didîtin. Lê xewna, roha wî ya westîyayî aram ne dikir û dilê wî yê damay ena û geş ne dikir. Ji ber hindê jî, dema Kurdistan rizgarbûyî, ew bi vî rengî pesin dide: "Xweştirîn rojên jîyana min, rojên serhildan û rizgarkirina bajar û gundên Kurdistanê bûn."⁽¹⁶⁾

Ew bi hemî hêza xwe li dij şerrê birakujîyê ye. Nikare wî şerrî erê bike û bi baweriya wî, çi sedem nînin ku ji ber şerrê birakujîyê bête kirin, divê neête kirin. Çinku ji ziyane pêvetir çi ji bo gelê kurd naîne. Lew re ew bi aşkerayî dibêje: "Li cem min, çi tiştê pakane ji bo şerê birakujîyê nake. Pîstirîn şerr, namerdtirî şerr, bênamûstirîn şerr, şerrê birakujîyê ye."⁽¹⁷⁾ Belê; ew vê carê bi çavên xwe şerrê xwekujîyê dibîne. Berî derkeve ew li bajarê Hevlêrê, semînerekê digêre û tê de, helbestên agirîn li dij birakujî û partiyên kurdî dixwîne. Tif û laneta li wan kesan dike ku, dibine sedemê wî şerê qirêj û xwekuj. Ew bi vî rengî li ser şerê birakujîyê dinivîse:

Di vî nîştimanê çarereş de,
 çi maye we dabeş nekîrî, mîna rezê xwe?
 Her bi şehîda serê me bilind bû,
 we ew jî kirin wek pezê xwe!?
 Ditirsim pênuşekê helgirim.
 Ditirsim kirasekê li xwe kim.
 Ka we kî hişt?
 Ta we qehpe, diz û rêgir jî dabeş kirin.
 Mîna zirtekê gakuş, we nîştimanek kire du beş.
 Bajar bi bajar, gund bi gund,
 Li her malekê, we agirdan jî kire du beş.
 Xelkê dîrokek heye,
 me du dîrok hene.
 Hemî dinê serokek lê bela ye,
 me ji wan jî, du hene!? ⁽¹⁸⁾

Peşêw, helbestvanekê xwedan taqet û şîyanên bilind e. Zimanê wî cemawerî ye û ji bo hejarên gelê kurd dinivîse. Diruşmê wî yê here mezin, kurdayetî ye û ji bo kurd û Kurdistaneka azad û demokrat dijît. Helbest li cem wî, berî her tiştî helwêst e. Mîna pirranîya şairên welatparêz, pêtir pîtey bi naverokê dike. Lewra jî, carna helbestên wî peyvîneka normal e û ji qalîbê xwe derdikeve û dibe gotareka siyasî. Lê ew wê çendê jî, bi bawerî dike û wê rastiya xwe jî naveşêre.

Ebdulla Peşêw, di sala 1947 ê de, li gundê Bêrkut, li nêzik bajarê Hevlêrê ji dayik bûye. Jiyê wî du sal bûye demê bab lê mirî. Zaroktiya wî hind tal û dijwar bûye ku naxwaze bîne bîra xwe. Her li wî bajarê xwendina xwe bi dawî aniye û li sala 1970 - 1973 ê, mamotayî kiriye. Paşî çûye Sovyetê û di sala 1985 ê de, şadetnama dîktorayê, bi edebê kurdî wergirtiye. Her ji destpêka sala 1961 ê û vir de, helbestan divehîne. Heta niha bi dehan dîwanên helbestan çap kirîne. Niha jî li welatê Fînlayê penaber e. Min helbestên di vê lêkulîne de, bi kar anîn, ji tîpên erebî û kurmançîya jêrî kirîne tîpên latînî û kurmançîya jorî.

Çavkanî

1. Pêşgotina dîwana Birakujîyê 1997.
2. Her ew çavkanî.
3. Kovara Rabûn. Hejmar 9, sal 1994, rûp 67 - 68, Swêd. Soma ji farisî wergerandîye kurmancîya jêrî.
4. Rojnama Xebat, hejmar 610, sal 1991, rûp 9. Kurdistana başûr.
5. Kovara Rêgay Aştî û Sosyalîst. Hejmar 26, sal 1991, rûp 147. Xelata Tucholsky, didine helbestvanên biyanî yên ku li welatê Swêd dijîn. Peşew ji hîngê li bajarê Moskoyê di jiya. Ji ber hindê jî, ew ne dikete nav lîsta xelatgiran.)
6. Şewnamey şairêkî tînû. Helbest, 1972, rûp 68, 69.
7. Her ew çavkanî, rûp 50 - 54.
8. Şew nîye xewintan pêwe nebînim. Helbest, 1980, rûp 58, 59.
9. Duwazde wane bo minalan. Şam 1985, rûp 9.
10. Her ew çavkanî, rûp 28.
11. Her ew çavkanî, rûp 25, 26.
12. Rojnama Kurdistanî Nwê. Hejmar 2692, sal 1992, rûp 6. K. başûr.
13. Duwazde wane bo minalan. Şam 1985, rûp 23.
14. Rojnama Alay Azadî. Hejmar 20, sal 1992. Kurdistana başûr.
15. Rojnama Berxwedan. Îlûna 1991 ê, rûp 22.
16. Rojnama Alay Azadî. Hejmar 20, sal 1992. Kurdistana başûr.
17. Birakujî. Hevlêr 1994, rûp 6.
18. Birakujî. Hevlêr 1994, rûp 15-18.

Letîf Helmet, helbestvanê tepeser û hejaran

Nivîsîn li ser helbestên Letîf Helmetî, çêj û tameka taybet dide mirovî, çinku ew bi zimanekê sivik û rewan dinivîse û her zû xwendevanî radikêşe cîhana berhemên xwe. Ew bê perde, bê tem û mij, bê asteng û girê dinivîse. Ew mîna stêreka geş xwe li esmanî xuya dike. Ew ne bi tenê, ji bo kesên, bispor, hişyar û zana dinivîse, belku ji bo tevaya karker, cotkar û hejaran jî, helbetan divehîne. Ew peyvên xwe, mîna gul û rihanan bi ser cemawerî de direşîne û xelk jî, wan himbêz dikin.

Ew jî weke Hemzatufê dibêje: "Ez ji Xwedê, hêvî û tika dikim ku, min ji zimanê min bê behir neke, çinku ez dixwazim bi rengekê helbest, pirtûk û tevaya berhemên xwe, binivîsim ku, ji bo diya min, xwîşka min û gişt xelkê aşkera û hêsan bin. Min nevê ez dilê wan nexweş bikim, belku min divê bextiyarî û kêfxweşiyê ji wan re bibim. Çinku heke zimanê min xera bû, hîngê ew çend jîyana min têk dide û dilê min diêşîne."⁽¹⁾ Belê; helbest ji pênûsa wî, mîna ava kaniya dizên, rêka xwe dişeqînî û xwe digehînin nav mejî û ruha xwendevanî. Çi di mejyê wî de heye, dibêje û çi di torkê wî de heye, vala dike meydanê. Ew ji çi hêz, rijem û deselatê natirse û bi wê çendê, helwêsta mirovekê dilsoz û xemxor, nîşan dide û bi wê rê xizmeta gelê kurd dike û wî ber bi bajarvaniyê dibe.

Helbest ji cem Letîf Helmetî, wek av û nanî ye. Dema nenivîse, hîngê dimire. Lewra jî berhem û pirtûkên wî pîrr in û bi hêz in jî. Serketîne û cihên xwe di pirtûkxana kurdî de kirîne. Ez bawer dikim ku, pirranîya pirtûxanên mala jî, bi pirtûkên wî dixemlandîne. Her edebdostek jî hebe, bêguman nav û dengê wî bihîstîye, çinku bi rewîştên xwe yên paqij, helwêstên xwe yên mirovane û welatparêziya xwe, şiyaye biçê nav dilê her kurdekê. Kemal Mîrawdêlî vê rastiyê, pêtir aşkera dike û dibêje: "Letîf, mirovekî paqij e, paqijiyeka bê sinor. Xwedan ruheka paqij e. Ji vê paqijiya wî, rastî, dilsozî û sozên sofîyaneyên wî dizên. Lewre nabe yek Letîfî binase û xweş nevê. Ew kesekê xweştivîye."⁽²⁾

Mirov dikare bêje ku, çendîn sala, li pirranîya bajarên Kurdistanê û li Bexdayê jî, eger fêstîvaleka helbesta, hatiba gêran, bêgman diviyabû Letîf Helmetî, helbestên xwe tê de xandibana. Çinku wî cihê xwe di dilê xwendevanî de kiribû. Ferhad Şakelî, li ser behre û hunermendiya wî dibêje: "Di nav helbestvanên îro yên Kurdistanê de, bawer nakim kesek bi qasî Letîf Helmetî, xwedan behreya şîirî be. Di destpêka salên 1970 ê de, ew weke taviyeka barana buharê barî û bi dirêjîya çendîn sala, bibû diyardeka edebî di ferhenga kurdî de, rexnegir û rojnamevanên kurd jî, bi xwe û helbestên xwe ve mijûl kiribûn."⁽³⁾

"Di sala 1970 ê de, bizaveka nû ya edebî, bi mebest û armanca peydakirina rêyên nû, wek guhrîna zimanê şîirî, bûçûnên şîirî û teknîkên nû, ji dayik bû. Mebest ji wan rêyên nû ew bû ku, bikarin derbîrînê ji kuyan, azar, xem û xewnên mirovê kurd bikin."⁽⁴⁾ belê; Letîf Helmet, yek ji pêşengên vê bizavê bû û helbesta nû ya kurdî jî, gehande pileyên bilindtir. Ji bo çespondina vê rastiyê jî, Refîq Sabir dibêje: "Dema basî nûkirina helbesta kurdî, di salên 1970 ê de bête kirin, bi hizra min, divê berî her kesî, navê Letîf Helmetî bêt. Yekemîn pirtûka helbestên wî ku, di naverasta sala 1970 ê de belavbû, nîşana derketina dengekê nû yê helbestê bû û her wesa, di edebê kurdî de, diyardeka nû bû. Çinku bi zimanekê nû yê şîirî hate meydanê û bûçûnên nû di gel xwe anîn."⁽⁵⁾

Ji bo ku ew helbestvanekê navdar û jîr ê kurd e. Xwedan taqet û şîyanên şîirîyên bilind e, lewre li cem xelkê xoşîvî û bi rûmet e. Li ser vê çendê jî, Hemeseîd Hesên dibêje: "Bi dirêjîya salên heftê, netîstîrîn, xoşîvîtirîn û serkeftîtirîn helbestvanê kurd bû. Helbest, keçek e zû xwe davêje himbêza wî, bi tenê awirekê lê bide, çî cihê bixwaze di gel diçe. Gelek bi jîrî di gel peyvê dilîze. Eger kurdan Sharil Butler hebe, ew Letîf Helmet e."⁽⁶⁾

Bi rastî jî, ew çûye nav dil û derûna xelkê. Ev çende bi hêsaniyê nabe. divê rewîşt, jîyana wî ya rojane û helwêstên wî yên mirovane, ew gehandibe vê encamê. Nexwe çewan edîbek dikare hin xoşîvî be. Li ser vê çendê, Ebdulrehman Zengene dibêje: "Di her peyveka wî de,

rastgoyî, dilsozî, derûnpakî, kurdperwerî û welatparêzî serhildidin û bê perde û perjan, hest û bîrên xwe derdibire. Lewre bê pesindan, Letîf Helmet, pêşengê karwanê helbesta nû ya salên 1970 ê ye ku, piştî wî yê Riwangeyî jî, ew şop girtin û ew rêbaz meşandin.”⁽⁷⁾

Bi dirêjîya van 40 salên borî, gelek lêkolîn û gotarên edebî, bi zimanên kurdî û biyanî, li ser helbestên wî yê hatîne nivîsîn, lê mixabin ku, li vê xerîbiyê destnakevin. Yusif Heyderî di lêkolîneka xwe de, bi zimanê erebî dinivîse:”Letîf Helmet, diyardeka şîirî ye û kaniyek e hişk nabe. Ew ji cîhaneka efrandinê pêkhatiye, cîhanek taybet û kûr. Ji bo ku mirov biçe nav vê cîhana rind û xweşik, pêdivî lêkolîneka berfireh û pîrralîye.”⁽⁸⁾

Letîf Helmet, helbestvanek e bi doza gelê kurd û welatê xwe ve girêdayî ye. Nemaze texa hejar û bindest. Lewre jî, hêvênê pîrniya berhemên wî ku, çîrok û helbestan, ji bo zarok û mezinan dinivîse, li ser axîn, derd, xem, kuan, xewn û paşeroşa xelkê kurd û mirovatîyê pêk hatiye. Her çend carna li ser xemên xwe yê taybet û ruha xwe ya westiyay jî divehîne, lê dîsan wan di nav xemên tevaya mirovan de, dihelîne. Ew nikare ji bin vê sîberê derkeve, çinku ew pîr bi mana peyvê mirov e... Ji bo serferazî û bextiyariya mirovan dijîtin. Nemaze mirovê kurd yê bindest, tepeser û ezyetdayî. Yê ku bi sedan sala ye, welatê wî wêran dibe û xwîna wî ya paqij dirijîte ser axa wî ya paqij. Belê; Letîf Helmet ji bo van dinivîse.

Hezaran sale, dijmin welatê wî wêran dike û ter û hişkî pêk ve dişewitîne. Ne bes vê, belku navên gund û bajaran diguherînin û şûnwarên welatê wî jî diherrifin. Ew mirov e û rêza wî ji bo miravatiyê heye, dixwaze gelê wî, mîna gişan jîyana xwe bi tenahî biborîne. Lê dijmin hemî rîya li ber digirin û jîyanê lê dikine dozex. Lewre ew daxwaza mirovên bi bawer û netirs dike ku, beramber vê sîtemê rawestin. Bi aşîti û biratiyê, mafê netewê wî nadin, belku bi xebat, qurbanî û xweragirtinê ew têne wergirtin. Ew di vê helbesta xwe de, tif li vê aşîtiya direwîn dike.

Kanê Xalîlo? Li ber dergehê mezin
 bê tirs ji Mesîhî re bêje:
 Incîla xwe bişewitîne.
 Peyvên xwe di bin derya windabûnê de, kilît bike
 Ey Pêxemberê aşitîyê
 Leşkerê kêvjalên hov divê
 nexşê bajarê min biguherîne.
 Navên kulanên û dengê bajarê min biguherîne.
 Nav û nîşanên bajarê min bidize.
 Min xoştivî xiste nav lepên xwe
 kete ber rimên wan!
 Mirovatî kire lawkek ji bo wan
 kutira bi nîklê xwe birî, ew jî kuşt wan.⁽⁹⁾

Ew berdewam hewar û gazî dike. Lê kes bersiva wî nade! Êdî ji diruşmêm xapînokên mirovatîyê bêzar dibe. Bawerî bi biratiya saxte û aşitîya direwîn namîne. Çinku çi hêzên xêrxazên dinê di hewara gelê wî naên! Ew di binê bîrê de ye û kesê hay jê nîne. Belê; ma çewan ev hemî karesat û boblatên vî netewê hejar û bê xwedî, nagehin herçar alîyên dinê?! Ma dibe, mirov di dînekê pîroz de, bira û hevber be û paşî bi navê Xwedê û wî ayînî, mirovê kurd bikujin û fetwayên qirrkirin û kafirîyê ji bo derxînin û encam bidin.! Ma çira mirovatî çarekê ji vî gelî re nabîne? Erê; dema hemî dergeh bêne girtin û çî alîkarî jî nebe, hîngê mirovê kurd neçar dibe ku, bi çavekî din temaşay van diruşmên direwîn bike û li tolê bigere. Dema hêviyên wî didizin û jiyna gelê wî serûbin bikin û gîrnîjîne li ser lêvên zaroka bikujin. Êdî ew li rêyên din digere û divê xwe biparêze. Lewre ew di vê helbesta xwe de, bi vî rengî Di gel dinê dipeyive.

Kê ev stirane ji bo min vegêra!?
 Kê hetava xweziyên min, havête gewriya şêra!?
 Lafîte hemî direw in.
 Civata Gelên Yekgirtî û serbestiya mirovî direw in.

Yasa... Wekhevî... Biratî...
Roşenbîrî... Xwepêşandan... Aşitî...
Hemî pirupagende ne û direw in.
Dê vêca ey barûta tolê û rastiye
Di bahoza paytextê ronahiyeka nû de
Di wê xoştiviya têt û naêt de, tevan bipirtikîne. ⁽¹⁰⁾

Ew dixwaze xelkê kurd hişyar bike û ji wê sitem û ezyetê qurtal bike. Rê nîşanî wan dide û pîlan û nexşên dijminî aşkera dike. Di gel hindê jî, helwêsta kesekê şoreşger werdigire û naxaze bibe lêbokê dîwanên axa û bigan û berevanîyê ji berjewendiyên wan yên genî bike. Lewre dema ew Di gel xelkê dipeyive, hîngê forma qisekirina Mesîhî bikar tîne û dibêje: "Ez ji we re dibêjim..." Lê pirr caran ew xwe mîna Mesîhekê kurd dibîne, xaça xwe bilind dike û dixaze gelê kurd yê bindest û perîşan, ji dest û pencên Hecacên çerxê bîstê rizgar bike. Lê ew metodên Mesîhî yên mirovane û şîretên wî pêşkêş nake. Belku bi metodên vî serdemê kujtin û vebirandinê, serdemê nemana aşitî û biratiyê dixebite û xelkê kurd pal dide şoreş û serhildanê.

Min navê mîna parseka bikim û
Sstirana ji bo axa bêjim.
Da min nekuje, da bihêle di koçka wî de bipeyivim.
Ez ji we re dibêjim: Pirr rengî, mikyac e.
Ez ji we re dibêjim: Bi azirin...
Ji dij nexşe û bacê.
Yaxî bibin ji meydan û geracê.
Mirov mîna amîreta dikeve herracê.
Yaxî bibin ji satûra sor bûyî bi xwîna Helacî.
Yaxî bibin ... Yaxî bibin
Ji Xudayê vî bajarî, ji Hecacî ⁽¹¹⁾

Ew di gelek helbestên xwe de, hewarên xwe digehîne Xwedê û Pêxemberê wî. xemên gelê kurd dike gelwaze û bi stûyê xwe yê zirav

ve dike û ber bi dîwana Xudê diçe. Belê; ew ji bo rizgarkirina kurdan, hemî riya dişeqîne. Lê herdem dest vala û bê hêvî, vedigere welatê xwe yê wêran kirî! Ew pîrr bi gewriya xwe hewar dike û serenca cîhanê a dikêşe rewşa kembaxa gelê kurd. Ew li kesekî bi hêz û xwedan şiyânên mezin digere ku, derkeve û vê sitemê nehêle. Ew li benda Mihemedekê ye ku vî gelî bigehîne kenarê tenahî û xweşiyê. Ew li benda hêza Ebabîlekê ye ku, bêt û leşkerê dijminan bide ber kevirên Sicîl. Zîndan û girtîgehan biheriffîne û milê kurdan ji ber satûra dijminan qurtal bike. Ew hewara xwe digehîne Pêxemberî û jê re xuya dike ku, çend car Kurdistan wêran kirîne, mizgeft û heta Qurana pîroza wî jî şewitandîne... Ew wê rewşê û azarên gelê kurd, bi eşkerayî di vê helbesta xwe de, destnîşan dike. Werin em bi hev re bixwînîn.

Min xoştivî nivîsî li ser keştîya xwe.

Nav û nîşan hêlan li ser gora xwe.

Ez im. Ez im

Di ferhenga hemî zimanan de, win im.

Taziyê ji bo yekem rojê dikim.

Ez digirim, li tevaya şkefta digirim.

Ger Mihemedî bibînim, dê jê re bêjim:

Çira Zulfeqar te xistiye destê dijminên Emar?

Dê jê pirsim: Çira dubare Ebabîl

Leşkerê Ebrehey nadene ber kevirên Sicîl?

Dê jê pirsim: Tu çi ji zîndna dizanî?

Bastîl. Bastîl.

Hezareha Nuqreselman.

Dê jê pirsim: Derbareyî sedan tawan.

Dê jê pirsim: Tu dizanî. Tu dizanî.

Çend car şewitandin Kurdistan!

Şewitandin, çend mizgeft û çend hezar Quran!⁽¹²⁾

Ew bi hemî bawerî û bûcûnên xwe ve, girêdayî texa bindest û hjarê. Ew ne bes guh dide pirtûk û teoriyan, belku di piratîkê de jî, Di gel tepeser û rûtên welatê xwe ye. Ew baş agehdarî kawdanên hejaraye, çinku di jorên hotêlên here erzan de, bi tenê jiyaye û derdê feqîriyî û dûrêyê kêşaye û dîtiye. Ew bihayê nanî dizane û dehan cara li kulanên xerîbiyê birçî û bê xwedî maye. Lê bi rastî helbestvanekê cergasin e û tirsê rê li ber xweragirtin û xebata wî negirtiye. Ji lewre jî pirr xweştirîye.

Ew mirovek rastgoye û xelkê naxapîne, anku ne her bi peyvê, belku bi karî jî, vê çendê nîşan dide. Werin em vê helbesta wî bixwînîn, da ku bizanin ku heta çi pileyê Di gel xelkê xwe yê hejar daye û beşdarî xem, derd û xoşiyên wan dibe.

Hejarîno...

Ger we hest kir, dengê min yê we nîne.

Rengê min, yê we nîne.

Ger we hest kir, xema min ya we nîne.

Devê min yê we nîne.

Helbestên min bidirrin.

Mîna peykerekê kirêt, min biherrifîn.

Ger we hest kir, mîna we ne birçî me.

Ger we hest kir, li dervey zinca we dijî me.

Ger we hest kir, burjuwazî me.

Navê min, mîna jenga parey birrenin

Ger we hest kir, mîna we zehmetkêş nînim.

Mîna we kaniya xem, jan û êşa nînim.

Ger we hest kir

Min di dilê xwe de bikujin

Bi hevokeka mezin binivîsin

Şairekê tirsinok û direwîn mir...⁽¹³⁾

Mirov helwêst e, lê dema di riya serferazî û serbilindiyê de be. Divê helwêsta mirovî, beramber doza adil û jîyana rojane, paqij û

rasteqîne be. Ji xwe kesê bê helwêst, di nav civatê de, bê biha ye. Bi taybet di nav rêzên gelê me de, helwêst mîna nan û avê pêwîst e. Çinku welatê me dagîr kiriye û em jî bindestîn. Helbet di nav rêzên tevaya serhildan û şoreşên kurdî de jî, bi dehan kesên zana, nivîskar û jîr, xwe gorî axa pîroz kirîne. Lê li aliyê din jî, bi sedan kesên tirsinok û xweperês jî hene ku, çî helwêstên şoreşgerane wernagirin û belku roleka pîs û nebaş dibînin. Hîngê bêguman dîroka gelan, rûpelên reş ji bo tirsinok û yarêngavê dinivîse û yê geş û zêrîn jî, ji bo welatparêz û şoreşgeran dixemlîne. Letîf Helmet, helbestvanekê xwedan helwêstên şoreşgêrane û bilind e û welatparêzekî jêhatî ye. Berhemên wî, vê rastiye destnîşan dîkin. Werin em vê helbesta wî bixwînin.

Şairokên tirsinok

Ey zelumên bê nav û lêbok

Hûnin. Hûnin

We helbest kirine nala hespê sultanî.

We da bi av, bi nanî.

We da bi maç, bi navranî.

Ey zelumên pîç...

Kê gote we, helbestê pêşkêş bikine

şah û xelîfên xesandî?

Erê Şa pîroze yan pêlava hejarî ya dirrandî?

Ew deholâ hûn lê dixin, wê kun bibe.

Wê rojek bê, koçk û kela hemî Şaha, kavi bibe.

Evca hîngê, kî dê ji bo helbestên we bikir bibe.

Ey zelumên bêrûmet û genî.

Ey şairên mîna solê, her li binî.⁽¹⁴⁾

Gelê kurd ji neçarî dest daye tivengê û şerê rizgarêyê dike. Çinku hemû rê lê girtine û ji bo ku xwe ji vebirandinê biparêze, ew toşî şerî bûye. Her wesa ji her alî dijminan dûrpêç kiriye û bêhna wî çik kiriye. Welat wêran kirîne, mirov bi saxî veşartîne, zik li jinên aviz

peqandîne, gundiyên hejar di şkefta ve şewitandîne û gel bi giştî dane ber hêrişa çekên kîmyawî û qirrkirinê. Belê; dema ev hemî tadaye û ezyete hebe û mirovatî û wîcdan jî nemîne, hîngê ev gelê tepeser, hewara xwe bigehîne kê? Ew ji berevanîyê zêdetir, çi riya nabîne û ji lewre bi xebateka gerim û bê rawestan, mana xwe diparêze. Ew xuya dike ku aşit û biratî bi çekî peyda dibe. Ji Îsa pêxember re dibêje: Ev e ne demê diruşmên te ye. Here ji dîrokê derkeve. Yê me bikuje, divê tola xwe vekîn. Yê didanekê me bişkêne, em dê serê wî herrişîn!

Ji hezretî Îsa re bêjin:

Ger birîna zarokê vî bajarî bibînî.

Çewa dipêçe û dibore, bê kerb û kînî.

Hêştta cihê bizmarê zordaran

di lepî de diyare.

Lew hewar e.

Ji hezretî Îsa re bêjin:

Ger bizanî zordarên vî çerxî

çewa zarokan dikujin, mîna mêş, kulî û berxî.

Dê Incîlê şewitînî,

hewarkî û êye vî rexî.

Yê zilehekê li te xîne

dê deye ber şêlka gulla û tolê derxî...⁽¹⁵⁾

Karesat û boblatên mezin hatîne serê gelê kurd û heta niha jî, bi sedan xelkê me bi destên dijminan têne kuştin. Welat dişewite û her çi karên hov hene, beramber me têne kirin. Gelê ji bo rizgarkirina nîştimanê xwe xebatê bike, bêguman wê şehîdan jî bide. Her çend hizrên cuda û şerenîxa texeyî, di nav tevaya gelên dinê de hebûne û niha jî hene, lê mixabin ku, di nav gelê kurd de, ev nakukî û giriftarî, mezin bûne û şerê birakujîyê birînên kûr di dilê xelkê me de çê kirîne. Belê; vî şerî dilê xelkê me heland û omêdên paşerojê jî binax kirin. Ev

e şerê wêrankirin û şewitandina Kurdistanê ye. Şerê paşveman û binketina gelê kurde. Şerek e ku serketin tê de nîne. Şerek e ku doza kurdî çendîn sala paş ve dibe û li tarêyê dihelîne. Şerek e ku divê her welatparêzekê kurd li dij be û li rêyên çareserkirinê bigere. Letîf Helmet, bi ruheka kurdekê paqij, xemxor û welatparêzekê hişyar, vê helbesta dilşewat divehîne. Rewşa gelê kurd û encamên vî şerî destnîşan dike. Ez helbesta wî ya bi nave (Nameyeka vekirî di pêşwaziya sala 1996) ê de, şirove nakim, çinku peyv bi xwe hewar dikin û laneta li vî şerê xwekuştinê dikin.

Bi xêr hatî ey sala nû
Çi di torkê te de ye, te çi anî?
Gulegenim û aşî, gulênêgiz û biranî.
Yan jî kelex, xwîn û malwêranî?
Ey sala nû
Tu mîna sala bûrî neke
Sala bûrî dilreq bû.
Tewalên ser cadan koçber kirin û her rev bû.
Kotira girmijîn û aşitîyê, nêçîra çifta bû. tabir şestîr
Kurdistan.
kire Mergistan.
Em hemî ji bo pêşwaziya te hatîn û me hêviye
her çend em destvala ne, lê dilê me pîrr xweştivî ye.
Me gul divên, neku gulle.
Me nan divê, neku rondik.
Me kar divê, neku sitem û hutik.
Me girmijîn divê, neku peyvên rengîn.
Me aşî divê, neku şerê birakujîyê û xwîn.
Tirsinok in yên beşdarî şerê birakujîyê dibin...
Qareman in yên aşitîya navxwe dirust dikin...!⁽¹⁶⁾

Jin di gelek helbestên wî de, cihek giring distîne. Ew di çendîn helbestên xwe de, wesana dide xuya kirin ku, çi keçik xwe nahavêne

himbêza wî. Dibe ji lawazî, feqîrî û hejarîya wî be. Ew xwe bêşiyar û bêhêz beramber jinê û ciwanîya wê dibîne. Eger we nebe, pa çira keçik wî nakine kilê çavên xwe û nakin ristikên rengîn, bejin û stûyên xwe pê naxemlînin!. Çira li govendan destên wî naşidînin û li sererêkan jî, awirên evîniyê lê reşînin!?. Ew riyeka din ji bo himbêzkerinê dibîne û car xwe dike mêvanê xewnên wan û carna jî, keçikên şeng û xweşik, radikêşe cîhana xewnên hingivîniyên xwe. Ew nikarin xwe ji xewnên wî rizgar bikin.

Ger di xewê de şairek hat
viya te himbêz bike.
Viya bi zorê te maçî bike.
Ger di xew de şairek hat
viya te birevîne, bibe ji xwe re.
Ew ez im...
Bes di xew de dikarim rûnim bi te re.⁽¹⁷⁾

Ew xwedan hesteke nazik û derûneke paqij e. Ew bi wê bejna xwe ya kinik û porê xwe yê qijavij, lê bi cergê şêra û bi dilekê mezin û pîrr evîndarî û dilovanî, herdu destên xwe ji bo keçekê vedike. Ew bi dirêiya şevan û rojên bêkarêyê, li benda keçên rind û xweşik dimîne, lê kes di tan û hewarê naêtin! Belê; ew di vê cîhana berfireh de, xwe bi tenê dibîne. Hinde caran bi xerîbiya xwe digehe pileya namobûnê.

Ax dema carna di jora xwe ya wek qefesa de
ez xwe divenisînim û digivêşme serêk
Ez hez dikim
Dilê xwe mîna parçeka goştê gehî.
Bavême ber pisîka birçiya pişt dergehî.
Bila êdî stirana nelûrîne bo keçekê.
ku di dilî de nabe cihê şairekê ...!⁽¹⁸⁾

Letîf Helmet, bêguman helbestvanekê bi nav û deng e û xwedan behre(mewhîbe), taqet û şîyanên edebîyên bilind e. Berhemên wî ji alîyê form û naverokê ve di serketîne. Teknîka nû bikar tîne û jîrane bi peyvê dilîze, bê ku mebesta xwe berze bike. Di nav xelkê de jî pîrr xoştivî û hêjaye. Bi zimanekê şîirêyê resen, sivik û rewan dinivîse. Helbestên wî ji wênên şîirî mişt in û hevokên wî jî ciwan darêjtîn e, musîka wan mirovî dihejîn in. Ew zû mebestên xwe digehîne xwendevanî û dilê wî xweş dike û tesîrê li ser dihêle. Helbestvanê ereb, Ebdulwehab Beyatî, di helbesteka xwe de, dinivîse:

Mîhracay gote Xalîbî:

Te çî di gustîla xwe de, veşartîye:

Dilopeka jehrê

Laneta evînê

Yan jî zerîyeka xweşik

Bi xemgînî lê vegêra:

Helbestên xwe û xemên hejaran⁽¹⁹⁾

Belê; di gustîla Helmetî de jî, bi tenê helbest, xem û kovanên hejaran hene, ne ku jehir û pîlanên genî û saxte. Ew ji bo texa bindest û tepeseran dinivîse û xwe li ber tevaya lihî û nexweşîyan jî radigire, ta ku doza wan ber bi pêş de bibe û keştiya xwe bigehîne kenarê tenahî û serferaziyê.

(Letîf Helmet, di sala 1947 ê de, li bajarê Kifrî, ku ser bi parêzgeha Kerkûkê ve ye, ji dayik bûye. Di sala 1963 ê de, dest bi nivîsîna helbestan kiriye û di rojname û kovarên kurdî de belav kirîne.)⁽²⁰⁾

Helbestên wî yên hatîne wergerandinê çendîn zimanên biyanî. Ev helbestên min di vê lêkolînê de, bikar anîn, ji dîwanên wî, tîpên erebî û ji kurmançîya jêrî (soranî) wergerandinê kurmançîya jorî. Mebesta min ew e ku, berhem û cîhana hunermendîya wî, bigehînimê tevaya kurdên parçên Kurdistanê dagîrkirî. Hêvîdar im pirtûkxana kurmançî bi vê lêkolînê dewlemend bibe. Heta niha bi dehan pirtûkên helbestan û vekolînên edebî çap kirîne.

Çavkanî

1. Bedel Revo Mizûrî. Sînahiyên çiyayî, Bexda 1989, rûp 7.
2. Kemal Mîrawdêlî. Rojnama Hetaw, hej. 4 û 5, Lenden 1996, rûp 4.
3. Ferhad Şakelî. Di nameka xwe de, ku ji bo min hinartiye.
4. Xelîl Duhokî. Kovara Nûdem, hejmar 18, rûp 66.
5. Refîq Sabir. Di nameka xwe de, ku ji bo min hinartiye.
6. Hemeseîd Hesên. Goraniye balnekirawekan, Swêd 1994, rûp 135.
7. Ebdulrehman Zengene. Di nameka xwe de, ku ji bo min hinartiye.
8. Yusif Heyderî. Rûpelên rengîn ji edebê kurdî, Bexda 1991, rûp 118.
9. Amadebûn bo le dayikbûnêkîtir. Dîwana helbestan, Silêmanî 1973, rûp 7.
10. Her ew çavkanî, rûp 14.
11. Her ew çavkanî, rûp 18.
12. Her ew çavkanî, rûp 26- 27.
13. Pirçî ew kiçe reşmalî germîyan û kwêstanîm e. Dîwana helbestan, Silêmanî 1977, rûp 30.
14. Her ew çavkanî, rûp 30 - 31.
15. Ew honraweyey ke tewaw debê û tewaw nabê. Dîwana helbestan, Bexda 1979, rûp 30-31.
16. Kovara Dengê Melbendî, hejmar 1, Emerîka 1996, rûp 29 - 30.
17. Ew honraweyey ke tewaw debê û tewaw nabê. Dîwana helbestan, Bexda 1979, rûp 9.
18. Pirçî ew kiçe reşmalî germîyan û kwêstanîm e. Dîwana helbestan, Silêmanî 1977, rûp 22 -23.
19. Kovara El Hewadis ya erebî, hejmar 2051, sal 1996, rûp 54.
20. Kemal Mîrawdêlî. Rojnama Hetaw, hejmar 4 û 5 , Lenden 1996, rûp 4.

Şewat û koçberî di helbestên

Enwer Qadirî de

Di sala 1970 ê de, bizaveka nû ya edebî, bi mebest û armanca peydakirina rêyên nû, wek guhrîna zimanê şîirî, bûçûnên şîirî û teknîkên nû, ji dayik bû. Mebest ji wan rêyên nû ew bû ku, bikarin derbirîna ji kujan, azar, xem û xewnên mirovê kurd bikin⁽¹⁾ Belê; Enwer Qadir jî, yek ji pêşengên wê bizavê bû û helbesta nû ya kurdî gehande pileyên bilindtir. Çinku ew di destpêka salên 1970 ê de, bi germî hate qada edebîyata kurdî û di rêya belavkirina helbestên xwe yê serketî de - ji alîyê form û naveroke ve - şîya xwe bi xelkê bide nasîn û biçe di dilê xwendevanan de. Xwendineke helbestên wî, xuya dike ku ew xwedan behre û şîyanên bilind e. Bi hestên xwe yê nazik, zimanê xwe rêkûpêk û resen, sodwergirtina ji kelepûrê netewî û şareza û bîsporîya di edebê cîhanî de, şîya cihê xwe di nav helbesta nû ya kurdî de bike.

Evîna dilşewat, welatê dagîrkirî, zulm û sîtema dijminan, dûrî û xerîbî, xwezaya (sîruşt) Kurdîstana rengîn, dikete hêvîyê helbestên xwe. Belê; heza wî ya ji bo Kurdîstanê, xweragirtina li beramber dijminê hov û bawerîya bi doza pîroza gelê kurd, ew hemî bone kanîyeke zelal û helbest jê dizan. Ew bi doza gelê xwe ve girêdayî ye û welat di dil û mejîyê wî de ye. Bi vê çendê ew yek ji wan helbestvana ye ku roleke girîng di pêşveçûna helbesta nû ya kurdî de lîztîye.

Her çend zimanê wî sivik û xweş e, hevokên wî bi hostayî di darêjtîne û bi wênên ciwan xemlandîne jî, lê helbestên wî mîna pezûvîyên zinar û kupên asê, bi hêsanî xwe nadine destên xwendevanî, belku; divê ew li pey biçe û xwe pê ve biwestîne ta ku bigehe armanc û mebestên wî. Werin da xwe berdîne cîhana hunermendiya wî, daku bibînin ka çawan peyvan, carina dike gul û nêrgiz û bi pirça keçeke nazdar ve dike û carina jî dike gule û fîşek û bi sîngê dijminan ve diteqîne...

Ew di xortanîya xwe de, dikeve davên evîneka giran. Xuya ye ku di wê evînê de dişewite û kovan dilê wî diêşînin û şerpeze dibe. Lê neku şoxa rind wî dihêle, belku ew bi xwe dibe kusp û asteng di rê ya evînê de. Ew çî sedeman destnîşan nake, lê berpisyariya mirina evînê têxe stûyê xwe. Belê; ew evîn wî pir diêşîne û jîyanê lê dike dozex. Ew naxwaze li ser wê evînê bipeyive, xuya ye birîn kûr in. Werin bixwînin dema di hevpeyvînekê de, jê tête pirsîn: "Kîjan helbesta te girêdayî evîneke dişewat e?" Ew bi dilekê xemgîn bersivê dide: "Mebesta te helbesta Kuça Şazadeyê ye. Ez tika û hêvîya ji te dikim ku tu dest ji wê çîrokê berdfî, çinku piştî azar û kuanên mezin bi dawî bû û hate ji bîr kirin."⁽²⁾ Belê; ew di wê evînê de xeniqî, lê ji bîr nake û wek birîneka kûr di dilê de dimîne. Ew rastgo ye û gunehê naxe stûyê keçikê, lê evîn dibe sedemê ji dayikbûna vê helbesta ciwan, belku wê evînê Enwer Qadir kiribe helbestvanekê serketî:

Narîna min, îşev min xewn dît:
 Bahozê, dar ji rîha dikêşa yan diqirand.
 Bagerê derya diazirand.
 Keştî dişikî.
 Melevanê jîr diwestîya û dixeniqa.
 Cîhan tev de wêran dibû. Îşev Narîn!
 Serê min ji laşî cuda dibû
 Tilîyên min diwerîyan
 Dilê min sîng diqelişand û li cada direvî.
 Te jî koç kir û te ez hêlam ji bo...
 Ez ji te ne xeyîdî me, sûcê min e û min bi xwe kir. ⁽³⁾

Sedan sale ku dagîrkerên Kurdistan dixwazin navê wê ji nexşeya cîhanê jê bibin û gelê kurd jî wînda bikin. Dijminan bi hêz û pîlanên xwe yên genî, hewildayîne vî welatî wêran bikin û kurdan jî ji holê rakin. Helbestvan vê çendê dizane û xebat û bizavê li dij dike. Ew dizane ku doza gelê wê adil e û dîroka xwe jî baş dinase. Ew dizane ku ta çiyayên asê û bilind hebin, kanî bizên û çem bilivin, mêrg û

çîmen şîn bibin û dil jî bêdeng nemînin, dê her welat ête parastin û pîlanên dijminan jî têk çin û binax bin. Belê; ew bi bawerî ye û peyvên xwe dike gule û bi enya dijminî ve diteqîne.

Balînde ji darê na xeyide

Ew ji cadê

Cade ji tenêbûna şevê

Ez ji dilê xwe...

Dilê min ji te, dilteng nabe.

"Çira divemire. Dil bêdeng nabe."

Ta ku kopên çiya li asmanê şîn serên xwe bihejînin, dê her mînim.

Ta ku çemê welatê min, bi xerîbî û çav bi mij, xatirê ji erdê me bixwaze, dê her minim.

Ta ku cîhana helbestên min,

warê peyva namo û derbiderbin, dê her minim.⁽⁴⁾

Dema welat tête dagîrkirin, bajar û gund têne şewitandin, bêguman wê xelk derbider be û mişextî welatên biyanî be. Kesên ku li dij dijminan dixebitin, têne şehîd kirin, têne girtin û bi salan di zîndanên teng û tarî de dimînin û yan jî ji neçarî derbider dibin. Xerîbî derdekî giran e û dilê mirovî dihelîne. Lê Di gel hindê jî, welat di dilê mirovî de dijît. Ma mezinan negotîye:"Şam şîrîn e, lê welat şîrîntir e."

Helbestvan xewna bi welat û yara xwe ve dibîne. Di hizrên wan de dijît û her dixwaze vegere û bi dîtina wan şad û kêfxweş bibe, lê dijmin astengên mezin in. Ji ber vî derdê giran, ew hewara xwe digehîne Xudayê mezin û dilovan, tika û hêvîya jê dike ku çarekê ji wan re bibîne û li rewşa wan binêre. Ji Xwedayî re dibêje:"Te çira em bi tenê hiştîn? Carekê di hewara me jî were. Em jî benîyên te ne û erk û vatiniyên xwe yên ayînî jî encam didîn. Were xwarê û li me jî binêre?"

Ger dîn nebim Ez li kû û dest li milê welatî li kû!?
 Ger dîn nebim Ez li kû û mêtina bişkujên lêvên
 Kabûla yarê li kû!?¹
 Min nevê li xerîbîyê bimirim
 Dilê min... dilê min ji qalîbê laşê min xerîb e.
 Ey Xudayê xerîban tu! hêye xwarê?
 Kengî dê peyamê ji me re îî û
 Kengî dê ji ewran bi pêxasî hêye hewarê?
 Kengî dê ji hemû cîhanê re bêjî:
 Belê; ev e jî zarokên nazdarên min in
 Ew jî hejîne ji bo jiyarê!?(⁵)

Her çend zulm û sitema rijêmêm faşîst û çepel li ser gelê kurd tête
 kirin û carina gelên serdest jî di hewara wî naên. Her çend bi navê
 biratîya derew û saxte jî, carina kurdan dixapînin, lê dîsan jî, kurd
 biratîya gelan ji bîr nakin û helbestvanê me jî, vê çendê pêşçav dike.
 Ew xemên hejar û bindestên gelan bi yên xwe dizane û ji bo
 rizgarkirina wan jî dixebite. Birînên wî kûr in û kuyan mişen e, lê
 berdewam dixwaza biratîyê bike.

Derbiderên vê cîhana tem û mijê!
 Sîber û sîtafka we me.
 Di gel we pêngava diavêm, hêza we me.
 Di gel laşê giranê we.
 Bo parçenanê keda we. Ez dihêm û di gel we me.
 Dê bime ava hêvîyê
 da bişkênim, qirçiqîn û têhna we.
 Dê bime himbêza deykê,
 rateqînim ewrên jana, dê ji dil bim xemxorê we.
 Dê di gel we pêngava avêm.
 Ber bi axesûtîya we.

¹ Kabûl: Îşaret e ji bo helbesteka mewlana Xalidê Neqşebendî.

Ber bi nazdar welatê we.
Dê bi rê kevîm ji bo we.⁽⁶⁾

Xuya ye ku ji bo mirovê kurd, jîyan hêvî û armançek e. Mezintirîn armanc jî, rizgarkirin û serbestîya welatî ye. Çinku zulm û tadayî ya rijêmêm çepel li Kurdistanê bi dawî nayên û hemî rêyên vebirandinê li dijî gelê kurd bikar anîne. Karesat û boblatên mîna Helebce û Enfalên reş naêne jibîr kirin. Xelkê me jî bi vê çendê razî nebûye û li ser xebat û têkuşînê berdewam bûye û xwe ragirtîye.

Enwer Qadir, dastana evîna Ferhad û Şîrînê, ji bo rizgarkirinê, dike sîmboleke girîng û pêgotî. Şîrîn xelkê bindest û sitemlêkirî ye û Ferhad jî, şoreş û azadî ye. Belê; Kurdistan wêran dibe û bajar û gund dişewitin, xelkê bêguneh têne kuştin. Perdeka reş li ser welatî vedayî ye. Xelk li benda azadî û rizgarkirinê ye. Enwer bi hemî hêz û baweyîya xwe hawar dike:

Azadî em li benda te ne. Kengî dê hêy!?
Bajar bîrsî ye
Bajar ji bo hatina te têhnî ye.
Bajar wek pêngava rêwîyekê kesîre ye.
Bajar zêmar û xirîkêneke westîya ye.
Perêzeka şewitî ye.
Nazdarek e, evîndarê wê di giravê evînê de sûtî ye.
Kelekek e rêberê wê xeniqî ye.
Ferhad kengî dê hêy!?
Ferhad kengî dê hêy!?
Kengî çemê avê dê rijite qirika bajarê damay!?
Ferhad kengî dê hêy!?
Çavê westîyayê çaverêkirinê,
derya rondika tê de za ye. Kengî dê hêy!?⁽⁷⁾

Xerîbî û dûrî welatî, derdekê giran e û dilê mirovî dihelîne.
Nemaze dema mirov bi zûrê û jî neçarî cih û warê xwe bi cê dihêle.

Pir caran dema mirov ji bajarê xwe dûr dikeve û diçe bajarekê din ê welatî jî, hîngê kela xerîbîyê li mirovî dide û berdewam di xeyala wî de dijît. Mewlana Xalîd ku sofî û Xwedêperêsekê mezin bû û ji bo fêrbûn û têgehiştina ayînî çûbû wexerê, lê dîsa jî, dema welat û diya wî tete bîrê, rondik bi çavan de dibarin. Belê; welat û bi taybet ew cihê mirov lê mezinbûyî, qet ji hizir û bîrên mirovî dernakevin. Eger asteng di rêyên vegeerê de hebin, îcar dil û mejî jî diçewite û bi tenê girî û çemê rondika bêhna mirovî pîçekê tîne.

Mewlana² bi wê mezinîya xwe
rojê du du tenekên avê
li ser milên xwe, ji bo tekiya şêx Dehlewî dianîn.
Xwe ji rê da alîyekê
Li ser rûmetê wî, rondik rêz dibarîn...
Ji pencereya tekiyayê re, çavê Şêxî lê bû.
Şêxî gazî kirê û got: Xalîd!
Ez tenegehiştim, tu çira rondika dibarîn?
Gotî qurban! Ew jina ji ber min re borî
Dême wê mîna ya diya min bû.
Her ku min dît, Silêmanî kulan bi kulan hate pêş çavên min.
Yekser agir berbû dilê min.
Bibûre? Tu dizanî soz û arezûya vegeerîna welatî,
Agir berda dilê mim.⁽⁸⁾

Dayik bi mehan zarokî di zikê xwe de xwedî dike. Bi şevan li ber landik û dargûşa wî dimîne û li ber asteng û kuspên jîyanê xwe radigire. Ji ber vê çendê, dayik nêzîktirîn kes e ji bo mirovî. Ez bawer nakim ku di cîhanê de, dayikek hebe bi qasî dayikên kurdî dilêşî, dûrî û eşkence dîtibe. Ay pa dayikên kurda, derdeserî û rondik barandîne. Eger yek li çiya, dol û nihalan, daristan û belku li bin her keviyekê kurdistana şewitandî bigere, hîngê ji wan gor û mezelen

² Mebest mewlana Xalîdê Mikayelê Neqşebendî ye (1776 – 1827) ku li ser destê şêx Ubeydulla Dehlewî, terîqet wergirtîye.

şehîdan, wê bizane ku dayikên kurda çî xwîn ji çavan barandîne. Erê; ji xwe di dîroka gelê kurd de, bi sedan karesat û rûdanên mezin hebûne. Dijminan dayik û zarok ji hev cuda kirîne û carina li ber çavên wan, zarok gulebaran kirîne. Ji ber sîtema dijminan, xort û genc revîne û dûrî dayikên xwe jîyane. Di zîndanên teng û tarî de razane û dûrî dayikên xwe bi qinara ve helawîstîne. Ji lewre jî, dilê dayikê dişewite. Belê; dayik sîmbola evîn û xoşîvîyê ye. Evîna Dayikê di dilê mirovî de ye û di nav xwînê de digere. Werin em bi hev re vê helbesta Enwer Qadirî bixwînin, ka çawan rewşa dayika xwe destnîşan dike.

Dibêjin: pir bêriya min dikî

Dibêjin: dema tarîyê perda xwe veda

karwanê tem û mijê,

ji çiya ber bi bajar tê.

Dudilî mîna dirik û stirîya xwe li dor dilê te dialîne

Tu ber pencereya xwe bernadî,

Temaşayî hemî rê ya dikî.

Her wek balîndebim,

Temaşayî asmanî dikî.

- Nehateve!? Lawê min nehateve!?

Dibêjin: tarî te dûrpêç dike û tu pencereyê bernadî!

Tu nahêlî kes perda berde û çirakî vemirîne...

Ho dayikê! Bawer bike

Dema diçime di jora xwe ya xerîb de

têr temaşayî wênê te dikim

Li ber wênê te dikevime serçûkan...⁽⁹⁾

Ew di 11.10. 1947 ê de, li bajarokê Erbet, li nêzîk bajarê Silêmanîyê, ji dayik bûye. Li bajarên Erbet, Silêmanî, Qeladiz û Helebceyê xwendiyê û di sala 1973 ê de, beşê kurdî li zanîngeha Bexdayê bi dawî aniye. Her ji sala 1970 ê, dest bi belavkirina helbest û gotarên edebî, bi zimanê kurdî û erebî kiriye. Çend sala li

Enistûtuya Kurdî li Bexdayê karkiriye. Di sala 1978 ê de, çûye Rûsiya û li Lînîngiradê diktora xwe li ser helbestavanê mezin Mewlewî wergirtîye. Niha jî li welatê Swêdê dimîne.

Berhemên wî:

1. Ziryar. Dîwana helbestan, sala 1978 ê li Bexdayê.
2. Zayele. Dîwana helbestan, sala 1988 ê li Stockholmê.
3. Lîrîkay şairî gewrey kurd Mewlewî, vekolîn, sala 1990 li Stockholmê.
4. Hinde sîmay jîyanî kumelayetî û siyasî kurd, nivîsîna Dr.Celîlê Celîl, werger ji rûsî, sala 1993 li Stockholmê.
5. Çend gotinên Kurdnasiyê, werger ji rûsî, sala 1988 li Stockholmê.
6. Mîro, mîroyê min, nivîsîna Astirîd Lindgren, werger ji swêdî, sala 1999 li Stockholmê.

Çavkanî

1. Xelîl Duhokî. Kovara Nûdem, hejmar 18, rûp 66.
2. Paşkoya rojnama Îraqê, jimare 19, îlona 1978 ê, Bexda.
3. Ziryar. Dîwana helbestan, çapxaney kurî zanyarî kurd – Bexda 1978. Rûp 85.
4. Her ew çavkanî. Rûp 78.
5. Her ew çavkanî. Rûp 63.
6. Her ew çavkanî. Rûp 8.
7. Her ew çavkanî. Rûp 14.
8. Zayele. Dîwan helbestan, kumeleya Ferhengî Swêd – Kurdistan 1988, Swêd. Rûp 40 – 41.
9. Her ew çavkanî. Rûp 22.

Stem û zulma dijminan, nekarî ye serê Azad Dilzarî, biçemîne

Azad Dilzar, di 1947 ê de, li bajêrê koyeyê ji dayîk bûye. Her li wêrê xwendî ye û di sala 1968 ê de bûye Mamoste. Sala 1996 fakulta qanûnê li Hevlêrê bi dawî anîye. Wî ezmûneka dirêj heye û di wan salan de, şîyaye cihê xwe di nav qada helbesta nû ya kurdî de bike. Di gelek fêsitîvalên edebî de helbest xwendine û berihemên wî hatine wergerandin bo çendîn zimanên bîyanî. Ew bi dirêjîya jîyana xwe pir caran ketî ye zindanên faşistan û zulim û stema dijminan li ser wî û malbata wî giran û sext bûye. Lê, li berxwedaye û dijminî nekarî ye serê wî biçemîne. Belku berdewam di nav rêzên gelê xwe de serbilind û serferaz bûye. Van helwêstên wî yên şoreşgêrane, dijmin ne-razî kirî ye û ji ber hindê jî, derbederî jêrîya îraqê bûye û tedayî lê hatî ye kirin. Ji ber hindê jî, cihê wî di dilê gelê kurd de hebûye û heye jî.

Babê wî Dilzarê şayir, şoreşger û xweragir, berdewam di zindanê de bû, yan jî derbeder bû. Ji lewra, peywendiyên wî di gel dayîka wî bi hêz bû. Koçber bûn û gelek derdeserî dîtine.

Dema dayîka wî dimire ew vê helbestê pê dibêje:

Dilî toş nûst wek seatêkî giranbiha

Wek seatî kilîsayekî kun ara

Birînekanim ke çend sal bû li ser baskî tu dixewtin

Êsta hemûyan be agan

Şelal in le firmêsk û jan.⁽¹⁾

Ew di helbesteka xwe de pir bi ciwanî pesnê bajarê Hevlêrê dide. Dixwaze ji dinê re bide xûyakirin ku bajarê wî pir kevnare. Jyê wê çar hezar sale. Cihê şerê Dara û Ikenderî ye. Leşkerê Keznefonê tê re derbas bûye. Lê dîsan jî, li ber dilê wî şêrîne û hêştan zaroke.

Şaroçkekem xewî qurs e.
 Li karwanî pêşkewtina xaw û xirse!
 Eger cî kuntirîn şarî ser dinyaye,
 Cê nerezege û yadgarî ciwar Xudaye!
 Eger cî de hezar siwarî,
 Keznefonî pîya royîwe.
 Dara û îskender lêre da
 Şîrîyan leyek helbirîwe!
 Egercî mêjûy temenij pitir le ecar hezar sale.
 Belam hêşta şaroçkekem her minale!
 Taze xerîkî gagole û girugale!!⁽²⁾

Ew şoreşgeru welatparêz e, di jîyana xwe de, gelek derdeserî dîtine lê xweragir û serbilind bûye. Her dem di gel yekgirtin û biratyê ye. Ne kevneperest û yarêgavêye. Belku xaça xwe hilgirtî ye û daxwaza biratîyê dike. Dibêje:

Birakanim
 Ger xermanman sûregul bê
 Debê tuman xoşewîsitî uw sozî dil bê!
 Bûye êsta, heretî ew werzane ye soz biriwênin.
 Waz lew serikeşî û dilreqî û harî û şetî ye bihênin
 Ke salehay sale ême
 Kiwêley ewîn.
 Salehaye,
 Şermezar û rîsway ewîn!⁽³⁾

Xalîd Bekir Eyûb dibêje: "Dîwana wî ya ku sala 2004, çap bûye, rê bo rexnegirî xweş dike ku pêzanîna li ser jîyan û qonaxên helbestvanîya wî, ji alîyê huner û wênên şîrî ve, bi dirêjîya 30 salan peyda bike. Bi renekî giştî, ew helbestvanekî nîyas û berçav e, ew xwedan şîyane û di zimanî de yê şareza ye. Helbestên wî, ji alîyê forim û naverokê ve bi serketîne."⁽⁴⁾

Ey zozanî ber zerdeperî êwaran gule zembeqî jêr rinû.
Çuzire rêwasî bin kewîyan êste mendî, êste ciwanij
Ger caran tenîya berçaw bûy,
Êstake le ber delanî.
Eger caran gelawêj bûy,
Êsteke mangî tabanî!
Êste ciwanî,
Ha cilewî ew dile manduwem bigire
Ber zeftuke, bîyاملêne.⁽⁵⁾

Ebdulla Qadir dibêje: ”Helbestên wî ne bes nazik û hêsanin, belku ji aliyê derbirînê ve kûr in û di nav rêzên xwe de hest û arezûyên dilveker hembêz dikin. Ew bi hişyarî peyvên helbestên xwe hildibjêre û bi formeka hunerî dadirêje.

Ew bo demekê di nav helbesta xwe de dijî, berî ku ji dayîk bibe. Azad Dilzar, helbestvanekî geşbîn e û heta dema saloxdona payîza bêhinteng, werandina belgan û sîsbûna gulên jê dîke, hingê ew ji me re xuya dîke ku dîsan dê dar û gul şînbine ve û buhar vegere, dê siruşt xweş be û roj helête ve.”⁽⁶⁾

Ew biha û rolê serokatîya kurdî dizane. Ew dizane ku Barzanîyê nemir, xwe disot da ku ronahiyê bide gelê xwe. Ew li ser gora wî vê helbesta ciwan, pir soz û bawerî dinivîse.

Bextewer be.
Berdêkî welat
diwa menzil û aramga te!
Binu bê xem, agirdanî Barzan germ e û
Şêrîn êşkçî rêga te!
Binu bê xem, ey helo cêng begirekey ser tirupkî çîyakanim.
Wêzî Hendirên û Xwakurik û bewrî Metîn û Sekranim.
Ey miro xake rayekey piştî nedar û hejaran.

Le xo burdû, xonewîst û
 bê mulik û mal û xan û man.
 Binu bê xem,
 Ew alayey le dest Qazît wergirtibû.
 Êste şekawey ser qopî û kel û dunde.
 Gele merd û reşudeket,
 Le sayey da, serfiraz û serbilinde.
 Binu bê xem,
 Kurdistan e sutmakeket,
 le naw xwîn û xolamêşa wek nêrgiz car,
 Dubare heluday we.
 Be şeqam û pird û telar,
 Êste ciwan û razaweye.
 Kurdistan e tarukeket,
 Nuqmî spêdey rojêkî sahî û rûne.
 Nawî kurd pert û pexşanî cuhan û têkiray gerdûne.⁽⁷⁾

Heta niha ev pirtûkên jêrî, gehandine çapê:

- 1 . Xunçey sehol. Dîwana helbestan, 1975 bexada.
- 2 . Rêcekey xwên. Dîwana helbestan, 1996 hevlêr
- 3 . Hacîlekanî deştî Hamûn. Dîwana helbestan, 2004 hevlêr.

Çavkanî

- 1 . Hacîlekanî deştî Hamûn. Dîwana helbestan, 2004 . Hevlêr, Kurdistan. Rûp 37.
- 2 . Her ew çavkanî. Rûp 59 .
- 3 . Her ew çavkanî. Rûp 96 .
- 4 . Rojnama Alathad, hejmar 830 , 2004 .
- 5 . Hacîlekanî deştî Hamûn . Dîwana helbestan, 2004 . Hevlêr, Kurdistan. Rûp 273.
- 6 . Kovara Karwan, hejmar 33 , sal 1985 rûp 132 .
- 7 . Hacîlekanî deştî Hamûn. Dîwana helbestan, 2004 . Hevlêr, Kurdistan. Rûp 286.

"Ew Seidulla Peroşe kî ye,
hind helbestê ciwan dinivîse!" (Hêmin)

Seidulla Peroş, helbestvanekê navdarê kurd e. Di nîva salên şêstan de, dest daye nivîsîna helbestan û di Piranîya rojname û kovarên kurdî de, belav kirine. Helbestên wî, ji alîyê form û naverokê ve, serketî ne. Wî cihêkî geş , di qada edebîyata kurdî de, heye. Ew helbestvanekî hest nazik û dengêkî resen e û li rêza yekê ya helbestvanên kurd e. Ew bi doza gelê xwe ve girêdayî ye û helbestên wî derbirînê ji netewa kurd û xemên mirovî dikin. Helbestên wî yên hatine wergerandin, ji bo zimanê, erebî, farisî û inglîzî jî. Çend gotarên rexneyî li ser efrandinê hatine nivîsîn.

Peroş, di sala 1950 ê de, li bajarê Hevlêrê, ji dayîk bûye. Heta niho ev dîwanên jêrî, belav kirîne:

1. Koşî Aram. Helbest, 1969.
2. Şewanî Tenyayî. Helbest, 1980.
3. Nasnamey Ba. Helbest, 2003.

Wî di gelek rojname û kovarên kurdî de, wek sernivîser û nivîser kar kiriye. Me nevê bi dirêjî, li ser helbestvaniya wî bipeyivin, lê emê rêbidin hizir û nerînên ku li ser hatine nivîsandin.

Samî Şoriş, li ser peywendiyên wî yên mirovane, selîqe û çêja helbestên wî dibêje:

"Ez û Peroş, gelek tiştan ji hevdu fêrbûne. Lê ya cihê şanazîyê ewe ku ez gelek tiştên baş, ji wî fêrbûm. Ya ji hemîyan giringtir jî, çêj, selîqe û hunerê helbestê bû. Ew di rêya helbest û rastgoyî ya helbestê de, temaşay jîyanê dike. Ew serekaniya hejandin û geşepêdana, jîyan, rewşenbîrî û ezmûna gelek edîban bûye.

Asman kwêr e û
 estêrekanî nîgayan werîwe û bê cirîwen
 Estêrekan çawerwanî
 karwanêkî tenya eken
 Karwan dêt û tê eperê
 Karwan dêt û be dîwarî malekana helegerê
 Le lûtkey kêwî temena daebezê û
 be dartelî salekana helegerê
 Karwan dûr e
 Naga be derwazey sîngî em kîşwere
 Nayête ber kuşkî çawî bê pencere
 Karwan meyê
 Karwan mero
 Karwan were...

Qubadê Celîzade, li ser efrandin, nîxwazî û şoreşgêriya wî dipeyive:"

Peroş, yek ji helbestvanên dahînerên kurd tê destnîşankirin û di
 karwanê helbesta nû ya kurdî de, piştî Goranê rêber, hisab ji bo tê ki-
 rin û bi helbestvanekî nûkarî, ciwanîperist û romansiyeta nav xemên
 mirovî tê hejmartin. Peroş, helbestvane. Nazik e. Sozdar e. Hest
 livîner e. Nişîmanperwer e. Şorişgêrekî xembar û westiyayê kar-
 wanê şoreş û Kurdistanê ye."

Min demewê
 şîr bikem be rîbarê
 sewzî bixate
 derûnî gişt beharê.
 Min demewê
 şîr bikem be welatê
 tê da nebê çewsaweyê, rûtê, latê.
 Min demewê
 şîr bikem be çiyayê
 hezar firoke berdenê
 nête rayê

Reşîd Findî, li ser xweragirtin û helwêstên wî yên kurdînîyê dibêje:

"Wî her dem bi qelem û peyva ciwana hozanê, xebat kiriye û dij-minên gelê kurd û mirovatîyê, bi peyvên xwe riswa kirine. Eger ketwarê gelê wî hatiye guhartin, awayên xebatê jî, hatine guhartin. Lewma awayê hozana wî jî, hate guhartin. Lê giring ew e ku werar di awayê , şêwaz û muzîqa hozanê de, çê bûye û her wesa di corên xebatê de jî. Lê çî cara armanca wî ya babetî, di asoya berçavê gelê wî de, nehatiye guhartin.

Eger duhî, çek û fişek, qehremanên meydanê bûn, evro li cem Peroşî, peyv jî, ji çekî kêmtir nîne û astê hişyarî û têgehiştina gelê wî jî, ber bi jor ve diçe û baştir di astê hozanê de digehe."

Ew êsta, wek pîrerawçiyê
her tenya serbûrdey şîkar û
goranîy namoyîm, mêwanî ser lêw in.
Dena xo ne bezmî kêwgerî û
xarî nêriyan, serincim debizîwin.
Ne sozî bilwêrî şîwankar û
ne tîrî mujganî bêriyan
wek caran, serdilim dengêwin.
Malawa...
Rojgarî raman û roşnayî, malawa
Malawa...
Yadgarî şewanî ewîn û aşnayî,
malawa.

Ferîd Zamdar, li ser romansiyeta helbestên wî dipeyive û bi vî rengî dibêje:"Peroş, di gelek ezmûnên helbestê de, derbaz bûye. Ji wan jî, ezmûna romansî û romansiya şoreşgêrî, ku bi hizra min, ew di wê biyavê de, dengekê herî xuya û karîger bûye. Ew helbestvanekî

kurdperwer e û bîra netewî, helbestên wî dagîr kiriye. Dîroka nû ya edebê kurdî jî, dê cihekî xuya û bilind bide wî.”

Le mesttirîn satekanî bedmestîma
Le tarîktirîn kuncekanî tenyayîma
Dan be we da denêma ke:
Yekem kilgom jîwanî şîr e.
Duwem kilgoşim jîwanî tu bû.

Ebdulrehman Ferhadî, li ser kêmnivîsîn û hêzbîna helbestên wî dibêje: ”Ew helbestvanekî xwedan şiyane. Kêma dinivîse, lê ciwan. Berovajî helbestvanên me ku di jîyana xwe de, pir berhem bûne, lê di encamê de, berhemên sist û lawaz belav kirine.

Le şewewe, wa hest dekem
serleberî ew herfaney
xwêndumnetewe û nûsîwmin
serleberî ew xewnaney
pêyan bînîwmewe, bînîwmin
temenêk bûn le dûdil.
Qelayêk bûn le kelleser
Niştîmanêkyan pê bexşîm
Leba leb namoyî û keser
Bûye hemîşe şalurî şîrekanim
goranî delên bo sefer.

Îsmayîl Berzincî, li ser zimanê zelal û bawerîyê dipeyive:”Yek ji helbestvanên navdarên salên şêstê ye û xwedan rêyeka taybet e. Bi rêya muzîqê, jîyanê dixê nav helbestên xwe. Dizane çewan serederîyê di gel peyvê bike. Bi kurdiyeke zelal, sivik û bêgirê , helbestê dinivîse. Tiştê ku bawerî pê nebe, nanivîse.”

Demim denê m be dengta û detxomewe
Demit bêne be rengma û helim bide
Demim denê m be cergta, noşit dekem
Demit bêne semay şê tane dabestim
Destim bigre semay şê tane dabest e
Were neroy
Sema, mirdin
Sema, şê tî
Sema, malawayî kird.³

³ Me mifa ji kovara Efrandin, hejmara 8-9, 2004, ku li Hevlêrê derdikeve, wergirtiye.

Mirov û welat di helbestên
Refîq Sabirî de.

*Dastana Meşextbûna min, bi nivîsînê şirove nabe
Dê ji bo te vegêrim, ger çavê min bi yê te kete ve*

Hacî Qadirê Koyî

Refîq Sabir, helbestvan û şoreşgerekî Kurdistanê başûr e, bi tîpên erebî û kurmançîya jêrî dinivîse. Di destpêka xortaniya xwe de, dest bi nivîsînê kiriye. Wî ne bes ew barê giran rakirîye, belku bi germî, xwe avêtîye qada xebata siyasî jî. Ew helbestvanekî xwedan taqet û şîyanên bilind e di helbesta nû ya kurdî de. Bi dirêjîya van bîst û pênc salên bûrî, wî cihekê taybet û bi hêz di qada edebîyatê de hebûye. Helbestên wî li Kurdistanê başûr pirr di belav in û cihê wî di dilên xwendevanan de heye. Di çendîn fêstîvalên edebî de jî, helbest xwendîne. Wî ne bes bi helbestên xwe xizmeta gelê kurd kiriye, belku di senger û çeperên, pêşmergetî û xweragirtinê de jî, xebata xwe berdewam kiriye. Ew xwedan bîr û bawerên rênçber û karkeran e, kurd û Kurdistan, du armanên here pîroz in di evîna wî ya mezin de. Ji aîyekê li dij faşîyên Îraqê û ji alîyê din jî, li dij axa û şêxan, rewiştên kevin û feodalîyê bizav kiriye. Lewre cihê wî yê dirust, nav rîzên komunîstan bû. Vê çendê rê li bawerîyên wî yê netewî negirtiye, çinku ew kurd e û sîtema li ser milletî, dilê wî digivêşe û birînên wî kûr dike. Ew bi destekê qelemî digire û bi destê din jî, tivengê radike. Tevaya salên xortaniya xwe, dide xebatê û çendîn sala jî, li çiya û şeftên Kurdistanê dibûrîne. Ew jiber rewşa aloza Kurdistanê û cidabûna bîr û baweran, nemaze giriftarîyên şerê birakujîyê, xaça xwe heldigire û ber bi derveyî welatî diçe û heta niha jî, jîyana derbederîyê didûmîne, lê Kurdistan û gelê bêxwedî, di dil û mejîyê wî de ne.

Di sala 1970 ê de, gelê kurd bi xwîna hezaran şehîdan, karî pişkeka mafên xwe misûger bike û otonomîyekê li Kurdistana başûr bi dest xwe ve bîne. Hîngê rê li ber roşinbîrî û edebyata kurdî firehtir bû û bi dehan dezgehên kurdî vebûn, çendîn kovar û rojnaman jî bi zimanê kurdî serên xwe hildan. Vê çendê rê li ber nivîskarên kurd jî xweş kir û bi germî hatine qada xebatê. Belê; di wî demî de, bizaveka nû ya edebî bi mebesta peydakirina rêyên nû, wek guherîna zimanê şîirî, bûçûnên şîirî û teknîkên nû ji dayik bûn. Mebest ji wan rêyên nû ew bû ku, bikarin derbirînê ji kovan, azar, xem û xewnên mirovê kurd bikin. Ji wan nivîskarên ku rola xwe leyîztîn, yek ji wana Refîq Sabir bû.

Yê helbestên wî bixwîne, bo xuya dibe ku, ew berdewam ber bi pêş de çûye û helbesta kurdî ya nû gehandiye pileyên bilindtir. Ew xwedan behre û roşenbîrîyeka berfirehe, xwedan tecrube û ezmûneka şîirî ya mezin e. Helbestvan û rexnegirê Îranîyê navdar Seyid Elî Salîhî, di vekolîneka xwe de, bi vî rengî helbestvanîya Refîq Sabirî disengîne: "Refîq Sabir, xodîka helbesta nû û pêşrewa kurdî ye. Wî helsegandineka taze û geş di pêgehiştina helbesta kurdî de peyda kiriye. Surrealîsteke yaxî ku, armancên bizava mirovatiya gelê xwe, bi şarezabûn xistiye nava zimanê nû yê helbestê. Surrealîzma wî di helbestê de, çi alîyên hevpişk di gel surrealîzma rojava nîne. Refîq Sabir, yekem şairê kurde ku, bi renekî berfireh, helbesta nû ya kurdî, ji wê girêkê rizgarkir ku digo, ji alîyê formê ve pêş nakeve. Helbesta Refîq Sabirî, mizgînî ya werzekê nû û derketineka geştir e. Derketina werzekê û hatina serdemekê din ku, diviya bû di helbesta gelê kurd de rû bidaba. Helbet geşehizir û şîyanên dahîneraneyên wî, bûne sedemên hindê ku, ew guherîn bi soryalîsta yaxî bêne nasîn!"⁽¹⁾

Hemeseîd Hesên, di hevpeyvînek xwe de, dibêje: "Refîq Sabir, helbestvanekî dahîner e. Her çend di jîyana xwe ya rojane de, pêtir bi karê siyasî ve mijûl e, neku helbestê, lê cihê sirinc û kêfxweşîyê ye ku, heta niha reşebayê siyasê gul behre û mewhîba wî ne werandiye. Ev e jî min dilxweş û geşbîn dîke ku, rojekê ew dê pêneka bi

hêz li goka siyasetê de û êdî bi dirustî vegere cîhana pîroza helbest û edebî.”⁽²⁾

Her wesa Heval Kwêstanî, di gotareka xwe de, dibê:”Di nav dengên diyarên salên heftêya de, Refîq Sabir, bi pêngavên hêdî û liserxwe, lê bi hêz û xuya, ber bi pêş de çûye û salên heftêya bicê hêlaye û gehiştîye pileyên bilindtir û cihê xwe di nav helbesta nû de mukum û qayim kiriye. Ew dengê here bilind û dahînerê helbesta piştî salên heştêya ye û herdu dîwanên wî (Werzî Sehobendan û Lawkî Helebce), ji bo serketin û efrandinên wî, baştirîn nimûne ne.”⁽³⁾

Helbest li cem Refîq Sabirî, berî her tiştî, helwêst e beramber jîyanê û tevaya rûdanên serdemî. Ew li dij gişt sitem û zulmê radiweste. Ev çende jî, çîroka Keremanî yê şair dîne bîra mirovî. Dibêjin: ”Carekê Timur Lenkê hov, aheng û fêstîvaleka mezin ji bo serketinên xwe çêkir. Wî gelek hunermend, stiranbêj û helbestvan mêvan kirin. Her yekê li gor berjewendî û pêwîstiyên xwe, yan jî ji tîrsa mirinê, pesnê mêranî û çakiyên wî da. Heta dor gehiştîye Keremaniyê helbestvan. Timur Lenkî, ji Keremanî pirsî:

Tu çewan min dibînî û ez bi çi qasî tînim?

Keremanî bersiv da û got:

Tu bi vê rewşê hêjay bîst lîrayî...

Wî bi hêris jê re got:

Tu çi dibêjî! Kemera pişta min bi tenê hêjayî vî pereye.

Keremanî lê vegerand:

Mebesta min jî, kemera pişta te ye, nexo tu nehêjayî tiştekyê.

Hîngê Timur Lenkî fermana kuştina wî da.

Belê; Refîq Sabirî jî, bi dirêjîya jîyanê, helwêstên xwe parastîne, çi cara serê xwe ji bo dijminî neçemandîye û nebûye zirna çi hukumeta. Ji ber vê çendê jî, berdewam derbeder û dûre welat bûye. Erê; bi sedan zalîm, dirrinde û hovên mîna Teymûrlengî û Firankoy, bi lanet û tif çûn û rûpelên reş jî, ji bo wan hatine nivîsîn, lê qareman û xwedan helwêstên şoreşgêr, mîna Keremanî û Lorçay, her di dilê mirovatîyê de dijîn û dîrokê jî rûpelên zêrîn ji bo wan xemlandin.

Ew helbestvanekî serketîye û ji bo têgehiştina berhemên wî jî, xwendevan carna zehmetê dikişîne. Ew şairek şarezaye, lewre ew çend pîtey bi naverokê dike, hind jî bihayê dide formê jî. Helbestên wî, ji wênên şîirî miştin û hevokên wî mukum darêjtîne. Musîqa helbestên wî, nerm e û hêdî xwe davêje guhên mirovî û di nav xwîne de digere. Zimanê wî jî, rewan, sivik û xweş e. Hêvênê helbestên wî, li ser jîyan, giriftarî û kuanên mirovî ne. Bi derd, xem û azarên wî ve girêdayîne. Bi rastî jî, mirov li cem wî mezintirîn sermaye ye. Ew bi xwe dibêje: "Min welatê xwe, heta pileya perêstinê xweş divê, lê rastî, serbestî û parastina bîr û bawerên min, wek mirov, girîngtir e."⁽⁴⁾ Belê; ew berî hemî tiştî mirov e. Lê mirovekî kurdê bê welat û jêrdest e. Barê wî giran e û xemên wî çîyan e. Çinku ew ser bi milletekî ye ku, hemî rojê diête çewsandin û welatê wî jî, diête şewitandin û wêrankirin. Ew her ji zaroktiya xwe de, di nav topbaran û mirinê de bûye. Ew dibê: "Şerê li Kurdistanê, zaroktiya me kuşt. Lê wê çendê ne bes tirs, kerb û kîna me beramber dijminê zêdekir, belku her di wî demê de, em zû mezinkirîn û evîna welatî pêtir di dilê me de mukum kir."⁽⁵⁾ Belê; dema di sala 1961ê de, şoreşa kurdî li Kurdistanê başûr destpêkirî, hîngê Refîq zarokekê yazde salî bû. Ew di gel wan karesat û şewatan mezin bû. Rojê çendîn firoka barê xwe yê bomban vala dikire ser gund û bajarên Kurdistanê û bi dehan xanî diherifandin û bi dehan kes jî di kuştin. Van kiryarên hovane her zû ew gehande bawerîyê ku, divê xebateka gerim û bêrawestan ji bo rizgar kirina welatî bête kirin.

Zulm û sitema dijminê faşî li Îraqê, her zû Refîq Sabir fêrî xebat û xweragirtinê kir. Wênên dilşewatên zaroktiyê ji pêş çavan winda nabin. Her roj jin, zaro û kalên bajarî, bi topên hovan dihatine kuştin. Ew bi wê rewşê mezin bû û dema kêr gehiştîye ser hestî û sitema faşîyan berdewam bû, êdî ew neçar bû ku, dest bavêje tifengê û berevanîyê ji gel û doza xwe bike. Ew di helbesteka xwe de dibêje:

Min esmanekî şîn û ciwan hebû
 Dagîrkeran bi ser min de hirrifandin.
 Min çend dilopên xwîna reş û
 qefteka xewnên hingivînî û
 çend pirtûk hebûn
 ew jî talan kirin.
 Lê dema viyan çermê min bi gurên
 serûçavên min, kirêt bikin
 Min xwe bi befir û birûsiyê xemland
 welat deyna ser milê xwe û
 riya tivengê girt⁽⁶⁾

Sedan sale ku gelê kurd li ber sitema dijminan e. Welatê wî
 wêrankirin û terr û hişk bi hev re şewitandin. Bi dehan hezar bêguneh
 kuştin, lê çinku wî bawerî bi doza xwe heye û ew dizane ku dara
 azadîyê bi xwînê tê avdanê, lewre li ser xebatê berdewame. Lê her
 wek helbestvanê Spanî Lorca dibê: "Hemî tariya dinê nikare ronahiya
 fenerekê biveşêre." Refîq jî li wê bawerîyê ye û roja geş li pêşiya
 xwe dibîne û di nêzîk de wê ewrên tarî esmanê welatê wî çol ken û
 wê ronahî bigehe tevaya alîyên Kurdistanê. Ew di helbesteka xwe de,
 bi vî rengî rewşa xelkê gundî xuya dike, dema hêzên hovan hêrişê
 tînin ser wan:

Li nêzîk mala wan hawarek hat
 Bi lez rabû û çira vemirand
 Ji aîyekê pencerê, awirek li kulanê da
 Rêzên fişekên girrdar
 tunelek dirêj, di şevê de çêkir
 Mala beramber jî, çirayê xwe vemirand
 Tax di nav bêdengiyê de winda bû
 Lê li ser girê alîyê din
 çirayek mîna stêreka qels
 Mîna agirê li ser kupekê dûr, dişewitî.⁽⁷⁾

Zarok çûkên beheştên e, lê yên kurda, di dozex û cehenemê de dijîn. Di sersala de, zarokên dinê xelat û diyariya werdigirin, lê yên kurda napalîm û tapon dibînin. Belê; rewşa zarokan jî bi karesatên milletî ve girêdaye. Lê heta dawiyê bîsta dijmina nakeve ser me. Dê rojek êt ku zarokên me jî, mîna yên dinê bi xweşiyê şad û kêfxweş bibin. Refîq Sabir, di vê helbestê de, basî rewşa zarok û dayikên kurd dike ku, çewan yên xelkê di nexweşxanan û cihên tena de, ji dayik dibin, lê yên kurda li bin topên firokan, di şkefta de, di nav tirumbêlên leşkerî de, gov û zinca de, di nav birîn û hawaran de, ji dayik dibin. Hindek dayik di wê rewşê de dimirin, hin zaro jî bi nermalî ronahiyê nabînin. Hene bi topên dijmina, kur, bêling dibin. Heta niho bi hezaran zaro bê dayik û bav mane û li kulanên bajar û gunadan jî şet û dîn digerin. Ew bi dilekê pirr şewat dilorîne:

Di kulkekî sirêbirî de
 Li bin dilopan û
 li ber tirs, birs û sermayê
 bê dapîrk û bê kes, ji dayik dibe!
 Di şkefta tarî de, li nav hewarê
 Di piştta Zîla de
 Li bin dewaran, ji dayik dibe!
 Di nav birînan de, ji dayik dibe!
 Li demê serbirrîna, ji dayik dibe!
 Li nav topbaran û şewitandinê de
 zarokekê kurd, ji dayik dibe!
 Zarokê kurd ji bo yaxîbûn, azirîn û
 pêşmergatiyê, ji dayik dibe...⁽⁸⁾

Ew mirov e û mîna yên din, hez mosîkê û ciwaniyê dike. Ew jî dixwaze di avahîyên tena de bijî. Ew jî dikare serê xwe neêşîne û berjewendîyên xwe biparêze. Lê çinku ew bi eşqa welatê xwe ve girêdaye û hemî cîhanê di çavên Kurdistanê de dibîne. Êdî bê welat çi çêj û tam di jîyanê de tune ye. Welatê wî kirêt dikin û pîlanên

çepel yê herrifandinê digêrin. Helbet ew bi wê çendê razî nabe, lê ya ji wî tê ew e ku, tif û laneta li gişt paşa û xwînrêja dike. Ew di helbesteka xwe de dibêje:

Ev mirove jî
şeydayê mosîkê û ciwanîyê ye.
Ev mirove jî
mîna te, evîndarê jîyanê ye.
Lê dema welatê xwe li kolanê ketî dibîne û
kêr û çeço, sîberê lê dikin
Hindî dikare,
dergehê bajarî kevrebaran dike
Hindî dikare,
serûçavên paşan bi tifê bûyax dike.⁽⁹⁾

Di buhara sala 1988 ê de, hukumeta faşîya Îraqê, bajarê Helebce, bi jehrê topbaran kir. Di çend hêrişên firokan de, ji pênc hejar kesa zêdetir, zarok, jin û kalên kurd kuştin û bajar di bédengîyekê de hêla. Ew roj, pinyeka reş e bi navçavên hovên Îraqê ve û birîneke kûr e di dilê tevaya mirovatiya bindest de. Dema navê Helebce tê, her kes axîna radihêle û çîroka wê jî, li gişt dinê belav e. Piştî karesata Helebce, dehan lafaw û lihiyên din jî bi ser kurda de hatin. Her çi gundên mayî jî, ew jî şewitandin û Kurdistan kavil kirin. Li her cihekê şivanek jî ketiba ber çavên dijminî, yekser dikuştin. Belê; di vê rewşa kambax de, wireyên xelkê şkestin û tevaya bingehên serkirde û pêşmergan, derbazî sinûra bûn û kunda li şûnewaran, stiranên şîn û girêyê digotin. Van karesatên mezin baweryên xelkê kêmkirin û gelek tûşî daşkestinê bûn. Perdeka reş xwe avête ser Kurdistanê û doza gelê kurd jî, çendîn sala paş de çû. Belê; vî derdê giran karekê mezin li ser tevaya mirovên xwedan wîjdan kir, nemaze di nav kurdan de û ev afat e bûne sedemên vehandina dehan berhemên jêhatî. Lê sed mixabin, cîhana bê wîjdan û dostên helperist, mirovatîya direw, aştiya saxte û civatên bi nav demokrat,

awirek jî li gelê kurd nedan. Ew di xwîna xwe de, gevizî û bi tenê ma. Bi tenê û kesê xwe lê nekire xwedî. Refîq Sabirî, helbesteke dirêj û diltezîn bi vê helketina dilşewat vehandiye. Ew di parçeke wê de dibêje:

Em li ber lafaw û lihiya gaza jehrkirî û
bêrewiştiya vî çerxî, çend rûtîn...!
Em di tazîya vî bajarokê şehîd de,
çend bi tenê ne!
Em di şînê de, çend bi tenê ne!
Em di govenda xwînê û kernevala serberrînê de,
çend bi tenê ne!
Em çend bi tenê ne!
Çend bi tenê!

Bila Helebce
semfonîya dawîya vê şevê be...
Bila Helebce
bersiva sûra nevîya be...
Bila kernevala dawîyê ya
xwîn û birîna ebedîya gelî be...
Bila Helebce
heta hetayê, Helebce be...
Helebce be û Helebce be!⁽¹⁰⁾

Karesatên gelê kurd, bûne sedem ku bi hezaran kes ji welatî birevin û derbederî cîhanê bin. Gelek kes bi rêve dimirin yan dihatine kuştin. Yên bi derd û bela ve xwe gehandîne welatên biyanî jî, di xerîbiyê de gêj û sewdaser bûn û hindek jî, li kulanên biyaniyan dîn û şêt bûn. Ji xwe mezinên me gotiye: "Kevir di cihê xwe bi seng e." Belê; vê rewşa xerîbiya dehan sala, dilê Refîq Sabirî jî xariye û bêhna wî teng kiriye. Ew her êvarê pîlan û nexşan çêdike ku, welatê xwe yê winda bibîne. Lê ax ji dûrêyê. Dijmina rê li dîtina welatî

girtiye. Ew di helbesteke xwe de, derdê dûrîya welatî tîne ziman û bi hesreta wî di xew diçe.

Dema rabûy

gotî: Dê di nav giriftarî û sergêjîya de, derbaz bim!

Gotî: Dê welatê xwe yê winda peyda kim!

Li ser merge, nexşa welatê xwe çêkir

Bi tîrêjê, ala bo dirust kir

Dema bûye êvar

mîna zarokekî, xewê dilê wî girt

careke din

xewê, welat û ala jê dizî.⁽¹¹⁾

Dagîrkeran bi tank û topan welatê şîrîn wêran kirîne. Her çi rengên bajarvanîyê hene, têkdayne û Kurdistan serûbin kirîne. Her çi çekên qedexe li dinê hene, wî dijminê hov li dijî gelê kurd bikar anîne. Şûnwarên dijminî li her çar aliyên welatî hene. Gundên herifandî, daristanên şewitî, Bîr û kaniyên girtî, mirovên bê dest û pê, kure û seqet, sêwî û bîjin. Te çi rengê eşkence, sitem û ezyetê bi-hîstibe, ew li Kurdistanê û li dijî gelê kurd bikar anîne. Dijmina welatê wî yê şîrîn, pîs û kirêt kirîne. Lewre ew pêdivî tevaya ava cîhanê ye. Ew li avê digere, çinku her av dikare şûnwarên pîs û geniyên dijmin paqij bike.

Tu her av î!

Tu rengan geş bikiye ve... tu her av î!

Serhatiya rihan binivîsî... tu her av î!

Sinûra navbera tiştan paqij bikî... tu her av î!

Tu her av î... av î û her av î!

Min nejadê avê divê

ta ku demsala axê bişûm.

Min tevaya ava cîhanê divê

ta ku vî erdî ji guneh û şûnwarên dagîrkeran paqij bikim.

Min nejadê avê divê...

Min tevaya ava cîhanê divê!⁽¹²⁾

Mirovê kurd hest bi tenê bûnê dike. Çinku bêkes e, bê heval û hogir e. Eve dibîte sedemên bêhêvî û reşbûnê. Çinku ew jî mirov e û rûdanên dûrûber û giriftarêyên cîhanê, karî li ser dikin û wî ber bi xerîbî û namobûnê dibin. Ev çende di vê helbesta wî de xuya dike,

Baş e, vê şevê naême cem te!

Dê di nav pêlekê de razêm

Dê alîyê serma û tenêbûnê, kime welatê xwe

Îşev roha min, kinarekî çûl kiriye

Baran wek dêmê miriye

Gerdûn tem û mij e

Niyaza min jî, pêlên deryayê ne

Ev şeve jî naême cem te

Li pişt vî demî

dê demsala axê, kime welatê xwe.⁽¹³⁾

Li xerîbîyê, namobûn jîyana wî dagîr dike û roha wî diêşîne. Ji xwe mirov hinde cara hest bi reşbûn û tarîtiyeka giran dike. Di gelek helbestên wî de, ev bêzariye xuya dibin, lê ew ne revîn e. Çinku li dij rawestan û li ser nivîsîn, ew jî helwêstekî di cihê xwe de ye. Ew di helbesteka din de jî, vê çendê destnîşan dike.

Bi tenê nebûm...

Şev... li teniştê min, termekî razay bû

Dem... tem, mij û nalîn bû

Welatê min jî

misteka toza ber bay bû

Li bejna roha min alya bû

Bi tenê nebûm

Agirek bûm

Nihênîyan geş dikirim
Pirtûkek bûm
Deryayê dixwendim.⁽¹⁴⁾

Gelek caran nivîskarên toşî namobûnê dibin, ji ber rewşa aloz û azarên derûnî, mîna Majakovskij, xwe dikujin jî. Refîq ketiye di demek nexweş de, êş û xeman ew dûrpêç kiriye. Lê ez bawer dikim ku, alîyên tarî di roha wî de, ronî dibin. Wek Hemingway dibêje: "Mirov dişkê, lê narev e." Fermon vê helbesta wî ya din jî bixwînin.

Bi ser roha min de,
Pêngava bihavêje.
Ku aso xewn be û
dem pêlên zer be û
baran jî leylan be
Tu min bihejîne.
Tu daristana baranê yî
Daristana demsala yî
Tu tem û toza rûyê dahatîya min dişoy
Min weku xewn û erdî dikî
Nihênîyên mirin û gerdûnê
ji deftera roha min tomar dikiye ve⁽¹⁵⁾

Bi rastî jî, mirovê kurd û welatê kurdan di dil û mejîyê Refîq Sabirî de ye. Hemû hizir û texmîn, bîr û bawerên wî himbêz kirîne. Wî welatê xwe hilgirtiye û li herçar alîyên dinê gêrandiye. Ew bê welat nekariye bijî. Her çend wî di xebata xwe ya siyasî de, bawerî bi diruşmê "Ey karkerên cîhanê yek bigirin" û "sinor di navbera karkeran de nîne" hebûye, lê ji helbestên wî xuyaye -nemaze di van salên dawiyê de- ku welatparêzekî bilind e û diruşmê Kurdistaneka azad û serbixwe, armana wî ya herî mezin e. Girî, azar, xem, derd û kovanên

gelê kurd, di helbestên wî de, serî hildidin û ew jî mîna Ehmedê Xanî û Hacî Qadirê Koyeyî, hewar dike: Ax welatê min!

Refîq Sabir, di sala 1950 ê de, li bajarê Qeladizê, ji dayik bûye. Di sala 1974 ê de, pişka kurdî li fakulta edebîyatê li zanîngeha Bexdayê bi dawî aniye. Her ji sala 1969 ê û vir de, dest daye nivîsîna helbestan û di rojname û kovarên kurdî de belav kirîne. Ji sala 1982 - 1987 ê, pişka felsefê li Bolgaristanê xwendiyê û şadetnama doktorayê wergirtiye. Heta niha bi dehan pirtûkên helbest, vekolînên edebî û hizrî belav kirîne.

Çavkanî

1. Kovara Rabûn. Hejmar 9, sala 1994 , rûp 69-70. Swêd. Soma ji farisî wergerandiye.
2. Hemeseîd Hesên. Goraniye Balnekirawekan. Çapxana Apec, Swêd 1994, rûp 58.
3. Kovara Nûserî Kurdistan. Hejmar 16, payîza 1989, rûpel 38. Swêd.
4. Dîwanî Refîq Sabir. Swêd 1993, rûp14.
5. Her ew çavkanî, rûp 11.
6. Her w çavkanî, rûp 375.
7. Her ew çavkanî, rûp 280 - 281.
8. Her ew çavkanî, rûp 315 - 316.
9. Her ew çavkanî, rûp 325 - 326.
10. Her ew çavkanî, rûp 139 û 147.
11. Her ew çavkanî, rûp 53.
12. Her ew çavkanî, rûp 40 – 41
13. Her ew çavkanî, rûp 236.
14. Her ew çavkanî, rûp 225.
15. Her ew çavkanî, rûp 237.

Bergirî û xweragirtin di helbestên Hemeseîd Hesenî de

Hemeseîd Hesen, helbestvan, rexnegir û welaparêzekê navdarê Kurdistanana başûr e. Bi kurmancîya jêrî û bi tîpên erebî dinivîse. Ev e ji çil salan pêtir e helbestan divehîne û her wesa rexnegirekê bi nav û deng e û bi çendîn pirtûkên wî, baştrîn gewahîyên vê rastîyê ne.

Ew wek tevaya xelkê Kurdistanana dagîrkirî, di nav şer, kuştin, sotin û wêrankirinê de, mezin bûye. Dema firokên dijminî, gund û deverên welatî bombebaran dikirin, ew zarok bû. Dîmen û karesatên hîngê, ji ber çavên wî winda nabin. Aşkera ye, her kesê agehdarî rewşa Kurdistanana başûr, baş dizane, ku ev e serê sîh û pênc sala ye, ev beşe dihête wêran û xopan kirin. Lewre wî zarokî, xortanî û tevaya salên jîyana xwe di gel van kawdanên aloz û rûdanên dişewat borandîne. Wan bublatan rihên xwe, kûr di dil û mejiyê wî de, kulayne. Vê çendê jî, bi berfirehî di helbestên wî de, serî hildayne. Lewre, Fehed Gerdewanî, nivîskarî û helwêstên wî, hosan destnîşan dike: "Hemeseîd Hesenî, rijêma Îraqê, baş nas kiriye. Ji ber hindê jî, ew wan, bi xwendkarên Adolf Hitlerî li qelem dide."⁽¹⁾

Xuya ye ku, her çi hukumetên dihatine Îraqê, kevneperist, şofinist û li dij demokasîyê bûn. Her çend hindekan li jêr gurzê xebat û qurbanîyên gelê kurd, pişkeka mafên wî erê dikirin, lê her dema ew hukumet bi hêz biban, dîsan lêve dibûn û li dij dirawestan û pîlanên genî dadinan. Nemaze hukumeta beisa faşîst, ku mezintirîn karesatên Kurdistanana başûr, bi destên çepelên wê hatine encam dan. Belê, zulma dijmina gelek bû, nexasime beramber texa hejar û tepeseran. Li ser vê çendê, Fazil Caf dinivîse: "Hemeseîd Hesen, bi zimanê xwe yê dewlemend, basî xoşewîstiya Kurdistanê, têkuşîna xelkê wê û xebata karker û hejaran dike."⁽²⁾

Sitem berdewam e û mafên mirovê kurd di bin piya ve didin. Lewre edebê bergirî û xweragirtinê, ji dayik dibe. Gelê kurd jî, mîna tevaya gelên bindest, li dij hukumetên hov û dirrinde, xebat kiriye, lê

mixabin hêştan rizgar nebûye û negehiştîye armancên xwe yên pîroz. Lê li ser xebat û qurbaniya berdewambûye. Hemeseîdî li dij rijêmên hov nivîsiye û çî car serê xwe neçemandîye. Ew yek ji helbestvanên bergirêyê ye û li ser vê çendê jî, Sirwe Ezîz dinivîse: "Hemeseîd Hesen, helbestvanekê navdarê bergirêyê ye. Ew di nivîsîna helbest û babetên rexnê de, xwedan rêbaza taybetîya xwe ye."⁽³⁾

Min berê jî, Hemeseîd dinasî, lê nasîn û têkelyên me, di sala 1979-an de, pêtir û bi hêztir bûn. Belê, di wê salê de, li bajarê Silêmanîyê, fêstîvala duyê ya helbesta kurdî çêbû. Hîngê dijminê faşî, bi sedan gundên Kurdistanê dişewitandin û rojê bi dehan xortên kurd jî, di zîndanên de, li ber ezyet û eşkencê şehîd dibûn. Lê li çiya û deştên welatî, pêşmergek qareman şerê rizgarî û xweparastinê dikir û di bajaran de jî, nivîskarên kurd yên welatparêz, helbestên şorişgerî û berxwedanê dixwendin. Erê, di wê fêstîvalê de, wî helbeteka xwe xwend û esmanê bajarî, ji peyv û ristên bergirîyê pîrr kir. Agir li bin pê dijminî hilkir û rihên xweragirtinê jî, di dilên xelkê de, kûrtir kirin. Belê, wî li ber çavên dehan sîxur, kirêgirte û berpîrsên dijminî, helbesta xwe, bêtirs û bê ku bihayekê bide wan, pêşkêşî xelkê kir. Ji ber helwêstên wî yên li dij faşîyan û ji ber wê helbestê jî, çendîna cara rakêşane dezgeha asayîşê û jê re digotin: "Te ji me re gotiye, ku em neviyên Hitlerî ne. Li ser vê çendê, kuştina te rewa ye. Lê ta ku te nehîrîfînîn, te nakujîn, çinku em naxazîn palewanan dirust bikîn."⁽⁴⁾

Ew di helbesta xwe de, pîlan û nexşên dijminî xuya dike, xelkê jî hişyar dike û paldide xebatê. Ew bajarê Helebce, bi Xezzeyê Felîstînî, dişibihîne. Ew bi dilekê şewitî û bi ruheka şorişgêr, zarokên kurd paldide, ku polîsan kevirbaran bikin û dikandar jî, dergeha bi rûyê wan de, bigirin. Ew pêşbîniyê dike, ku eger kawdan bi vê rewşê biçê, hîngê wê tevaya gundê Kurdistanê mîna gundê Jêrnîka Ispanî, wêran û kavi bin. Ji xwe piştî çend salan encam jî, wilo bû. Ew dide xuya kirin, ku Seddam jî, xwendkarekê Hêtlê ye û Zehakê çerxê bîstê ye. Rojê mejyê dehan xortan dide marên hinavên xwe û her têr nabin. Lê li dawiyê bawerî heye, ku roja geş li pêş e û gelê kurd dê

gehe armanên xwe yên pîroz. Ew di helbesta xwe ya serketî û bi hêz de dibêje:

Helebce Xezza xembar e û
zarok polîsan kevirbaran nakin.
Dikandarên Dokan,
bi rûyê postalan de, nagirin.
Silêmanî Soyoto ye û
xortên wî bersîngê sîxura naçirrînin.
Tevaya gundên Kurdistanê,
çaverêy encama Jêrnîka ye.
Kovar û rojname, ajansa deng û basan jî,
di guhên gay de, raza ye!.⁽⁵⁾

Kartêkirina vê helbestê li ser xelkê û pêşmergan gelek bû. Lewran peyvên mamosta Pişkoy, ku hîngê li devera Silêmanîyê, berpirsekê pêşmergan bû, cihê sirincê ne. Ew dibêje: "Ev helbeste, yekem şelka gullên edebê bergirêyê bû ku, bi rûyê dagîrkeran de teqî. Wî demî vê helbestê, hêz û germiyek xiste dilê şorişgerên bajar û çiya. Dema kasêta wê gehîştîye bingehên me, di demekê kurt de, dilê pirranîya pêşmergên hişyar, ji bo xwe kire hêlîn."⁽⁶⁾

Belê, zîrekî, hişyarî û pêşbînîyên Hemesêid Hesenê helbestvan, cihê xwe girtin û xuyabûn. Çinku piştî hîngê bi demekê kurt, li çendîn bajarên Kurdistanê, xwepêşandan çêbûn. Zarokan polîs kevirbaran kirin, dikandaran, dikanên xwe bi rûyê postalan de, daxistin û xortan jî, bersîngê sîxur û kirêgirtan girtin. Her wesa mîna bajarê Jêrnîkayê, bi sadan gundên din jî, dijminê hov şewitandin û wêran kirin. Belê, faşîyên Îraqê, ji torinên Hêtlerî jî, dirrindetir bûn û Kurdistan di xwînê werkirin. Rûdan û karesatên çekê kîmyawî li Helebce, Balîsan û Gelyê Bazê û heta digehe reva mezin, ji bîr naçin û birînên wan kûr in. kûr in. kur in di dilên gelê me yê hejar û bêxwedî de. Erê, ji bo helbesteka howan, dibe mirov hatiba kuştin. Lê dijminî ne dixast bi eşkerayî wî karî encam bide, lê divîya

welatparên kurd bi riyeka wesana berzeke, ku kes pê nezane yan jî li ber xelkê windake. Ji tirsî girtin û kuştinê, ew neçar dibe, ku Silêmanîyê bi cê bihêle û qesta çiyayên asê û bilind bike, di nav rêzên şoreşa kurdî de, xebata xwe bidûmîne.

Wî bawerî bi rêbaza edebê riyalîzmê heye, lewre ew pêtir giringîyê dide naverokê û dixwaze bi nêzîktirîn rê, xwendevanî bigehîne mebestên xwe. Lê formê jî, ji bîr nake û helbestên xwe bi aşopa berfireh, mosîka şîrî, menelog, diyalog, wênên ciwan û zimanekê rewan dixemlîne. Ew di hevpeyvîneka xwe de, dibêje: "Huner bi giştî ku (edeb pişka here giring e) divê xodîkeka rastgo û zîndî be, hemî alîyên jîyanê nîşan bide. Ew hunerê ji jîyanê xerîb be û giringîyê nede çarenûsa mirovî, hîngê wî çi rolek nabe. Hindek wesana hizir dîkin ku, awirdan li azar û xemên rojaneyên xelkê, ne karê nivîskari ye, lê ez bawer dikim, ku ew nivîskarê li ser rêbaza riyalîzmê neçe, ne li welat û ne jî li welatê biyanîyan, dikare hebûna xwe misûger bike."⁽⁷⁾

Belê; helbestvanê rastgo, peyama şorişgerêyê digehîne xelkê. Ew helbestê dike tiveng û fişek, dike nan û av ji bo têhnî û birçîyan, wire û hêza wan bilind dike û wan ber bi hişyarbûn û xebatê dibe. Di vê qonaxa aloz û dijwar de, gelê kurd pêwîstî bi van helbestan heye. werin bi hev re wê bixwînin.

Ger we zanî helbesta min
Ji kûratiya jan û xemên we derneçû.
Hest bi birçîbûna we nekir,
Ji hêza dest û lepan nebû.
Ger we zanî helbesta min
helperrist e, tirsinok e.
Di bingehe çewsîneran de,
Dilerze û li ser çok e.
Her çi helbesta min gotibe,
mîna gunehkarekê mezin
helawîsin, gerdana wê li sêdara.⁽⁸⁾

Dema mirov helbestên wî dixwîne, xuya dibe ku ew diçine xana edebê riyalîzma sosyalîst. Lewre berhemên wî jî, rengdana hizir û bîrên karker û hejara ye. Ew mîna edîbên tirsinok xwe di bin perda tem û mijyê de naveşêre. Belku; bi hemî hêza xwe diête meydanê û her çî ji bo wê çînê pêwîst be, dibêje û helwêstên şorişgêre jî werdigire. Ji ber hindê jî, heza hejara zêde dike û kerba dijminan pêtir dike. Lorka dibê: "Pêwîst e hunermend di gel girîn û pêkenîna gelê xwe be."

Wî bawerî bi vê pirinsîbê heye û dibê: "Gelê kurd di qonaxeka sext û dijwar de dibûre û nabe nivîskarên wî li benda hindê bin, ku li ser berhemên xwe bijîn. Belku, divê bêtirs binivîsin û çaverê sergêjîya bin û li ser berhemên xwe bêne kuştin. Nabe nivîskar saxte û sazişê bike. Eger nivîskaran jî, serên xwe şûr kirin û ya pêwîst negotin, êdî kî rastiye destnîşan bike!"⁽⁹⁾ Belê, ji ber gotina rastiye û helwêstên xwe toşî çendî giriftariya bûye. Ew di helbesta xwe de, berevanîye ji çîna hejar dike. Wan hişyar dike û ber bi xweragirtin û serhildanê dibe. Her çend hêştan yê mîna Holaku, Cengîzخان, Hîtler û Sedamî li dinê mane û sîtema xwe didûmînin, lê hêz û xebata hejara, kela û kuçkên wan biherifîne.

Di hişke keleka textê sultanê mezin û biçûk de
laşê hezaran hejara rêz kiriye.

Holako sax e

Hîtler maye û Cengîzخان hatiye.

Lê hêştan toza goristanê li ser kargeha raxistîye.

Bêhna xwînê rê girtîye.

Hejarîno:

Kengî agirdanê hinavên we dê geş be?

Kengî ewrê bêhna hewe dê deng be?

Kengî barana we dest pê dike?

Xena xwînê ji bo dest û tiliyên

boka demsaleka nû virê bike?

Kengî dê dest dine qamçîyê?

Kengî hespê rabûna we,

dê gehînit mizgînîyê?⁽¹⁰⁾

Hemeseîd, wî dîwarê di navbera helbest û xelkî de, diherifîne û dixwaze wî agehdarî tevaya giriftarî û aloziya bike. Wî divê mebestên xwe bigehîne cemawerê rût û hejar. Ji xwe ew ji bo wan dinivîse û rolekê di guherînê de jî dibîne, çinku têdigehe, ku edeb çekekê çîneyetî û hoyekê xweragirtin û palvedanê ye. Di vê helbesta xwe de, basî rewş û kawdanên jîyana rojaneya xelkê dike, ku çewan dibin sitem û zulma faşîyan de dinale. Dixwaze rûdanên diltezîn û birînên gelê kurd, nîşana mirovatiyê bike.

Eger ji zarokên kurd

navên serokî li xwe kirîn, bipirsî

Ew nizanin.

Lê dê navên tevaya qesabxanên bi fermana

Serokî ava bîn, bêjin.

Eger navên karesatên Kurdistanê

ji zarokên kurd bipirsî:

Ew dê bêjin:

Yekem: Karesata Helebce.

Duyem: Jehirkirina nanê xelkê mişextê Badînanê.

Sêyem: Veguhaztina Pişderê.

Çarem: Dola Mirinê li bajarê Silêmanîyê.

Pêncem: Birrîna zimanê (Tirkê çiya).

Şeşem: Kemera keska welatê Şamê.

Heftem: Dozxa li bin sîbera rihên Îmamî.⁽¹¹⁾

Edebê bergirî di senger û çeperan de, diête nivîsîn. Di nav şerî de û di gel hêriş û pelamardanê, ji dayik dibe. Lê edîbê bi doza xwe ya adil ve girêdaybe, ew di welatên xerîbiyê de jî, di gel xem û azarên gelê xwe dijî. Çinku ew bo xweşî û keyfê nehatîne dervey welatî, belku; rewşa aloz û kambax ew neçar kirîne. Hemeseîd, li welatî û li derve jî, rastgo bûye û di pirsra gelê xwe de helyaye. Wî di bajarên, di çîyan û di ewrupa de jî, xebata xwe kiriye û efrandinên wî hebûne. Ji ber vê çendê jî, helbestên wî zû diçine di dilê xelkê hejar de. Wî

berdewam helwêstên rasteqîne hebûn û li ser hindê jî, çendîn caran toşî serêşî û giriftariya bûye. Ew dibêje:”Neku ez bê nivîsîna helbesta najîm, belku; şîir ji mêje ye ku, gefa û hêrişa li min dike. Ev e çira ez dest ji helbestê bernadim? Ji xwe çî nemabû, faşîyên îraqê li ser (Helebce xezzey Xemnak e) û axa jî, li ser (Helbest Helwêst e) dawîyê bi jîyana min bînin.⁽¹²⁾ Bi rastî jî, helbest li cem wî helwêst e.

Bîst û çar sal bû
li seranserî welatî
polîsan wênên diktatorî
Li dar û dîwaran
Li kevir û sîngan dabû
Lê gava tirarê xelkê pîrr bû
Sultanê tirsinok.
Li ber pêla azirîna xelkê
Kete ser çok.
Di çend saete û kêma dema.
wêneyekê ne dirryayê serokî
Li tevaya welatî nema.⁽¹³⁾

Hemeseîd Hesên, şorişgerekê çep e, kurd û Kurdistan di dilê wî de ye û jîyana wî dagirtiye. Çinku sedan sal e, sitem û tadayî li gelê wî diête kirin û welatê wî jî dişetînin. Lewre ew neçare berevanîyê jê bike. Dijmin dixwazin navê kurd ji nexşeya cîhanê derînin û binax bikin û ji bo vê armanca genî pîlanan dadirêjî. Belê; gelê kurd ji du alîya ve, diête çewsandin. Ji alîyê netewî ve, wek kurd û ji alîyê çîneyî ve, wek karker û hejar. Ez bawer dikim ku, dema edîbekê kurd li dijî xwînêjekê ereb, tirk û faris, helwêstekê wergire û li dij binivîse, ew wê çendê nagehîne ku, ew edîb li dij wî gelî ye. Gelê kurd qerzarê dehan ronakbîr, siyasî û edîben mîna Îsmâil Beşikçî, Hadî Elewî û Meîn Besîso ye. Wî welatê xwe xweş divê û her kesê wîlo neke, ew nikare hez li yê din bike. Ji ber hindê jî, Hemeseîd, di evîna welatê xwe de helyaye.

Ez dizanim rojekê,
destê mirinê dê dergehê min hejîne.
Ez çaverê me û min çi tirs nîne.
Lê ji hindê ditirsim:
Dema mirin dibe mêvanê min
ew rûyê dawiyê dibînim, yê te nebe, welatê min.
Ji hindê ditirsim:
Berî çavên xwe deynime serêk,
yê dibînim
dêmê rindê
gund, çem
Çiya, quntar
Deşt, binar
Qefteka gulên te yên sûr nebe
Ey welatê min.⁽¹⁴⁾

Wî bawerî bi hindê heye ku, dibe edîb bi giştî û nemaze yê kurd, rastgo be û derew û saxta li cemawerî neke, yan jî ji bo berjewendîyên xwe yên kirêt û çepel, xelkê ne xapêne û di serda nebe. Divê ew berevanîyê ji rasyfî û edaletê bike, neku mîna hindeka bibe zirna û deholê ji bo wan lêbidin. Heta niha jî xelk tif û laneta li Izra Pawendî dike, çinku berevanî ji faşîzmê dikir û her wesa li Ebdulrezaq Ebdulwahidî dikin ku, ji bo rijêma Saddamî dinivîse. Ji mêje Feqiyê Teyran gotiye:

Ez naçim dîwanê mîra
Nabim şarûrê koçk û sera
Bira li min xen kêr û xencera
Feqîyê Teyra tengezarê dila
Hebûne dengbêj û şaîr
Bi rûh û dil ve pîrr feqîr
Mîr û bega ra stirane
Bê qîmet û melûl mane.⁽¹⁵⁾

Her çend ew wek helbestvanekê bi doza gelê xwe ve, girêdaye û ji bo çîna hejran dinivîse, lê di van salên dawiyê de, nemaze dema gehîştîye welatê xerîbîyê, carna dûrî û xemên giran, ruha wî digivêşin û toşî namo bûnû dîkin. Bi rastî xerîbî dilê mirovê hunermend dixut û mejiyê wî dihêre. Mirov berdewam xwe bi tenê dibîne. Çinku kultura gelê kurd ji ya ewrupiya pirr cudaye û ew ji alîyê şaristanîyetê ve, dehan sala li pêşiya me ne. Lewre ne mirovê kurd dikare xwe ji kultura kurdî dûr ke û ne jî têgehiştin û rewşa civata kurdan rê dide ku, mirov wek wan bîr bike û mîna wan jîyanê bi rê ve bibe. Ev giriftarî û astengên civatê dibine sedemên xerîbî û diltengiyê, û carna di navbera herdu kulturên de, xwe helawîstî dibîne û nikare biryareka rast û dirust bide. Ev çende jî, ruha mirovê nivîskar diêşîne û derdên wî mişe dike. Wî di vê helbesta nazik de, gelek zîrekane û hişyarane, rewş xwe dide xuya kirin. Ay mirov çendê bi tenê ye!

Her dema

bajarekê, welatekê dihêlim

Her dema

digehime bajarekê, welatekê.

Karwanê xema

Warê hinavên min, pirr dike ji janekê

Hêştî li tevaya rawistgeha

li hemî gerac, bender û firrgeha

Ne şoxekê, ez bi şêlkeka maça rêkirim.

Ne rindekê, ez bi qefteka gula himbêz kirim.

Niza çewan min bi sedan rêwîti kirin û

ez ji xema nemirim.⁽¹⁶⁾

Lê roj bi roj mirov hest dike ku, xerîbî sertaserî alîyên jîyana wî dagîr dike. Bêzar û bê hêvî dike. Bawerî bi çî namîne û heta digehe wê çendê ku, naxwaze hevalekê jî, peyda bike. Bi rastî cihê daxêye ku, Hemeseîdê xweragir û pêşbînê hişyar, pirr reşbîn bûye. Cîhana

berfireh û mişt ji tiştên xweş, tarî bibîne û çî sînahiyê nabîne.
Bixwînin:

Dijî heza min,
ez havêtime di nav vê jîyana berteng de.
Bê hele û guneh
neçar kirim, hemî jiyê xwe, bibûrînim.
di nav zîndana jîyanê de.⁽¹⁷⁾

Ew di gelek helbestên xwe de, mîna ebesiyekê dinivîse ku, jîyanê pîç
û bêmana dibîne. Ne giring e mirov bijî yan bimire! Hebe yan jî
nebe. Werin da van helbestan jî bixwînin:

Di vê cîhanê de, bi tenê me
Di vî kîşwerî de, bi tenê me
Di vî welatî de, bi tenê me
Di vî bajarî de, bi tenê me
Di vî xanî de, bi tenê me
Heta di vê jorê de,
di nivînên razanê de jî, bi tenê me
Ez tenha di derûna xwe de, ne bi tenê me.⁽¹⁸⁾

Bêguman Hemeseîd Hesên, helbestvan û şoreşgerekê kurdê navdar e.
Wî ne bes bi peyvan xebat kiriye, belku bi helwêstên xwe jî, di çeper
û sengerên bergirêyê de, xweragirtîye û ji bo doza pîroza kurdî
bizaveka mezin û ji dil kiriye. Ji ber hindê jî, çendîn car hatiye
êşandin û li dawiyê jî, mişext û derbederê welatê xerîbîyê bûye.

Raste edeb dikare, rihên xebatê di dilê cemawerî de, kûr bike û
berçavên wî jî, rohin û xuya bike. Lê divê berhemên nivîskarî, ne
mîna raport, gotarên siyasî û nisîhet û şîret bin. Carna hindek
helbestên wî, ji xana edebî derdikevin û riya xwe winda dikin.
Sedemên wê çendê jî, ew in ku, ew dixwaze bi zûtirîn dem û bi
kurttirîn rê, mebestên xwe bigehîne xwendevanî. di hindek helbestan

de, dubarekirina mebesta xuya dibin, wek: (Helbesta Tiropkî Şeydayî. Helebce, Xezzey Xemnak e, rûp 44.) û (Helbesta Reşbîn. Haje, rûp 7.) Her wesa ji alîyê naverok û formê ve, sist û lawaz in, wek: (Helbesta Çend Pirsiyarên Asan. Helebce, Xezzey Xemnak e, rûp 17) û (Helbesta Nemam. Le Sayey Çeqo da, rûp 39)

Zimanê wî sivik, xweş û rewan e. Hevokên wî, bi hêz darêjtîne û ferhenga wî dewlemend û paqij e. Ew bi zimanekê cemawerî dinivîse pirranîya xwendevana bi hêsanî di mebestên wî digehin. Kêşa helbestên wî bi selîqa tiliyan deynayne û serwa jî, bi rêk û pêkî xemlandîne û mosîka wan jî, guhên mirovî naêşîne.

Hemeseîd Hesên, di sala 1950 ê de, li bajarê Qeredaxê, ser bi parêzgeha Silêmanîyê ye, ji dayik bûye. Di sala 1969 ê de, pişka mamostatîyê bi dawî aniye. Di sala 1969 ê de, dest bi nivîsînê kiriye û berhemên xwe di kovar û rojnamên kurdî de, belav kirîne. Ew ne bes helbestan dinivîse, belku rexnegirekê xwedan taqet û şiyarên bilind e û heta niha, çendîn pirtûkên bi nêrx û serketî jî çap kirîne. Helbestên wî hatîne wergerandin bo zimanê erebî, farisî, swêdî û elmanî jî. Heta niha bi dehan pirtûkên helbest, vekolînên edebî û wergeran çap kirîne. Sernivîskarê Kovara Xermane bû. Ew di sala 1978 ê de, bûye endamê Yeketiya Nivîskarên Kurd, li Kurdistana başûr. Helbestên min di vê lêkulînê de, bikar anîn, ji tîpên erebî û kurmancîya jêrî wergerandîne kurmancîya jorî. Mebesta me ew e ku, xwndevaran bi dirustî di berhemên wî bigehin û ji nêzêk, serbûrên jîyana wî ya pîr asteng û derdeserî binasin.

Çavkanî:

1. Rojnama Serdemê Nû. Hejmar 40.
2. Pirtûka Biyaniyan. Ji weşanên pirtûkxana giştî li Swêdê. Hejmar 13, rûp 88.
3. Her ew çavkanî. Hejmar 19, rûp 90.
4. Dîwana Helebce, Xezzey Xemnak e. Swêd 1988, rûp 6.
5. Her ew çavkanî, rûp 10 - 12.
6. Kovara Nûserî Kurd. Hejmar 1, sal 1990, rûp 73.
7. Hemeseîd Hesên. Sebarete Şiirî Hawçerxî Kurdî, lêkulîn. Swêd 1992, rûp 150.
8. Dîwana Tavge û Binar. Bexda 1978, rûp 47.
9. Hemeseîd Hesên. Sebarete Şiirî Hawçerxî Kurdî, lêkulîn. Swêd 1992, rûp 150.
10. Dîwana Haje. Swêd 1996, rûp 31 - 32.
11. Dîwana Le Sayey Çeqo da. Swêd 1990, rûp 52 - 54.
12. Dîwana Le Sayey Çeqo da. Swêd 1990, rûp 7.
13. Her ew çavkanî, rûp 55.
14. Dîwana Pepûle Payîze. Swêd 1993, rûp 42 - 43.
15. Dr. Izzedîn Mistefa Resûl. Şiirî kurdî, jîyan û berhemî şairanî, beşî yekem. Bexda 1980, rûp 40-41.
16. Dîwana Pepûle Payîze. Swêd 1993, rûp 50.
17. Dîwana Haje. Swêd 1996, rûp 7.
18. Dîwana Haje. Swêd 1996, rûp 18 - 19.

Piroja nûxwazîyê di helbestên

Enwer Mesîfî de

Enwer Mesîfî, helbestnaneke serkevtiye û di qada nûkirinê de, cihekî taybet ji xwe re peyda kiriye. Berhemên wî xwemalî ne û çavlêkirinê nake. Di helbestên xwe de, teknîkeke taybet bi kar tîne û carna xwendevan, nikare bi hêsanî bigehin mebestên wî. Her çend çalakîyên wî kêmtir in, lê di nav şanên helbestvanan de, yê geş û pir bi rûmet e.

Ew di sala 1952ê de, li gundê Kurê, nêzîk havîngeha Selahaddîn ji dayik bûye. Ji destpêka salên 60ê dinivîse. Ji bilî helbestê, gotarên edebî dinivîse û karê ronamevanîyê jî dike. Çimkî li pey guherînê digere, êdî di sala 1993ê de , manîfestoyek bi nave(Beyanî duwemî formî giran) û di sala 2003ê de jî, manîfestoyek bi navê(Beyanî çiwaremî formî giran)belav kirin.

Ridênî xom da masî masî
Le şwênêkî tir bûme belemî pir
Berd
Hewr le biyabanan
Hewr le çayxanan
Dolabî pir rejû
Le gorîngî çarogan
Le biroy mirdûwan
Nermtir e çiya
Derron
Hêskekan hêskekan
Derron ⁽¹⁾

Me ev pirs: “Erê Ener Mesîfî, çend beşdarî di proja helbesta nûxwazî ya kurdî de kiriye?” Ji çîroknivîs Salîh Qazî kir û wî jî, bi vî rengî bersiv da û got: “Helbesta Enwer Mesîfî, berdewam di guherînê

de ye û şêwazeke nemazeyî, ji alîyê form û naverokê ve heye. Piranîya caran, di yek helbestê de, ristekê, çendîn caran serûbin dike û her car jî, ramanekê dide. Bi dîtina min, ev e tiştê nû ye û şêwazekî taybet e. Zêdebarî bikaranîna peyvên qeçax ku ev jî, li cem helbestvanî, girovê wêrekiyê ye. Ez çêj û xweşiyê di helbestên Enwert Mesîfî de dibînim.”

”Le dahatû hatimewe
 Ridêniyan le naw qebir nam
 Pêş diwênê
 Qebrî diwênê ye
 Diwênê qebrî emro ye emro
 qebrî sibeynê ye
 Sibeynê qebrî
 paş sibeynê ye
 Le dahatû hatimewe
 Kitabîyan le naw qebir nam
 Paş sibeynê
 qebrê sibeynê ye
 Sibeynê qebrê emro ye
 Emro qebrî diwênê ye
 Diwênê qebrî
 pêş diwênê ye
 Le dahatû hatimewe
 Pêlawyan le naw qebir nabûm
 Kirasûyan le naw
 qebir nabûm”(2)

Dîsan em ev pirs: “Taybetî û xasyetên Enwer Mesîfî, çine û çend beşdarî di piroja helbesta nûxwazîya kurdî de, kiriye?” Ji Dr. Ferhat Pîrbalî jî kir û wî bi vî rengî bersiv da û got: “Enwer Mesîfî, helbestvaneke, çavlêkirinê nake û kes jî, nikare lasaya wî bike. Ev e xasyet û taybetmendîyeka gelek kêr e û hewta ye. Çimkî

helbestvanên şro, di dema nûkirinê de, yên ketîne jêr kartêkirina hev û yên biyanî jî, Enwer tê nebe. Enwer, di nav zimanî de, kar dike, ne ku di nav maneyê de. Mana wê jî ew e ku efirandina wî, peywendî bi teknîk, şêwaz û estetîka derbirinê ve heye. Ev e jî diyardeke nû ye, çimkî Piranîya helbestvanên berê, di nav diristkirina hizr û maneyê de, kar dikirin,

Piranîya rexnegir, ekademîû tojeran, nikarine estetîka wî binasin, çimkî eqlîteka medyatîk û hizbî, li ser têgehiştina kurdî, bo helbesta îro ya zal e!”

Hestim be mêyatî nekird
hîç herayekî seksî
le filçekem nerija
Filçekem nebuwe jin
Nwêneran melên hunermendêkî
Kure ye hunermendêkî
Pîr e min jinekanî eşkeftî
Şanederim resim kirduwe
Min dezanim resmî jinekanî bin derya bikem
Dezanim hewrek resim bikem hewrêk
Resim bikem nwêneran
baranî pêtan bikewê⁽³⁾

Her wesa, em pirs: (Erê Ener Mesîfî, çend beşdarî di projaya helbesta nûxwazî ya kurdî de kiriye?) Ji helbestvan, Hizirvanî kir û wî jî, bi vî rengî bersiv da û got: “Enwer Mesîfî, her ji salên heştêyan, cuda hate qadê û di felsefe û hunerê xwe de, taybetmendîyeka berçav heye. Her çende kartêkirina wî ne hinde berçav e, lê bi wêryan hindek dergeh qutan û hin pîrozî şikandin, nemaze ber bi cîhana jin û seksê ve.”

Qullxêkî pir
asin şika
Wate qullxêkî
pir şimşêr şika
Qullxêkî pir
payîz şika
Wate qullxêkî
pir reng şika
Qullxêkî pir
ayin şika
Wate qullxêkî
pir kahîn şika
Qullxêkî pir
mar şika
Wate qullxêkî
pir kaj şika
Qullxêkî pir
ga şika
Wate qullxêkî
Pir ka şika
Qullxêkî pir
Gîya şika
Wate qullxêkî
Pir şîr şika
Qullxêkî pir
kotir şika
Wate qullxêkî
pir ball şika
Qullxêkî pir
jin şika
Wate qullxêkî
pir sêw şika
Qullxêkî pir

xwê şika
Wate qullxêkî
pir aw şika ⁽⁴⁾

Heta niha ev berhemên jêrî çap kiriye:

1. Xorbaran. Dîwana helbestan, 1978.
2. Carêkî tir Xorbaran. Dîwana helbestan, 1984.
3. Cilûberg û himkekan. Dîwana helbestan, 1990.
4. Şeytan. Dîwana helbestan, 2003.
5. Pîremêrdêk bo firoştin. Çend şanogerî, 2003.

Çavkanî

1. Pîremêrdêk bo firoştin. Çend şanogerî, 2003. Rûp 21.
2. Şeytan. Dîwana helbestan, 2003. Rûp 34.
3. Pîremêrdêk bo firoştin. Çend şanogerî, 2003. Rûp 7.
4. Şeytan. Dîwana helbestan, 2003. Rûp 47.

Qubadê Celîzade, dîwarên di navbera xwe û jinê de, diherîfîne

Qubadî Celîzade, sala 1953 ê, li bajarê Koyeyê ji dayîk bûye. Her ji naverasta sala 1980 ê, dest daye nivîsîna helbestan û di kovar û rojnameyên kurdî de belav kirîne. Endamê destêkê nivîsara Yeketîya Nivîskarên Kurd e, cêgirê serokê sendîka mafperwerên Kurdistanê li Silêmanîyê ye. Demekê sernivîskarê govara “Gelawêjî Nû”bûye. Niha jî li Silêmanîyê dadwer e.

Heta niha ev berhemên li xwarê çap kirine:

- 1- Qelemêkî riddên spî. Dîwana helbestan 1988.
- 2- Temtuman. Dîwana helbestan 1991.
- 3- Sêdarekanî beheşt. Dîwana helbestan 1996.
- 4- Hemîşe rû le xuda, hemîşe mest. Dîwana helbestan 2002.
- 5- Sercem berhemekanî. Şahîd be tenya peyase dekat 2005.

Ew helbestvanê dahîner e. Bi zimanekî rewan û xweş dinivîse û helbestên wî ji wêneyên ciwan û mûsîqayekî nerm pêk hatine, ku her zo xwe digehînin kûratîya dilê xwendevanî. Carna helbestên wî mîna tabloyên xemlandî xuya dikin. Her çend ew bi doza gelê xwe ve girêdayî ye, lê jinê û cîhana wê, hemû jîyana wî dagir kiriye. Ew jinê bilind dike û carna digehîne pileya perêstinê. Helbestên wî ji alîyê form û naverokê ve diserketîne. Ez bi dirêjayî behsê hunermendîya wî nakim, bila ew çend jîb o hinek nivîser û helbestvanên din be ku pesn û şîrova wan bikin.

Ekrem Mîhirdad dibêje:

"Li cem min ji hemûyan ciwantir û vekirîtir di helbestê wî de (her wek Bahtîn dibêje “girnîjîna kernevalê”helbesta Qubadî ye. Ew (her wek ez dinasim, ji ber ku gelek bi afretê û jîyanê ve girêdayî ye, ku çavkanîya Pîranîya xweşîyane) çimkî berdewam lêv bi gîrnîjîne, her

bi curî divê helbestê de, Qubadîtiya xwe nîşan dide û ta dawîya helbestên xwe, berdewam me digirniyîne. Lê di gel hindê jî, hin caran basî bobelat û alîyên nexweş yên jîyanê dike. Xuya ye eger helbestvanek ser bi jîyan û sadeyî ya jîyan û alîyên wê ve be, dive girniyîna jîyanê li ser lêvên wî winda nebe. Girniyîna Qubadî jî, girniyînek e aram ya rexnegir e.”⁽¹⁾

Ew di helbesta xwe de, hevberkirinekê di navbera erkên ayînî û yên jinê de dike. Ew dide xuya kirin ku hind destên wî li ser memikan hatine gêran, bi qasî wan ji bo dua û tika, nehatine bilindkirin. Wî hind ji bo semayeke rîs û tazî xwe çemandîye, bi qasî nîva wê, wexta xwe li ser şemilka nivêjê neborandîye. Hind di nav golên laşê jinê de melevanî jî kiriye, bi qasî nîva wê ji bo destnivêjê, destên xwe hilnedayîne.

Mebûre

Membûre

Lêm mebûre

Ewendey destim le ser gumbezî

memik da girmole bûwe,

nîw ewende panim nekirdotewe

bo dua!!

Mebûre

Membûre

Lêm mebûre

Ewendey le berdem semayekê rûta,

kirnişûm birduwe,

nîw ewende le ser sîngî ber malêk da

nenûştawmetewe!

Mebûre

Membûre

Lêm mebûre

Ewendey le gome germeyekanî leşî jin da

Melem kirduwe,

Nîw ewnde baskim, bo helgirtinî
Destniwêj helnekirduwe! ⁽²⁾

Salîh Xazî, dibêje: “ Bi dîtina min her dahênerekî ku bişêt hestên xwendevanî biazirîne û pirsîyara li cem peyda bike, ew dê nivîserekî serkevî be, ji ber hindê Qubadê Celîzade, yek ji wan şairên pir başên kurd e, ku heta niha şiyaya bi berhemên xwe tiştêkî baş bide rewşenbîrîyê bi giştî û her dem pişikdarbû di helkevînan edebî de, dibine cihê xweşhalî û pûtédana rewşenbîran û şûntilên xwe li ser dilê mirovî dinexşêne, nemaze di berhemên xwe de layenên hestdarên jîyanê berceste dike. Ev jî karekê pîroz û serkeftîye.”

Ew divê helbesta xwe de, behsê rewşa keçekê û bîjinekê dike. Helwesteke mirovane nîşan dide û rewşa civata kurdî jî şirove dike. Ew keçika nerazî, tazî dike û daxwaz ji Xwedê dike ku padeştekekê bidê, lê dema daxwaza bîjinekê bi cê naîne û dilê wê dişkîne, hingê daxwazê ji Xwedê dike ku wî siza bide. Êdî ew diçe nav kûratîya hest û pêdivîyên mirovî(jinê).

Kiçêk tikay lêkirdim
Rût rûtî nekemewe,
Keçî kirdim.
Xudaye
Padaştî em cake biçkuleyem,
biderewe!
Bêwejinêk
tikay lêkirdim
şewêk le palî da bixewim
keçî nexewtim.
Xudaye
lem gunahe gewreyem
xoşbe!! ⁽³⁾

Mihsin Qoçan dibêje: “Her çende ku Qubadî Celîzade, hevçaxê kurdan e û doza gel û welatê wî, hemû hestên wî arandîne, bo van kunc û qelaçên jîyanê stirîye, nalîye, kenîye, hêstir barandîye, lê her helbestvanê jinê yê bê hevrik dimîne û jin li nik wî hez û hêma ye, pire ji bo derbasbûnê ber bi hêzên jîyanê yên bê dûmahî. Sofiyek e divêt di gel giyanê wê jinê têkelbe.”

Ew di vê helbesta xwe de, behsê rewşa gelek tiştan dike ku ger bi başî bêne bi kar anîn, dê mifayekê mezin ji bo mirovatîyê jê hebe. Eger TNT ji bo şikandina kevran û kunkirina tunnel û çêkirina rêyan be, gelek baş e, lê eger ji bo herifandina bajaran û kuştina xelkê be, hingê ziyana wê gelek e. Belê, êdî mirov dikare li gor dilê xwe bikar bîne. Baran, maç û gulle, dikarin gula av bidin, hêvîya bireşînin û zordaran bişkênin, lê her ew her sê, dikarin karên xirab jî, encam bidin. Ew dibêje:

Em sê rêjne êsik sûk in.
Rêjney baran
Rêjney maç û rêjney gulle.
Ew demaney
Gul derwênê.
Hîwa û îşq û xor deçênê.
Çokî zordarî deşkênê!!
Em sê rêjne rezaqors in
Rêjney baran
Rêjney maç û rêjney gulle.
Ew demaney
Pepoley pê heldewerê!
Jehrî le dem dête derê!
Deçê be gij têkuşerê! ⁽⁴⁾

Arif Hîto dibêje: “Qubad di qada helbesta kurdî de, navekê berçav e. Peyvên wî yên nazik û jêgirtî... hestên wî yên germ û fûryayî...

wêneyên wî yên mîna hunerê şewekarî di helbestê de, we li wergirî dike ku bixwîne û xweşîyê jê bibîne...”

Hemû hewla Qubadî ew e ku hesta bi xweşîyê li def wergirî peyda bike, ger basî mezintirîn karesatên gelê kurd jî bike, bi hindêk peyvên nazik û serincrakêş behs dike ku mirov hest bi xweşîyeke azirandî bike û hizrê tê de bike, çimkî di piranîya caran de, peyvên wî yên ferhengî, gelek raman û verêjên barkirî li pişt rêzikan hildigirin.

Le ser dêrê
honraweyekyan sûtanim.
Le ser şîrê
kitîbêkyan lê xinkanîm!
Ho perîxan...
Eger rojê xoşit wîstim
le lay xoşit neydirkênê
ba le ser min
memkit neken be qawirme.
Ba le ser tu
Çawim neken be agirdan...!!⁽⁵⁾

Li cihekê din Ekrem Mihîrdad dibêje:
"Qubadî Celîzade, bi zimanê rût û sade û xwedanên wêneyên eşkere û hunermendan e ji hestên xwe yên helbestvanî, me dibe nav maneya ciwan û xabatkaraneya şîrê û ber bi cîhana befr û sirûştê di gel tê, ji bo nexşandina tabloyên rindê berfê."⁽⁶⁾

Ew divê helbestê de, pesna jinê dide û saloxdanên wê eşkere dike. Ew dide xuya kirin ku jinek hez ji wî dike, ku devê wê ji agirdanê germtir e û memkên wê ji sêeven beheştê mezintir in.

Jinêk
xoşî dewêm

Jinêk:

Dem germtir le agirdanî

gul û deng.

Be coştir le musîqay agir.

Jinêk,

qol; lûstir le umêd û pence

nasiktir le xewn.

Jinêk, çawerêm dekat

memik, gewritir li sêwî Adem û

biçûktir le çingî lezet.

Jinêk,

henase; bûn xoştir le sefer û

pêkenîn; altir le giryanî henar. ⁽⁷⁾

Hevjîna wî (Nazdar Xan) dibêje:

“Demeke min hest kiriye ku di roha Qubadê hevjîn de, dav û jêyeka efsaneyî heye ku di roha zelumên din de gelek kêr e. Hejde sal e ez bi tirs mamelê di gel wî weter û dava efsaneyî dikim û min nehêla ye biqete. Tika ji wan jinan dikim yê ku zelumên wan helbestvan in, haya wan ji hindê hebe ku helbestvan ji herîyeke din in û cuda ne ji wê herîya ku Adem û Hewa jê çê bûyin. Ew herî ji kenarên beheştî hatine ser rûyê erdê.”⁽⁸⁾

Ew divê helbestê de, xwezîya radihêle û dide xuyakirin ku eger ew jin baye; da bi nerme semayekê, hemû nexşe û planên zelumên şerker têk de. Da di deverên heram de, xwe rût û tazî ke, ta ku gilîz bi lûlîyên tivengan de dihate xwarê. Da bi memkên xwe çeper û sengeran dagîr ke, ta ku pêşmerge di himbêza wan de sava bibana.

Min jin bûmaya bi nerme semayek, nexşey piyawê

Şerxwazekanim,

Reş dekirde.

Min jin bûmaye metarey cen gawerekanim,

dekird be guldanî pemeyîtirîn maç.
Min jin bûmaye le erdî heram da rût rût debûmewe,
Ta tivengekan lîkyan le demî der jê.
Nin jin bûmaye be memik
sen gerekanim dagîr dekird
ta le bawêşme da pêşmergekan sawa debûnewe. ⁽⁹⁾

Dîsan Mihsin Qoçan dibêje: “ Qubadê Celîzade, yek ji helbestvanên bi nav û dengên hevçerxên kurdan e ku bi kurmancîya jêrî dinivîse. Di gel helewîstên Qubadî yên ne alîsengî, li beranber jîyanê, jinê cihekî yekcar mezin ji berhemê wî yê hunerî dagîr kiriye. Ciwanî li nik Qubadî, ciwanîya jinê ye û hest bi çi ciwanîyê nake, eger leş, lêv, çav, memik, mikyajê jinê nebîne pirek di navbera hestên wî yên aryayî û babetên ciwanîyê de.

Ciwanî û nazikîya me hebûye bi tevayê ve dibîte hêdeyên avakirina hunerî duyenên helçûyî de, mina Aryan serdanirina yekê Ademî, demê ji beheştê derbiderî warê êşan û viyanê bûye. Ê li dawîyê ev ciwanîye dibe tenahî û mehdera beheştê berzebûya helbestvanî. Giyanê wî, laşê wî, hemû cergên demê wî ji bêhne bêhna jinan, jin pire pê ve, çavên wê pirça wê, baxên wê navtenga wê, nazik û delalîya wê. Hindek caran viyan û sotinê li nik xwe Qubadî çê dîke û carna jî her ew çav, pirç, baxên piya xemeke bi mij û bêhtengiyê li nik helbestvanê me çê dikin û derheqê dojecha kerbên wê diazirînin.

Di pêvenûsana Qubadî de, bi jinê ve wek hebûy, wek hêma û hîrdeyên laş, cil û berg û bizavên wê di hêlîna helbestên wî de mehîn. Doza here mezina jinê ji bîr nekiriye, daxwza rizgarbûna wê kiriye, li serederîya wî di gel jinê serederîya rûnkinê ye ku hezaran di warên bilind û sert yên sirûştî. di navbera wî û jinê de hebin. Dê babetê civandina wan her çê ne be, heza ku hîn lê û ronkirineke bê berde."

Ew di vê helbesta xwe de, hêrîşê dibe ser yasa û qanûnan û dixwaze tevaya astengan bişkêne. Lê her çend kusp û dîwar di

navbera wî û jinên serxweşên welatê wî de hene, lê ew, her wek dilê dixwaze, hemûyan tazî û rût dibîne. Ew dibêje:

Jine serxoşekanî welatekem...

Lêm biborin,

ger le nêwan min û êwe da,
hezaran dîwarî Berlîn hebin.

Mîn her be rûtî detanbînim.

Berûtî. ⁽¹⁰⁾

Li cihekê din Arif Hîto dibêje:

“ Doza jinê kiriye alayê helbestên xwe û mina serkirdeyekê serkevtî, her cihekê bigetê û her helbesta rondikên xameyê wî hembêz dike, dê alayê doza xwe(jinê) li ser çiklîne.

Jinê, eger nebêjim hemû, biyaveke berfireh ji helbesta Qubadî dagir kiriye. Ev jî bûye egerê hindê ku wergir bi tamezrûyî li hîvîya kamîra hizrên Qubadî be, ka dê çi core kevalê hunerî bi hizra wê ve helewîse.

Wêrekîyek bi peyvên wî de heye, kê m helbestvan hene dikarin yan dîwaran bişkînin û xwe lê bedin... Her wesa weku her kurdekî agedar bi doza gelê xwe, Qubadî bi hezaran peyvên ciwan û balkêş di derheqê gelê xwe de arandîne û kirine gul û nêrgiz bo berçemên xort û gencên kurd ku di navbera evîne û karesatê de, jîyaneke nûtir û pêşkevtirîn ava bikin."

Ew di helbesta xwe de, ji jinkê re dibêje: “ Xwe tazî û rût bike, da ku Xwedê vê şevê, qelemê xwe dane û li ber xodîkê rawiste û temaşe bike û bibîne ka ew çi hunermendekê mezin e.

Rût berewe

ta Xiwa em şew,

qeleme sorekey danê û

hêlî rast û çep nekêşêt,

be ser umerî hîç kesêka!
Rût berewe
ta emşew Xiwa,
biçête ber awêneyê û
be espayî be xoy bilê
Temaşaken çi hunermendêkî mezin im. ⁽¹¹⁾

Çavkanî

1. Kovara “Raman”, jimare 99, 2005, rûp19.
2. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005. Rûp 265-266.
3. Her ew çavkanî. Rûp 213-214.
4. Her ew çavkanî. Rûp591-592.
5. Her ew çavkanî. Rûp 682.
6. Kovara Raman, hejmara 99 sala 2005. Rûp 15.
7. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005.Rûp 195-197.
8. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005. Rûp 20.
9. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005.Rûp 291-292.
10. Her ew çavkanî. Rûp 145.
11. Her ew çavkanî. Rûp 184-185.

Jîyan û mirina, Kerîm Deştî, di peristgeha nivîsînê de ye

Kerîm Deştî, helbestvan û nivîserekî bi nav û deng e. Di salên heftêyan de, dest bi nivîsînê kiriye û heta niho, şiyaye cihekê giring di qada edebîyata kurdî de, ji bo xwe peyda bike. Çend dîwanên helbestan, wergerandîne, çend berhemên biyanî û vekolînên giranbiha efrandîne. Di Piranîya festîvalên edebî de, helbest xwendine. Helbestên wî ji aliyê form û naverokê ve di serketine. Zimanê wî xweşe û hevokên wî bi hostayî hatine dariştin.

Ew di gelek biwarên edebî da serketiye. Nivîsîn li cem wî, jîyan e û nikare bêyî wê bijî.

Ew dibêje: “Nivîsîn ji bo min, bezm û şahîya hebûnê ye. Govend û xweşîya jîyanê ye. Ji ber hindê, her cihê lê bim, hizrê di nivîsînê de dikim. Çinku dizanim, bêyî nivîsîn, dihelim û namînim. Bê nivîsîn, hest bi hebûna xwe nakim”.⁽¹⁾ Li cihekê din, bi vî rengî basî perestina karê edebî dike û dibêje: “Dema di prosa nivîsîna helbestê de, li jêr stûnên wê peristgehê radiwestim, xwe bi tenê dibînim û xaça min di destê min de ye, hizrê di palewanên dîrokê de, dikim: Nîţşey, ku bi kuştina xwedayan, dawîya dîrokê ragehand. Mesîhî, ku bi helgirtina xaçê, tevaya qurbanîyan darişt.”⁽²⁾

Çend çemê çemane le çîwarinî çawî çîwarşemme
denêrme lay kiçanî Babil
Kiçanê be تنها dû caran le derge tirazan
Carêkyan asoyî şû deken
Carêkyan stûnî ke demirin
Şay Babil bo xatirî Emîhiya naumêdî kirdin
Ke tûşî temaşa û telarî Mîdyâ bû
Baxî hellwasrawî bo balay dirust kird ⁽³⁾

Nivîser Hizirvan dibêje: “Kerîm deştî, yek e ji wan kesan, her ji navenda salên heştêyan, baş xuya bû. Her wesa di salên piştî serhildanê de, mina darek li berî, berhemê xwe bexşî. Yek e ji wan nûxwazên mûrka resena kurdîniyê, pê ve diyar, ji demê borî, nehatîye dabirên. Her di gel bizava xwe ya hizrî jî, domandîye û di bîrdoziya nûkirinê de, gelek berhem afirandine.”

Hemû xewtûn

Pasewanekan

Xeferekan

Siwarekan

Şemeneferekan

Pasewanekan: Xewtin bo ewan jehrî çawmane

Xeferekan: Xewtin bo ewan kujanewey ayinde ye

Siwarekan: Xewtin bo ewan payizî eqle

Şemeneferekan: Xewtin bo ewan bastêlî ebedî ye

Pasewanekan ew kate xewtin

ke nîştîman be tozê agahî xerqî xwên nedebû

Xeferekan katêk xewtin

ke minalekan be tozê merhemet ayindeyan dinexşand

Siwarekan katêk xewtin

ke kitêbeka be tozê xwêndinewe rizî nedebûn

Şemeneferekan ew kat xewtin

ke hemûyan le ber baranî merg da çawermanî sefir bûn ⁽⁴⁾

Arif Hîto, li ser helbestvanî, nûjenkirin û ezmûna wî dinivîse: “Kerîm deştî, yek e ji helbestvanên xwedî serboreka dirêj û aviz, di ware nûjenkirina helbesta kurdî de. Eyonên barkirêyên germ, di helbesta wî de, bi eşkerayî diyar dibin û ber bi kûratîya hizreka azirandî ve dimeşin.

Paraztina serbixweyî ya wêneyên helbestê, di nav rêzikên pêk ve girêdayî û serbixwe de, ciwaniyeka balkêş, didine helbestê, ku mirov dikare tam û çêjeka taybet jê wergire. Zêdebarî vê çendê jî, hewil-

daneka dahênerane di ware ser ji nû darêştina bawerên heyî û mîtolojî ya kurdî de, kiriye û şiyaye bi hostayane xwe ji vegêrana rût ya bûyer û baweran qortal bike. Her wesa berad û verêja peyvên avizên li ber peqînê û ramana veşartiya li pişt rêzikan ku xwendevanê jî, beşdarî dahênana xwe dike, ciwanîyeka din dide helbestên wî yên nûjen û xweşî hembêz. Bi rastî, demê mirov helbestên Kerîm Deştî dixwîne, mirov hest bi cîhaneka berfireha nûxwaz û azirandineka kevnar dike. Her ji ezel da û heta bi ebed, mirov pirsên mirovatiyê diazirînit û li bersivên geşbîn û dilveker digere. Kerîm Deştî, şiyaye bazdaneka berçav di form û naveroka helbesta kurdî de bike, stîlê wî yê helbestnivîsînê, hevsareke xweser ve ye ku ji hemû hevçax û hevalên berî xwe cuda ye. Emên xwendevan jî, di sefera wî ya Odysseî de, beşdarin û rastiyên nepen digerin. Hevîxwazin ku helbestvanê behremend, tim di serkevtin û nûjenkirina helbesta kurdî de, berdewam be.”

Ceng tewaw bû
 belam alûşî tole deyharîn
 Cengawerekan pekiyan kewtibû
 Le ber derga
 Le pencere
 Le bin dîwaran
 Le şoşte û şeqamekan
 Be serpiştî kursiye lenetiyekan
 Seyrî dinyayan dekird
 Peşîmanî çawî pê dadexistin ⁽⁵⁾

Mihsin Qoçan, basî efirandin û cihê wî di nav helbesta nû ya kurdî de, dike û dibêje: “Kerîm Deştî, helbestvaneke ji hundirê kesayetîya xweş çinîk û pirtên şikestî lêkdide. Peykerekê pîrozê ciwanîyê yê mişt ji êşanê, xweşiyê, mirin û zindîbûnê bike ketwareke berceşt, giyanê xwe diêşîne, perdaxekê bada ezêlî û xudê xwe berî hebûnê pê serxweş dike. Evahe anku ye ku çende helbestvanekê zatiye, her we-

sa dengê serdemî ye, dengeke di gêjevanka hebûna mirovatîyê de, gomên mend dike lafaw û bi sirûdan giyanê xwe nûjen dike...

Kerîm, helbestvanekê yaxî ye li ser tiştên hey, bi naverok ve roxsar ve, bi hizr û rewşenbîriya xwe, dive şerenîxekê di cergê dîrokê û giyanê ahên heyî de, peyda bike. Bike barovekê wêrankirî beref avakirineke nû. Nû wek xewnên wî, nû mina dîtinên wî yên bê wêne. Kesekî zêde hestiyar e. Hest bi gotgotên dengên axê di danûstandina dîwar û pişkujkên gula dike. Avrêyên jar û hejara, dibine toka xwendedokê û bêhtengiyê di pîstê wî de, diçînin. Ji bilî ku Kerîm Deştî, di nav çendeha dangan de, bijare ye, her wesa avakerekê ne çavlêker e û di çawaniya dangan de, êkanekê weku xwe ye. Pişik-dariya kirî di peydabûna taybetmendiyeka Kerîmî, di cîhana helbesta nû ya kurdî de..."

Ke êwe cê dêlim

rêbiwarî

nawextem lay êwe

Her boyeş deçimewe layî gorî dostanim

Dezanim rojê dê mîwanî ebedîy ewanim ⁽⁶⁾

Seidulla Peroş, li ser helbestvaniya wî dipeyive û dibêje:

"Kerîm Deştîyê şair, eger çî di jîyana xwe ya rojane de, herdem bi lez e, lê di helbestê de, bi hûrbunî û li ser xwe ye. Helbestên wî pir mane ne û bi zimanekî xweş, paqij dinivîsîne û hevokên wî ciwan darêjtî ne.

Ew helbestvanekî behremend e, pir selîqe û tijî berhem e. Her wesa di biyavê nivîsîna rexne, tîjandin û felsefê jî de, cihê tiliyên wî xuya ye. Bi hizra min, heta niho rexna kurdî, pîtekê ji hejî, bi vî helbestvan, nivîser û rewşenbîrê navdar nedaye. Lê bawer dikim ku şairê mezin û helbesta hêja, mina mercanên bin deryayê ne, dê her rojekê êne dîtin.

Kerîm Deştî, ji wê çendê derketîye ku ez yan kesekê dî, bawerêye bi helbestvanîya wî bîne, çunkî helbest, nivîsîn û pirtûkên wî, girova vê rastiyê diselmînin.”

Mestîm wek aşiq waye
Ya rûy le zînî şame
Yaxud rûy le Xuda ye
Xwa parçêke le Zîn û
Zîn parçê le Xuda ye
Le miyanî min û Zîn da
Min şelalî mehal im
Tiwanem le we da ye ⁽⁷⁾

Ew di sala 1955ê de, li bajêrê Hevlêrê ji dayîk bûye. Sala 1980ê, fakulteya Yasayê bi dawî aniye. Heta niha ev berhemên jêrî gehandi-ne cape:

1. Xak û helo. Dîwana helbestan.
2. Temespîyekanî roh. Dîwana helbestan.
3. Wirde gela. Dîwana helbestan.
4. Piyanoy rojhelat. Dîwana helbestan.
5. Dirextî hikmet. Dîwana helbestan.
6. Dostê hemîşe çawerwan me. Dîwana helbestan.
7. Regekan Eliksî hîlî, roman, ji farisî wergerandiye.
8. Seferê bo rojhelat, Hermann Hesse., ji erebî wergerandiye.
9. Edeb û felsefe. Vekolîn.
10. Piyanoy rojhelat û ewanî dî. Helbest.

Çavkanî

1. Kerîm Deştî. Dostê hemîşe çawerwanmane. Hevlêr 2001, rûp 3.
2. Her ew çavkanî, rûp 6.
3. Kerîm Deştî. Dirextî hikmet. Hevlêr 2001, rûp 106.
4. Her ew çavkanî, rûp 29.

5. Her ew çavkanî,rûp 62.
6. Her ew çavkanî,rûp 105.
7. Kerîm Deştî. Dostê Hemîşe çawerwanmane. Hevlêr 2001, rûp 82.

Dilşad Ebdula,
bi ezmûneke nû, dihê qada helbestê...

Dilşad Ebdulla, helbestvanekî jîr e û şiyaye cihê xwe di dilê xwendevanan de bike û rolekê di pêşvebirina helbesta kurdî ya nû de bibîne. Helbestên wî ji alîyê form û naverokê ve diserketîne. Zimanê wî rewan e û hevokên wî bi hostatî hatîne darêjtin. Helbestên wî mişt in ji wênan û musîqa wan nerm e û diçe nav kûratîya dilê xwendevanî. Ew bi germî di nav qada helbesta kurdî de ye û nivîsînê gelek alîyên jîyana wî dagîr kiriye.

Ew wek Piranîya helbestvanên kurd, bi doza gelê xwe ve girêdayî ye û xwedan helwêstên şoreşgêrane ye. Lê dîsan doza mirovî bi giştî, xema wî ya herî mezin e. Ew ne bes li dijî şer, kuştin û wêrankirinê ye, belku di gel aşî, tenahî û ava kirinê ye. Ew di vê helbestê de, bi aşkerayî helwêsta xwe dide xuya kirin û dibêje:

Le yekem helmet da
xencer le kalanî gîr bû
be aman û zeman ne dehate derê
Ke le berdemî yekêk da westabûm
wam mezende dekird ew kes dujmin e
neykujim demkujê.
Min helbûm ew kese hew nebû
Ewî tiryar pirojey mine bo kuştin
Deçme berdemî
silawim lêdeka silaw destênmewe.
Min dujminî xom be zehmet denasmewe.
Dujmin kê ye?
Destim li ser miştûy xencer sard debêtewe
Zimanîm tetele deka
Rengim debizirrkê
Kesêk niye bişê bibê be dujmin!

Demî xencer be layî xom da desûrrênim
ewey pêwîste bikujrê
tenya xomim. ⁽¹⁾

Sebah Rençber, li ser rewşa helbestvanîya wî dinivîse: "Di yekem derketinê de, ji tem û mijîyê dûr dike ve û nivîsînê bi azadî werdigire û divê tiştên asayî ji nav bibe, bi ezmûneke nû were meydanê û her tiştî nû bike. Ew dixwaze ji bo tiştên nû, bibe senterekê nûxwaz. Xaleka giring di helbestên wî de heye, ku kar li ser ciwaniya cihê dike. Dema kar dike, ew helbestên xwe ji wî cihê jî, ciwantir dike.

Bi zimanekî sivik û paqij dinivîse û ew ziman harîkariya wî dike ku romanê binivîse."⁽²⁾

Ew di vê helbesta xwe de, basî jina û bêhna wan dike, ku çewan her yek dibe fêkîyek, baxçeyek û bêhna xwe li dorûberan belav dike. Ew li ser wê bêhnê, ji behîştê hate derxistin, lê niha bêhna jinê, têkelî hemî tiştan bûye, evca dê ji kûderê ête derxistin!.

Yarekanim

Her yeke û mêwey darêkin

Her yeke û baxêk

Bonyan derrwa be naw mêrg û lêrrewar

tamyan denîşê

le ser pelk û qedî dar.

Dewriyan deden

Mar û mêr û baldar û bêbal

Bonî jin têkelî her ronêk bê

Denasrête

Le ser ew bone le beheşt derkiram

Êstakê têkelî hemû ûit buwe

Le kwê derdekrêm? ⁽³⁾

Kerîm Deştî, li ser helbestvanîya wî dinivîse: "Dilşad Ebdulayê şair, keseke ku di nav ciwanîyên rohê de kar dike û di nav bex-

tiyarêyê de xeniqî ye. Ew di nivîsîna helbestê de, siruştêke kûr e, anku siruştê dareka istîwayî ku takên nû ji qurmê wê şîn dibin, neku ji çeq û takên serê darê. Berovajî Piranîya helbestvanan, her helbestêke ku binivîse, pêkhatiye ji gişt ezmûna wî".

Be rêy qulîngekan da werewe
tu ew rêye şarezay
Le xwaristanewe têkelî beheşt debê.
zû hewalîm pêdega
Be bon dezanîm nizîk bûytewe
Bonî gule hacîle zû pert debê zor derwa
Be xo be çetrî mişema
Le bin darêkî larrêka
dest le naw gîrfan
temaşay baranî rehmet dekem
Le bin dûrtirîn asmanî dinya
ke hatîtewe
le lay yekem qane pungî roxî gomawekan biweste
Le wê yektirî debînîn
Ke pîr debîn
qedrî ew şwêne çepêk û
ew dîmene wirdîlane
ziyatir degrîn. ⁽⁴⁾

Wî jî, mîna gelek helbestvanên kurd, jîyana xwe daye nivîsînê û nikare dest jê berde. Belê; ew karekê zehmet e û pêwîstî bi qurbanî û berxwedanê heye. Helbest ji bo wî, di jîyanê de, helwêsteke giring e.

Dr. Muhsîn Ehmed Umer di hevpeyvînekê de, vê pirsê jê dîke: "Di jîyana we de, tiştêkê dî heye ku cihê helbestê bigire? Gelo tu dikarî dest ji helbestnivîsînê berdî?" Ew jî bi vî rengî bersiva wî dide: "Helbest bi biryarê nayê nivîsîn û bi biryarê jî, dest jê nayê berdan.. Çewan fêqî bêyî şirîniya xwe ya bê tam û tal e, jîyan jî ji bo

min, bê helbest ya bê tam e. Min helbest xweş divê û take xweşî û penageh e bo jîyan û xweparastinê.”⁽⁵⁾

Kitîbêk le malî xanî da le şêwey peyale
dexraye ser lêwan
Ewey deyxwardewe zarî lê bernededa
ta tewawî nekirdiba
Ke daydena ser le nwê pîrr debûwewe
Mem hî mine le perî berayî da
Hî mine le perî diwayî da
Hî min, Zîn witî.
Hî min û hî to
Ew miştumirre dirêje dekêşe
Ewey be Mem destpêdeka
be Zîn kutayî dê.
Mem pirojey eşqêkî danisqe û degmene
Her sed sal carêk dûbare debêtewe
Le sedey hevdem da hî Xanî û
le sedey tazeş da hî mine. ⁽⁶⁾

Ebdulla Qeredaxî, li ser helbestên wî dibêje:

”Carna bikaranîna mişe çavkanîyên rewşenbîrî, helbestên Dilşadî giran dikin ku, neşên mosîqa derûnê xwendevanî bi hêsanî bi parêze. Vê xalê di cewher de, ji alîyekê ve, peywendî bi mişe çavkanîyan, mişe rewangeya helbestê ve û ji alîyekê din ve jî, bi alozîya derûnê wî bi xwe ve heye.”

Ke geyîştme Sine
basî mela Xidir û ew şîreyan dekird
Ke şimşêrî Xan degera bo mil peldanî
Ay le gêlî Paşa û Mîran
key ba û boran sindim degrê be zincîran?
Hewt sale ewey xwêndûmewe dewriyan dekemewe

Risteyek le naw ristekan asê ye
Delêy tîroj e nagîrê
Wekî peyaley mey tal her qûme û tamêk
Her wuşe û herfê xeyalêk debexşê
Hana bo kê bibem bo lêkdanewey?
Wekî çexmaxe ke hewr rave deka
şîrîxey bê. ⁽⁷⁾

Wî gelek helbestên poster jî nivîsîne ku, pir in ji wênên serketî û
mişt in ji manayeke kûr ku, xemên mirovê bindest himbêz dikin.
Wan pêwîstî bi şirovekirinê nîne, çinku bi zimanekê sade û hêsan
yên hatîne vehandin.

Hendêcar hest dekem yekêk
lew dîwî dergawe westawe
Ke deykemewe, kes niye
le xom depirsim: Çawerwanî bes niye? ⁽⁸⁾

Dergay jûrekem dadexem
gor dergay niye
Kê le piştewe kilîlî deda? ⁽⁹⁾

Ew di sala 1956 ê de, li bajarê Hevlêrê ji dayîk bûye. Fakulta
çandinîyê li bajarê Bexdayê bi dawî aniye. Her ji destpêka salên
1970 ê, dest daya nivîsîna helbestan û di Kovara û rojnamên kurdî de
belav kirîne. Karê rojnamenîyê dike û sernivîserê kovara "Ayinde" ye.
Dîwanên wî yên helbestan ku heta niha hatîne çap kirin ev in:

1. Ciwanîyekan.
2. Piyasey Pepolekan.
3. Befirnûs.
4. Şewî Duwem.

5. Bizirbûnî Nawêk.
6. Hewlêk bo kuştinî kat.
7. Mangî Nîwero.
8. Gomî Pong.

Çavkanî

1. Gomî Pong. Dîwana helbestan. Hevlêr 2005, rûp 35.
2. Kovara Karwan, hejmar 178, sal 2004 ê, rûp 80.
3. Kovara Raman, hejmar 105, rûp 6.
4. Gomî Pong.. Dîwana helbestan. Hevlêr 2005, rûp 63.
5. Hec. Dîwana helbestan. Hevlêr 2005, rûp 61.
6. Gomî Pong.. Dîwana helbestan. Hevlêr 2005, rûp 79.
7. Hec. Dîwana helbestan. Hevlêr 2005, rûp 32-33.
8. Gomî Pong.. Dîwana helbestan. Hevlêr 2005, rûp 104.
9. Gomî Pong.. Dîwana helbestan. Hevlêr 2005, rûp129.

Nijad Ezîz Surmî û peristgeha helbestê

Ew helbestvanek hestnazik e. Di evîneka germ de disoje. Evîn jî dikare welat yan jî, çavên şoxekê be. Divê helbesta xwe de, basî wê eşqa mezin dike. Her çend jêk dûrketî ne, lê çi cara dest jê bernade. Hemî şevê, şemalkekê di destê xwe digire û di pencera jora wî re helbesta direşîne.

Carêkîtir hatewe ber pencerekem...
Le wetey lêk dabirawîn, lêm nagirê!!
Hemû şewê, momêkî be desteweye le pencer ra
şîr pijênî jûrekem deka. ⁽¹⁾

Ew di peristgeha helbestê de dijî, xwe di hembêza wê de diveşêre. Ger helbest nebe, jîyan lê dibe dozex. Ew hemî kuşk û serayan, qurbanî hevokekê dike. Belê, ew ji bo helbestê ji dayîk bûye. Helbestê hemî jîyana wî dagîr kiriye.

Ey şîr.!
Ey Sîley hemû rogekan
eweta dembînî rû le to dekem.
Eweta hemû kuşk û balexane berzekan,
be çwardaxêkî to nadem...
Ey şîr. Ey Sîley hemû rogekan!
Min le rojêkê reşangî gory hawîn le dayik bûm
To nebay
le çizûy xemzeyek da demirdin...
Ey temenî heiweda!
Sîley roge û peristgakan
dadresî Zimanî bednîhadî...
Ey şîr...! ⁽²⁾

Kurdistan di nav agirî de dişewite û li her alîyê welatî şer e. Wêrankirin, herifandina û şewitîandina bi hezaran gundan û bi dehan hezaran jî, şehîdbûn. Agir dibare û ew jî di nav de dorpêç kiriye. Esmanê wî jî binrîndar e û stêrên wî jî nizim bûne, ji çar alîya şere şere, lê hewar dike û ji xelkê, birsî têhnî û şehîdan re dibêje: Werin nav hambêza helbestê, belku tena û aram bijîn:

Lêwe be barekan jehr in, kef heldeden
şepole aramekan serşêtî helyandelûşê
Ewe carêkîtir mim im le çawerwanî xom da:
Asmanim bifîndar... Estêrim newî...
Xewnekanim le bêxewe heldekenim.
Ewe carêkîtir mill in'
çimuk le kenarekanim denêm
Gilênekanirn dekulirn.
Carêkîtir min im,
sinûrî niştimanî naw giryan û pêkenînim dekêşmewe:
Le bakurewe: şer e
Le başûrewe: şer e
Le rojhilatewe: şer e
Le rojawawe: şer e ⁽³⁾

Gelê kurd bi hezran şehîd dane, lê mîna hernî gelên cîhanê, derna şoreş serdekevin, êdî carna şehîd birsî, têhnî û kesên bê mirad, nagihine hîvî û armancan, belku jî, carna têne ji bîr kirin, çinku kesê dardoz û yarêngavê, tên û dest dadinêne ser destkeftên şoreşê û armancên xwe yên genî misûger dikin. Ew bi vê çendê diêşe û dilteng dibe û gazî wan bindest û hejaran dike. Wan mêvanî wê qulaça vala ya biçûk dike. Ew qulaça ku destên genî negehinê. Belê; qulaça pîroza helbestê, "deryayeka paqij e û bi devê sa pîs nabe."

Werin şehîdekan!
 Birsiyekan!
 Tînuwekan!
 Renc be xesare dîşkwekan...!
 Werin reben û kiçe bê iniradekan... Werin!
 Werin belku asûdeyîktan
 le banîje çikulekey şîr deskewêtewe.
 Werin...!
 Werin...!
 Her ew kuşe biçûke mawe destî
 diz û cerde û bazirganî şer û
 serserî û
 şelatî û helperist û bertîkur û
 sozanî û fîrorîst û mastawçî û
 hêzî RR î negatê...
 Werin... Werin!
 Her ew goşe biçûke mawe
 henaseyekî lê mabê
 Qume awêk û lete nanêk,
 dînewayî û zerdexeneyekî tê da bê...⁽⁴⁾

Sebah Rencder dibêje: "Nejad Ezîz Surmê, diyartirîn helbestvan e,
 ku bi şêwazekê berferê û pêngavên dahînerane, hunerê montac û
 girteka (leqta) sînemayî, rista helbesta nûxwzîya kurdî nêzîk kirî û
 kiriye ezmûneka edebî. Belê; Wî ev şêwaze peyda û bilind kir. Paşî
 jî, di nav helbesta kurdî de, cihê xwe kir û ber bi pêş de çû..."

Çirayek le husnê tu helbuwe,
 butmewerêkî bê sereta û bê kutayî;
 ne le Xwa detirsê,
 ne şerm le aderniyan deka,
 be ber çawî ba
 be ber çawî befir

be ber çawî baran
rawî pepolan denê...
Bûnewerêkî bê sereta û bê kutayî
ne le Xwa detirsê,
ne şerm le aderniyên deka...⁽⁵⁾

Ew di sala 1957 ê de, li bajarkê Gelale ser bi bajarê Çoman ve, ji dayîk bûye. Fakulta edebîyatê li zankuya Bexdayê bi dawî aniye.

Nejad Ezîz Surmê, helbestên xwe di kovar û rojnameyên kurdî de, belav kirine û ji bo çendîn zimanên biyanî jî, yên hatine wergerandin. Di karê hunerî de jî, serketîye û çendîn pirtûkên giring li ser wêne, karîkatêr û taypografîyayê, di rojnamegerîya kurdî de, çap kirine. Endamê Yeketîya Nivîskarên Kurd e. Ew rojnamevanekî jîr e û endamê Sendîka Rojnamewanên Kurdistanê ye û demekê, sernivîskarê rojnama Xebatê bû. Heta niha bi dehan pirtûk yên çapkirin, ew jî ev in:

- * 3 Dîwanên helbestan.
- * 8 Pirtûkên di warê rojnamegerîya kurdî de.
- * 4 Pirtûk jî, ji zimanên beyanî wergerandîne.
- * Çendîn pirtûk ji bo çapê berhev kirine.

Çavkanî:

1. Çend kutelêkî cenazeyî di dîwana helbestan de, sal 1995 kurdistan, rûp 38.
2. Her ew çavkanî. Hejmar, rûp 3.
3. Her ew çavkanî. Hejmar, rûp 74.
4. Her ew çavkanî. Hejmar , rûp 83.
5. Ji parçe helbesteka ne belavkirî.

Heta ku sitem hebe,
Mewcûd Saman, bergirêyê ji doza mirovî dike

Helbestvanekê hest nazik û bîrtîj e. Bi dirêjîya salan, di nav ezmûna pêşmergayetî, tawarge û koçberîyê de, jîyaye û şiyaye cihê xwe di nav. Helbesta kurdî de bike. Zimanê wî rewan e û peyv û hevokên wî, bi hunerî darêjtine. Wî bi tifeng û qelemî jî, helwestên xwe yê şoreşgerane hebûne û doza mirovî ew dûrpêç kiriye. Ew î bo hindê dinivîse ku xemên mirovî kêmbike, jîyana wî xweş bike. Ji ber hindê jî, li dijî zulm û sitema faşîyan rawestayê, gelek asteng û kuspên di rêya mirovî de, şkandine û bi rastî jî, mirov li cem wî, mezintirîn sermaye ye.

Belê; ew ji tenahîyê digere û dixwaze ev gerdûne bibe cîhaneka xweş, ku têra hemîyan bike. Lê mixabin nagehê û di vê parce helbesta jêrî de, digehe kumtê bêzarî û bêhêvîyê. Hekîm Mela Salîh, dibêje:”Ew di helbesta xwe de, dide xuya kirin ku, hindî gerya û hindî bi çavê xwe temaşe kir, negeha wê hêvîyê. Xwîn di laşî de hişk bû û çav lê kiz bûn. Lê her daristan dît. Daristana mirov - Gurgî dît. Daristana hemî alîyên jîyanê dagir kiriye û bûye lihêfeka mezin û hemî tişt berze kiriye. Ji ber hêndê jî, ew digere û dixwaze xwe ji vê daristanê rizgar bike. Lewra Jî, ji bo wî, koçkirin bûye bernamê jîyanê.”⁽¹⁾

Çawim pija, xwînim rija
Her cengel û gurk im binî,
ta çaw birka cengel e
Cengel e ,cengel e
Cengel pêxevî dinya ye
Cengel sêberî rêga ye
Bûye mn be (keştewe) ciwan im
Bi kuç zaxdirawe jîyan im. ⁽²⁾

Mewcûd, di koçberîya xwe de, gelek dilteng û bêçare bûye. Carna jî, tûşî namobûnê dibe. Hekîm Mela Salîh dibêje: "Şair di vê geşt û wexera xwe de, gelek diweste, çinku hemî rêyên cîhanê dişeqîne. Her diçe û digehe tevaya rê, gunda û hemîyan dinase. Ev geştê berde-wam, wî bêtaqet dike û mîna kelekeka ber bahozê lê tê, xeniqandin û mirin dikeve ber çavan. Ev hemî geştê, ji bo hindê ye ku, aveka tena û bê pêl bibîne û jîyana xwe bi xweşî biborîne."⁽³⁾

- Hey ew mangey be ceilî şorebiyekî çetûn zamarkirawî toş were be ser yeyjey tarawgem da helgerê.
- Minîş her siware palderekebûm, pencekanim le pêstî şewûroj heldesû.
- Ke çawanîşim hedegiloft, le deryawe xurim debi mî, nerm nerm malawayî le mêjû dekird.
- Încaneyekîş le nêrgize car, le rox pencerî xew danrabû.
- Wuşekan hîç pencereyekê kiraweyan nawê
- Derya awêzane bejîyan, min colane asa be derya awêzanim derya hemû nihênîyekanî helgirtuwe."⁽⁴⁾

Rexnegir û şîrnasê Holandî M. Danaub, di pêşgotina dîwana Wî ya bi zimanê holandî, çap bûyî de, dibêje: "Ev helbestên Mewcûd Samanî, bi zimanê dilî, bi rewanî û sadeyî, bi zimanê avê, basî mirin, azadî, tarawge, evîn û berevanîya mirovî, di pênavê manê de dikin. Helbestên Wî hewareka bêdeng e, di demekê de ku siyaset û berjewendî, ciwantirîn bihayên mirovî bin pê dikin."⁽⁵⁾

Dr. Ferhad Pîrbel dibêje: "Dîwana wî "hawbeşî rûh" bi kurtî. Ezmûneka şîrî ya modêrin e û dupata wê çendê dike ku, nabe helbest di nav neteweyekê, yan jî ayînzayekê de, bête Sinûr kirin."⁽⁶⁾

Gund heye firîşte sermabirduwekanî heşar dawê.
Heye pîryetî le keçê Kafiroşe be qedî çinare helwasrawekan
Gund nişînekanim dî le nîwan du rêga

Du dinyay tewaw ciyawaz debînîn
 Gund nişînekanim bi mî, gencîneyan estêre firaryekane
 Gund nişîne çilkekanim dî xoyan be şînayî deşon û le gel hajey co-
 gele û tin ifey bê aramî mang, cût debin bi nêw derya eliktironiyakan
 da guzerim dekird Papore wêlekanim dî bê kapîtan lêj debûnewe
 berew persitgay bo şayî
 Kenare narincîyekan le çarogekan cêmebûn Mindalanî awim bînî,
 xuyan
 le bawke caris û dayke awsekan deşardewe û bizir debûn
 Deryam bînî le ser xuwanî şeytan
 be gijogiya û qewzew û masî û ahengekanewe û cejinyan de kird
 Deryam binî tejî moyîdîk taytanîk û pîremêrde nuway-nek an
 Deryam bînî be bî malawayî û agayî gunahekanî denûsiy ewe
 Emêsta diwayî em hemû dîtine
 diwayî em hemû geran û dozînewe û umer le destdane
 Zemen le jêr pêman pal kewtuwe
 şwên le berçawma weswese deka
 Xerîke tewaw dexinkêm û
 pena debeme ber diwa dilop ciwanî! ⁽⁷⁾

Mewcûd Saman, li ser mesela ku, li Rojava”mirina helbestê”hatiye ragehandin, dibêje:

"Ev nûçeyên ku derheq”mirna helbestê”li Rojava têne belavkirin,
 ne nû ne û medya wan welatan jî, rolekê berçav dibînin. Mesela mir-
 ina helbestê, felsefê û hunerî bi giştî, berî sedan sala jî, hatiye baski-
 rin. Bi hizra gelek zana, helbestvan û hunermendên Ewropî, projên
 modernîzmê, semeket û pîrsgirêkên rûhî ji bo mirovê Ewropî peyda
 kirin. Her wesa, mirina helbestê rihên kevintir hene. Dema, Dantî
 şakarên xwe nivîsîn, gelek kesan wesa hizir kirin ku êdî dahînan û
 afirandin rawestan û ev e jî dawîya helbestê ye. Her ew hizir li ser
 Şekspîrî, Rambo û Mehwî jî hebûn û ev pêkole her berdewam e û
 dubare jî dibe”⁽⁸⁾

Ey sinorekanî bê bawerî
Ey sinûrekanî be yek negeyiştin
min girewî hat û nehatî em kêşe bê kutayî ye heldegirim û deybem
Le ser çiyayekî tenya...
tenyatir le tenyayî malkawilî xom deynêjim
Dilniyam lew yariye gişt mele le qefesî helatuwekan dekujrên û
kesîş niye bibatewe. ⁽⁹⁾

Mewcûd Saman, li ser pirsê nûxwazîyê dibêje: "Zaravê nûwazîyê, Ewropî ye û eve jî gelek alîyên komelayetî, avakirin, idarî û ... vedigire. Ya giring ew e ku ev nûxwazîya niho li cem me, ya bûye modêrn. Mixabin bi seqetî jî, ji cem ereban geheştîye me. Wan hewar û fixane ku ew projeyeka Rojavayî ye û hindek dibên Emperyalî ye û hene jî, alîyê mirovatîya wê werdigirin. Em li alîyê mirovayetî ve temaşe dikin. Nûxwazî li cem min, kelîşeyeka rût û mirî nîne, belku diyardeyeka zindî ya nava jîyanê ye û divê di nav biçûktirîn halet de, bibînîn. Di nav biwarên hizrî, felsefî, îdarî û bînasazîyê de reng bidin. Nexo eger em kurd, bi tenê di helbestê de nûxwaz bîn, hingê dibe kumîdiyeka gelek reş." ⁽¹⁰⁾

Işq hemîşe tenya
piyase le tek rêbware tewr be destekan deka
Le tenîşt ew mînarane guzer deka ke fetway kuştinyan derkird
Le pal ew afretaney ke buxtan be suxmey sûrî xuyan deken
Benêw ew herzekarane têdeperê
ke le pişt qela û barega kumpotekanî hîzb
temenyan be mucizey şoreşekî nares sipard...
işq zor tenya be nêw garan û goran û goraniyekan guzer deka.
Kesîş niye be curetewe silawêkî şerminî lêka Silaw ey îşq
Xeyalîpilaw îşq
ke be hele û gunahêkî fîzîkî kewti me ser em xake!! ⁽¹¹⁾

Li ser pirs a bergirêyê dibêje: "Heta bibînim ku mirov, wek mirov reftarê nake û reftar î Di gel nayê kirin. Heta bibînim ku jîyan, hemî demî pirsyareke û cidahîyek Di gel mirinê nîne. Heta bibînim ku welatên dinê, mîna Dînasora, hev du dixwin û dikujin û bi dehan rûdanên din peyda dibin. Min bawerî bi bergirîyê heye û dê helbesta bergirîyê nivîsim."⁽¹²⁾

Salgarêke min le nêw kîngilî
naumêdî û serbirîna sema dekem
Salgarêke min dirextî xem û matem be xwînma têraw dekem
Salgarêka min le zimanî aw û agir pirsiyar dekem
Salgarêke min maçî azadîyek dekem le zîndane ewe êstake minim
Donaydonî
xewn û xoşewîstî ewe.⁽¹³⁾

Ev peyvên xwarê, vê manayê li cem wî didin:

Ciwanî: Dîn û bawerîya wî ye.

Bergirî: Jîyan daristin e.

Ewropa: Pertbûne (ji hevketine)

Çiya: Di hemî seferên wî de, hevalê wî bûye û ew parastî ye.

Helwêst: Nivêja wî ye.

Helbest: Piyase ye di gel xewnê.

Rexna kurdî: Hovek e hêşta didanên wî nehatine.

Afret, jin: Destpêk û dawiya hebûnê ye⁽¹⁴⁾

Ew di sala 1957 ê de, li bajarê Hevlêrê ji dayîk bûye. Di sal 1976 ê de, dest daye nivîsînê û berhemên xwe, helbest, gotarên rexneyî li ser sînemayê, hizrî û şanoyê nivîsine. Helbestên wî yê hatine wergerandin, ji bo zimanên erebî, farisî û holandî.

Heta niho ev berhemên jêrî yê çapkirîn:

1. Perînewe: Dîwana helbestan, 1986 ê Kurdistana başûr.
2. Firmêskî berd. Dîwana helbestan 1986 Dîmeşq.
3. Donaydon . Dîwana helbestan 1991 Holanda.
4. Firmêskî berd. Bi zimanê Holandî 1992.
5. Dîwanî rûh. bi zimanê holandî 1996.
6. Her tenya befre şêwenît dika. Dîwana helbestan. çapa duyê 1998.
7. Donaydon û pertbûn. Dîwana helbestan 2004.

Çavkanî

- 1- Kovara Karwan, hejmara 179, sal 2004. Kurdistan, Hevlêr.
- 2- Her ew çavkanî, rûp 35.
- 3- Her ew çavkanî, rûp 38.
- 4- Her ew çavkanî, rûp 38.
- 5- Heftenama Birayetî, hejmar 61, sal 1998.
- 6- Her ew çavkanî.
- 7- Rojnama Stayîl, hejmar 14, sal 2004.
- 8- Heftenama Birayetî, hejmar 46, sal 1997.
- 9- Rojnama Dengê millet, hejmar 29, sal 1998.
- 10- Her ew çavkanî.
- 11- Kovara Karwan, hejmar 179, sal 2004.
- 12- Rojnama Dengê millet, hejmar 29, sal 1998.
- 13- Her ew çavkanî.
- 14- Her ew çavkanî.

Nûxwazî û helwêstên wêrek, di berhemên Ferhad Pîrbalî de...

Nivîserk xwedan şiyânên bilind e û di gelek biwarên edebî - Roman, çîrok, helbest û vekolînên edebî- de kar dike û serkeftin bi dest ve aniye. Bi kurdîyeke rewan, sivik û xweş dinivîse. Ew nivîserêk wêrek e û ji ber wê çendê,, gelek sergêjî ji xwe re çê kirîne. Ji ber ku endîn salan li Ewropa jîyaye û ji berhemên wî jî, xuya ye ku xwe westandîye û agehdarî li ser Piraniya xwendingehên edebî, yên kevin û nû jî peyda kirîne. Ji lewre bi formên nû hatiye nav qada edebyata kurdî û cihêk taybet ji xwe re çê kiriye. Wî bi van form û teknîkên nû, şiyaye karekê giring li ser bizava nûxwazîya Kurdistanê bike. Bêguman her rêbazek yan jî efrandineke nû, di gel û li dij peyda dibin. Lê her çewa be, wî bizava nûxwazîyê pîş de biriye.

Enwer Mesîfîyê nemir, li ser berhemên wî, bi vî rengî dinivîse:
"Ferhad Pîrbal, yek ji nivîserên wêrekên nûyên edebî kurdî ye. Bi taybetî piştî ku ji Ferensa vegehiya û li bajarê xwe akincî bûyî. Di helbest, çîrok û gotubêjên xwe de, hevokên azad dinivîse û gelek bi aşkerayî derbirinê ji nax û derûnê xwe dike. Ji ber hindê jî, carna hin rexnegir hêrişê dikine ser berhemên wî. Min di sala 1983 ê de, yekem berhemê Ferhadî bi navê "Jinek" xwend û her hîngê ji bo min bawerî çê bû ku nivîserêkê xwedan şiyan bi rê ve ye. Gelek nivîser deqên aşkera nivîsîne yan dinivîsin, lê Ferhad hunermendanetir vî karî dike û vê çendê, ew ji nivîserên din cuda kiriye û sedem jî, rastgoyî ya wî ye. Dr. Ferhad Pîrbal, yek ji dengên nû yên edebî kurdî ye û ji bîrkirina wî, ji bîrkirina pencereyeka mala edebî kurdî ye. Ferhad gelek pîte û bihay dide teknîka naverokê."(1) Ew di vê helbesta xwe de, dide xuya kirin ku ew helbestê dinivîse, li ser cadan wênan dixemlîne, musîqayê dadirêje û parse jî dike, lê kes di zimanê wî nagehe! Ew cîhanê tarî dibîne.

Şîir denûsim, kes le zimanim halî nabê.
 Nîgar dekêşim, le ser cadekan da
 wek qehpe qelenderekan xoyan defroşin.
 Mosîqa saz dekem,
 le naw mêtro monekan da siwal deken.
 Aw dexomewe, tînûm debê.
 Nan dexom, birsîm debê.
 Temaşa dekem, kwêr debim.
 Gwê heldexem, ker debim
 bon dekem, derşêmewe. ⁽²⁾

Nivîser û helbestvan, Hizirvan li ser helbestên wî dinivîse:
 ”Ferhad Pîrbal, êk ji wan nûxwazên havî û pêtir di bê yasayê de
 efrandinê dike. Dikarim bêjim gelek caran pêtir havî ye û
 kartêkirineka mişe li ser bizava nûxwazîyê di Kurdistanê de, kiriye.
 Nemaze bi anîn û danenasîna gelek formên cîhanî, bo nav qada tore û
 hizra kurdî.”⁽³⁾ Belê; ew di vê helbesta xwe de, dîsan ji jîyanê bê
 hêviye û xwe havî dibîne. Ew dixwaze destê helbestê bigre û ber bi
 cîhaneka din biçe...

Êstaş eweta
 hemû bûnman, rabirdûman
 wekî tûkî ta heldewerê
 Zemîn çilkay û be ser çawe pemeyîkanî to da
 Asmanîş jehir be ser merekebî min da derjênê.
 Em cîhane welatî ême niye
 Ya biroyn, hawrêm, ey şîir
 Cîhanêkî dîke lewla çawerêy
 hengawe birîndarekanî ême deka. ⁽⁴⁾

Nivîser Telet, bi vî rengî li se helbestên wî dinivîse:
 ”Her çi nivîsî be, hin kes li dij bûne û hinên din jî, li gel bûne û
 destxweşî lê kirine. Lê qet bi bêtengî derbaz nebûne! Dibe di nav

edebê kurdî de, eve karekî nû be ku Ferhad hewl dide, tiştê di nava xwe de, binêre der ve û yê der ve jî, di nava xwe de, bihelîne."⁽⁵⁾ Ew di vê helbesta xwe de, basî eşqeke mezin dike ku, qet nikare destê evîndara xwe bigire, biramûse û himbêz bike, çinku bi hezaran kîlometra jê dûr e.

Tu wek mosîqayît, weku xewn, weku wext, wek asodeyî:
Hergîz natwanim le amêzî xomit bigrim,
tund tund be xomewet deguşim
Maçit dekem
Detlêsmewe
Keçî hêşta hezaran firsex
Hezaran serab
lê nêwan destî tînûy min û
çawa şîrîne awiyekanî to da heye.⁽⁶⁾

Fuad Reşîd Mihemed di vekolîneke xwe de, li ser wî, hosan dinivîse:

"Ferhad Pîrbalî divê bi her form û şêwazekê be, wê gola rawestîyayî bişilqîne û hizr û hestên xwendevan û helbestvanan bihejîne û her çewa be, formeke nû, peyveke nû, deqeke nû, biefrîne."⁽⁷⁾ Ew di vê helbesta xwe de, basî welatparêzî û dilsoziya xwe dike. Dixwaze ji bajarê Tewrêzê, dindikên genimî ji bo çûkên Hevlêrê bibe. Ji Vînîzê gilopan ji bo cadên tarîyên Silêmanîyê û ji Stutgartê jî, şitlên çinaran ji bo cadên xemgînên Zaxoyê bibe.

Le Tewrêz
daneyek genim hilgirtewe
Gotim: Bo çolekeyekî birsî deybemewe Hevlêr
le rêgay nêwan Yezêlo û Vînîz
Direwşanewey çepkê gilopî elitrîkim dît
Gotim: Deskeney dekem,
deybemewe bo kulane tarîkekanî Silêmanî.

Le Ştuttgart

cirîwe cirîwî rengînî pobey çinaranim dît

Gotim: Deyançinim

deyanbemewe bo şeqame xemgînekanî Zaxo.⁽⁸⁾

Ebdal Nûrî, li ser helbestvanîya wî, weha dinivîse: "Ferhad Pîrbal, helbestvanek pêgîr e. pêgîrî bi doza netewa xwe ve heye, ji ber ku Piranîya naverokên nivîsînên wî, derbirîne ji dozê dikin. Ji vê zêdetir jî, weha dihê berçav ku Pîrbal, kesekî welatparêz e û şiyaye şewaz û zimanên nû yên edebî bêxte di xizmet û derbirîna tiştê kevin de, ku ew jî doza netewî û damezrandina dezgehê netewî "welatî", nemaze di vî çaxî de ku çaxî cîhangîrîyê ye û şareza bo wê çendê diçin ku êdî pêdivî bi dezgehên netewî nemaye û hêdî hêdî sînor yê ber bi helweşandinê ve diçin. Lê her çawa be, pêgîrîya wî bi doza netewî ve, nûxwazîya wî li cem min kêr nake, çinku xizmetkirina welatî bo me kurdan, tiştê nû û nûxwaz e. Lê ev pêgîrîya Pîrbalî di nêrîna kesekê ewropî de, tiştê kevinxwaz e."⁽⁹⁾ Ew di vê helbesta xwe de, basî rewşa gelê kurd dike ku, çewan di navbera du deryayên mezin de dijî, lê her têhnî ye! Çewan sere gelê wî, mina çiyayên wî bilind e, lê her dîl û êxsîr e! Welatê wî, pir e ji petrolê, lê mala wî sar e! Ê li ser axa xwe ya pîroz, xerîb û biyanî ye.

Sedan sale wam le nîwan do gomî şînî (Wan) û (Qezwîn) da
keçî hêştî, hemîşe tînûm.

Sedan sale serm tebay çiyakanim berz, keçî hemîşe
hemîşe dîl im.

Sedan sale le ser piştî mine ke boriye newte pêçawpêçekan
ferde birinc û qertale ronakiyekan

Berew welate bestelek û dûre destekan degwêzrênewe:

Xanûy xoşim sard

le ser sinûre tarîk û tezîwekan da her seatêk

Gulayekî saway dîkem le bîrsan demrê.

Le ser xakî nîştîmanî xoşimdîm û le xom bêganem.⁽¹⁰⁾

Arif Hîto, bi vî rengî li ser nivîskariya wî dinivîse:

"Ferhad, navekê berniyas û berçav e. Di qada edebîyata kurdî de, ji bilî helbestên nûjen û nûxwaz, her wesa çîroknivîsekê dahîner e û komeka nivîsîn û pirtûk, di warê edebê kurdî de nivîsîne. Di warê helbestê de jî, şiyaye şêwazekê taybet bi xwe ve çê ke. Demê naveroka helbestê piştî serhildanê, panavekê dî yê berfirehtir û kûrtir bi xwe ve dîtî, bêguman ku pêdivî bi şêwaz/amanekê nûtir be ku bikare barê naverokê helgire, bi vê çendê, helbesta Ferhadî, zêdebarî mifayê epistimî û azirandina arîşeyan, her wesa xweşîyekê jî dide wergirî. Her kesê navê Ferhadî li ser helbestekê bibîne, êkser dê hizr ke ku dê tiştê heyî û hevbend bi jîyana rojane ve, bi şêwazekê ne siruştî yê serincrakêş xwîne. Eve jî, dibe egerê aziryan û paldana xwendina deqî. Ez helbestên Ferhadî, bi serketî, tamxweş û mifadar disengînim. Tiştê ji hemûyan balkêştir jî, ew e ku Dr. Ferhad di nûkirin û dahînanekê berdewam da dijî. Hêvîdar im ku ev pirose bo demên bihên jî, li cem wî berdewam be,"⁽¹¹⁾ Ew di vê helbesta xwe de, basî xerîbî û derbederiya xwe dike. Li welaîf, ji bo dîtina hev du, di navbera me de, çend mizgeftek hebûn, lê niha ji bo silavekê, divê çendîn derya û asmanan bibrîn.

Ey hawrêyanî derbederîm!
Caran eger bimwîstaye bitanabînim
Mawey rêga: Bînînî tenya çend mizgewtêk bû
Belam êsta
nêwanman hêndey bedbextî,
latî û wey hezbika, le yektir dûre
Debê çend derya û asmanan pey keyn
bo ewey bitwanî kemêk le qawey
nawçawî yektir bixwênewe?
Caran eger bimwîstaye bitanbînim
Mawey rêga: Silemînewey berdem
tenya înzîbatêk, emnêk, mexferêk bû

Belam êsta
Nêwanman hêndey tarawge,
xem û xefet hez bika le yektir dûre
Debê çend derya û asmanan tey keyn
bo ewey bitwanîn be yektir bilêyn êware baş! ⁽¹²⁾

Piranîya berhemên wî, ji alîyê form û naverokê ve di serketîne û cihê xwe di nav qada edebîyata kurdî ya nû de kirîne. Lê carna helbestan bi rengêkî seyr û entîke dinivîse, xwendevan sewdaser dibe û nikare bigehe armancên wî:

Hemû rêyek deçêtewe ser Bane.
Hemû rêyek Bane, deçêtewe ser.
Hemû rêyek ser Bane, deçêtewe.
Hemû ser Bane, deçêtewe rêyek.
Hemû ser deçêtewe Bane rêyek. ⁽¹³⁾

Ebdal Nûrfî jî, li ser vê meselê, weha dinivîse: "Her çewa be, bi nêrîna min, ev şewaze"şewazê yarîkirin bi peyvê û guhartina cihên peyvan"ne hindê kehî û serketîye ji ber ku çî nade û nagehîne, ji bilî têkşêlanê û serêşîyê. Ez dibêjim rol û erkê ededbî jî eve nîne."⁽¹⁴⁾

Carnan jî, helbestan bi teknîk û formeke cuda dinivîse ku bêguman li jêr kartêkirina medresên Ewropî maye û nikare xwendevanî razî bike, yan jî ne xema wî ye ku xwendevan razî bibe. Ew nivîsînê di bin xîçên reş de berze dike û hindêk peyvan di nav kivanan de dihêle ku di dawîyê de, ew dibine hevokek.

Her ji sala 1979 ê, dest daye nivîsînê û di kovar û rojnamên kurdê de, belav kirîne. Sala 1983 ê, fakulta adabê li zankoya Silêmanîyê bi dawî aniye û diktora bi edebê kurdî, li zankuya Sorbûnê, li Ferensayê wergirtiye. Di zankoyên Hevlêr, Koye, Silêmanî û Xaneqînê de, ders gotîne. Sernivîseriya van kovarên kurdî - Wergêran, Wêran, Şiir û Şînê - bûye. Bi dehan gotar û vekolînên edebî li Kurdistan û derveyî

welatî belav kirîne. Heta niha 5 roman, komele çîrokek û 3 dîwanên helbestan çap kirîne.

Çavkanî

1. Nameka wî ku ji bo min hinartibû.
2. Pênc kitêb û nîw. Dîwana helbestan. Kurdistan 2005.
3. Nameka wî ku ji bo min hinartibû.
4. Pênc kitêb û nîw. Dîwana helbestan. Kurdistan 2005.
5. Rojnama Kurdistanî Nwê, jimare 1828, sal 1999.
6. Pênc kitêb û nîw. Dîwana helbestan. Kurdistan 2005.
7. Kovara Zankoya Duhokê, jimare 2, sal 2000.
8. Pênc kitêb û nîw. Dîwana helbestan. Kurdistan 2005.
9. Kovara Peyv, jimare 11, sal 1999.
10. Pênc kitêb û nîw. Dîwana helbestan. Kurdistan 2005.
11. Nameka wî ku ji bo min hinartibû.
12. Pênc kitêb û nîw. Dîwana helbestan. Kurdistan 2005.
13. Pênc kitêb û nîw. Dîwana helbestan. Kurdistan 2005.
14. Kovara Peyv, jimare 11, sal 1999.

Fereydon Saman, li kenarê tenahîyê digere

Mîrov li cem Fereydon Samanî, mezintirîn sermaye ye. Ji ber hindê jî, xemên wî hindî çiya ne. Ew helbestvaneke jîr û xwedan şiyânên bilind e. Helbestên wî ji alîyê form û naverokê ve, serketîne û mişt in ji wênên ciwan û hevokên wî bi hostatî yên hatîne darêjtin. Her çend di gelek helbestan de, bêhêvî û bêomêdîya xwe xuya dike, lê dîsan jî, wî bawerî bi serketin, aştî û tenahîyê heye. Ew hewil dide û xebatê jî dike ku xemên mirovî sivik bike û bi bawerîye ku dê tarî reve û ronahî vî gerdûnê vegire.

Sedîq Seîd Riwandzî, dibêje: "Fereydon Samanî, romansîyane diçe di nav kûratîya xeman de, û rûpelên bîranên xwe vedike. Ew rûpelên ku pir in ji diltengî û bêhêviya û çî ronahî û xweşîya tê de nabîne. Belku; ya ji bîranên wî may, wênên nexweş û tîracîde ne ku, berdewam wî azar didin û diêşînin."⁽¹⁾ Wî divê di vê helbestê bide xuya kirin ku Kurdistan ya bûye kelayeka aşop û wehmê. Kurdistan birînek e û her xwîn jê dizê. Çavê dijminî li sere û berdewam pîlanên genî dadirêje. Dîrokvanekê pênuş şkestî, dîroka me dinivîse.

Min le nêw dûrgeyak da cêmam
Qelay berevanî wehim û
rûgey nizay deroze ye
Qelemî şikawî mêjûnûsêk e
Mêjûy mirdû şor û mirdûnêj e
Tenê çawe nabînekan dinûsêtewe
Tîxî zimanêk e
Xoy le birînekan deswê
Tewrî destêkî reş e
roj niye, dirextî rohî Xuda nebrêtewe. ⁽²⁾

Mihemed Bexdadî, di vekolîneke xwe de, dibêje: "Eger em bi dirustî li ser helbestvanîya Fereydon Samanî, rawestîn û agehdarîya li ser, resenî û efrandinên hunerê helbesta wî peyda bikîn, dê bînîn ku zimanê wî yê helbestê, hêsan û sivik e û aşopa wî vekirî û fireh e û wênên wî ji ciwanî û rindîyê mişt in."⁽³⁾ Ew di vê helbesta xwe de, basî evîndarekê dike ku di serdemekê aloz û xerab de dijî. Wî çî hevî û omêd nînin, jîyan suxre ye û li benda Godo ye.

Lew biyabane wişkelane topelêk tem bû
Pişkuyî girî evînîş le çawanim daysa
le peristgay yadêkê wêran da
Diwa niwêjim bo tem kird
Xor awa bû
Tîşkekanî pê bexşîm
Gêjelûke, yaxîbûnî
biyaban, wişkelanî û bergêk le lim
Giyayek bûm le nêw gir da riwam
le ser aw da wişk bûmewe
Merg nawî nam çawenwarî. ⁽⁴⁾

Şîrîn Îbrahîm dibêje:

"Helbestvanî zimanekê rewan û bêgirê bi kar aniye. Peyvên wî ji kûratîya dilî derdikevin Mîna her helbestvanekê din, ji peyvên nazik û ciwan pêvetir, tiştêkî din berçav nakevin. Her çend bêomêdîya xwe ji vê rojgare havî xuya dike jî, lê berdewam hewl dide xwe bigehîne wan arman û hevîyan."⁽⁵⁾ Ew di vê helbesta sofîyane de, tika û hevîya ji Xwedayê mîhreban dike ku evîneke paqij û bi soz biditê. Çînkû ew di serdemekê de dijî ku wefadarî, soz û evîna rasteqîne nemaye.

Xudaye evîn im pê bibexşe
wek miştê hetaw
ta jûrî tarîkî naxim roşin bêtewe

Evînim pê bibexşe
 wek çorê aw
 ta hawarî tînûyetî minî xinkaw
 Negate keşkelanî asmanit
 Min masiyekim le nêw hewzêkî kunkirîtî da
 Şepole berdînekan, demxinkênin
 Zemen tofanî polayîn asa têdeperê
 Beşî xoşewîstîman naket
 Wêranageyn
 Kouşkî kirîstalî endêşe wêran debîn
 Çirakan dekujênewe
 Baxekan wişk
 Gule ciwanekan depokênewe
 Şepole harekan derûn xamoş. ⁽⁶⁾

Ew dibêje:

”Helbestvanê dahîner, xwedan dilekî mezin e. Helbest jî, huner, ciwanî û çêja jîyana dibexşîne. Xwedawendê helbestê, lanet û nefretê li wan helbestvana dike ku milkê kesa yan patexorên derbara bin... Helbestvan pêşmerge ye, zîndanîyê siyasî ye, şehîd e, karker e, wezîr e, serokkomar e, lê pile û bilindbûna wî, her helbestvanîya wî ye.”⁽⁷⁾
 Ew di vê helbestê de, nîşan dide ku her çend di berê de, gelê kurd di nav agir, sotin û wêrankirinê de jîyaye, lê tîrsa wî niha jî heye ku boblat û karesat bêne serê kurdan. Ji ber hindê jî, ew li benda pêxemberekê ye ku bihê û gelê me rizgar bike.

Ême ber lew çîrokaneş azarêk bûyn
 Birîn pirdî perînewey hengawî heldêrêk bû
 Rêge bizirbuwekan ruwew hewraz û nişêw bûn
 le kuşkî kaxezî xeyal da
 Ewên erşê serab e
 Minîş badşayekî bê tac
 Hizrekan rewe dalêk in

le nêw tarmayiyekan da heldefirin
Ême sirûdî nawazey awabûnîn
hemîşe diwa çîrokî şewêkî dîkey malawayî deçirin
Serdem wîjdanî xewtûy pişîleyek e
Karesatekan nêçîrekê destemon ⁽⁸⁾

Sedîq Seîd Riwandzî, di cihekê din de, dibêje:

”Fereydon Saman, helbestê dike zimanekê pak ku derbirînê ji xwe, min, te û hemûyan bike. Dîmenên ciwan û kirêt, merg û jîyanê bi helbestê nîşa me dide. Şer û tenahîyê nîşa me dide. Bi xwendina helbestan, mirov hest dike ku ew xwedanê dengê xwe yê taybet e. Helbestên wî ji alîyê form û naverokê ve di serketîne. Xaleka din ya giring ew e ku navûnîşanên helbestên xwe, bi ciwanî heldibijêre û peywendî bi naverokê ve heye.”⁽⁹⁾ Ew di vê helbestê de, ji bo dijminî dide xuya kirin ku, Em u Ew ji hev cuda ne û di navbera me de, deryayeka kûr ya xwînawî heye. Ta dijmin pîlan û astengan di riya me de dane û biratîyê bînpê bike, em nagehîn hev. Nabe beheşt ji bo wan be û dozex jî, ji bo me!

”Seretaman kutayî bû
Kutayîkanîş, seretay dîken
Perînewe, geştî mehal e
Xolmêşe xewnekanî be yek geyîştin
Nêwanman deryayekî qûlî hesret
pirdêkî agirîn
Min im baristeyek xwîn
Topelêk xolemêş
Termêkî bêserûşwên.”⁽¹⁰⁾

Şîrîn Îbrahîm, di cihekê din de, dibêje:”Helbestvan hizrê di wan rêkên mezin de dike ku, çi caran negehin hev. Eve jî, wê çendê digehîne ku, ewa di hizra mirovî de dirust dibe, merc nîne di yek dem de, bi cê bê, belku dibe bi dirêjîya demî, mirov her xewnên xweş pê

ve bibîne, lê dîsan negehe wê armancê."⁽¹¹⁾ Ew û her dilsozekê kurd, li dijî şerê birakujîyê ye. Ew dide xuya kirin ku serkeftin tê de nîne û eger ew şer ibe, hîngê dê Kurdistan bibe Goristan. Xelkê me jî, dê li ser gorên kesûkarên xwe girîn û bi dilên şkestî serên xwe çemînin.

Koçim diwa koçî be dû hatûy seferêk bû
Hengaw, soraxê be şwênhatû, jiwanê merg e
le nêw kanî henguwînî çawî zarolan da
Bo nawnîşanî Kurdistanê degerêm bo xom
Gor helken xom im
Bo xoyşim termî xomim be gul da dawe
Kirasî temim poşî
le nêw kiwanûy gir da, sema dekem
Gemî tîkşikawî ew geşte bê çarenûsim
Şepolî girî koçêkî sûr le amêz degirim
Be hewraz û nişêw da radebûrim
Tixûbeka le berdem gêjelûkey koçî
werze şûmekan, pert debinewe.⁽¹²⁾

Di sala 1961 ê de, li bajarê Hevlêrê ji dayîk bûye. Sala 1984 ê, beşê aborî li zanîngeha Bexda bi dawî aniye. Her ji sala 1976 ê û vir de, dest bi nivîsîna helbestan kiriye û di rojname û kovarên kurdî de belav kirîne. Endamê desteka nivîserên çendîn rojname û kovarên kurdî bûye. Endamê Yeketîya Nivîserên Kurd, liqê Hevlêrê û Sendîka Rojnamevanên Kurdistanê ye.

Heta niha ev berhemên jêrî çap kirîne:

1. Honrawe yaxîyekan. Dîwana helbestan, Hevlêr sala 1991.
2. Nizîktir le evîn, dûrtir le merg. Dîwana helbestan, Hevlêr sala 1999.
3. Yasay bazirgan. Wergêran. Hevlêr 2003.
4. Kargêrî kugakan. Wergêran. Hevlêr 2004.
5. Rengoşe. Li ser hunerê şewekarêyê. Hevlêr 2005.

6. Rojnamevan. Silêmanî 2005.

7. Cadugerî daristan.Çîroka zaroka ye. Wergêran ji farisî.
Silêmanî.

Çavkanî

1. Rojnama Asoy Roşinbîrî, hejmar 11, sal 2000.
2. Nizîktir le ewîn, dûrtir le merg. Dîwana helbestan, Kurdistan, Hevlêr, sal 1999.
Rûp 15.
3. Rojnama paşkuoya Alay Azadî, hejmar 34, sal 1994.
4. Nizîktir le ewîn, dûrtir le merg. Dîwana helbestan, Kurdistan, Hevlêr, sal 1999.
Rûp 49.
5. Rojnama Birayetî, edeb û huner, hejmar 199, sal 2000.
6. Nizîktir le ewîn, dûrtir le merg. Dîwana helbestan, Kurdistan, Hevlêr, sal 1999.
Rûp 57.
7. Rojnama Dengî Millet, sal 1997.
8. Nizîktir le ewîn, dûrtir le merg. Dîwana helbestan, Kurdistan, Hevlêr, sal 1999.
Rûp 22-23.
9. Rojnama Asoy Roşinbîrî, hejmar 11, sal 2000
10. Nizîktir le ewîn, dûrtir le merg. Dîwana helbestan, Kurdistan, Hevlêr, sal 1999.
Rûp 60.
11. Rojnama Birayetî, edeb û huner, hejmar 199, sal 2000.
12. Nizîktir le ewîn, dûrtir le merg. Dîwana helbestan, Kurdistan, Hevlêr, sal 1999.
Rûp 24.

Sebah Rencder,
di cîhana xewnan de, winda dibe

Helbestvaneke genc e û her di zaroktîya xwe de, şeyda û evîndarê edeb û helbestê bûye. Di salên heştêyan de jî, bi germî hatiye qada nivîsînê. Berhemên xwe di Piranîya rojname û kovarên kurdî de, belavkirine. Helbestên Wî ji bo çend zimanên biyanî hatine wergerandin.

Helbestên Wî, ji alîyê form û naverokê ve serketî ne. Bi keristên nû (zimanekê kurdî yê paqij, wêneyên ciwan, muzîqa nerm, naverokeke kûr û manadar, menelog û diyalog, nefeseka dirêj) hatiye meydanê û roleke berçav, di helbesta nûxwazîya kurd de, lîztîye.

Kemal Xembar dibêje: "Sebah Rencder, di bizava helbesta nûxwazîya kurdî de stûneka serekîye."

Ew wişaney natiwanîn bilêyn
Pakîzey sifrî bûnin
le berzayekanî firyakewtin dêne xwarê
Mal û xêzan
debate naw ahengî xurpedarî gerek û elbumî rengawreng
Hatu çûn sitayîşin bo
cêkirdinewey xewin le naw
bilawkirawe taybetyekanî
Ketarêkî danayete seryan û dayan naxat
Bonî şîley dirext
Arezûyan wa benz dekatewe
Temaşay dernûçawî ew mêwepériste biken
ke be balîndekan delên ey hawrê ⁽¹⁾

Ew mirovek hestdar e û hêvênê helbestên wî, ji xermên mirovê bindest û azarên mirovatiyê, pêk hatine. Carna azarên wî hindî çiya ne û barê jîyana aloz, wî dorpêç dike û reşbînîyê ji cem xuya dike.

Şanazî û ruxsar para wî dayik
 diway mindalî xistine ser sebete
 Bawik le şikuy goranî berebeyanî da
 bo kukirdinewey pişt û pena gowêrayelekanî
 Matemimî rez
 le kewtinî perjîn û hêrişhênanî regî tembel û zir
 Cûley destî dilêkî niqûmbûy qîr
 le katî helkandinî pen qetî û rengale
 Tablon
 Rengekan be yarmetî agir arnadekiraw in ⁽²⁾

Sebah Rencder, helbestvanekê rastgo ye û divê di riya helbestê de, paqijî û dilsozîya mirovî bide xuya kirin, ew dibêje: "Helbestvanê rasteqîne, hemû dema, mîna zarokêkî bizavê dike. Her dema rê da ji zarokê di nava xwe de, wek mezinêkî bilive, hîngê dê xwe winda bike... Kerîm Deştî dibêje: "Sebah Rencder, helbestvanek hêmin û ji serxwe ye. Eger serkêşîyê jî bike, bi rêya xwe de diçe û dengê xwe, bi ser kesî de, bilind nake."⁽³⁾

Roşnayî le malekan da.
 Reng û rûy mendalekanî kirdutewe.
 Xwa ey hemîşe dilger im.
 Hemîşe dilner im Hemîşe sade.
 Tanikî le daristanekan da reng û rûy askekanî helbizirkandiwe.
 Rawker, ey hemîşe dilsard Hemîşe dilreq, Hemîşe aloz,
 mal û daristan,
 beşdariyan le nûsinî kitêbî çi êmey hênakirid.⁽⁴⁾

Ew naxwaze, xwe ji dîrokê dûr bike. Ew bihayî dide kultor û berhemên ben i xwe û divê bi riyeke aqilane, cîhaneka ji ya niha baştir ava bike. Ew dibêje: "Min nevîya ye cîhana kevin biherifînim û cîhaneka nû dirust bikim. Min viyaye di nav cîhana kevin de, cîhaneka

din bibînim û wê jî, bikim nimûne, rohnî û paqijîya beheşteke heta hetayî.”⁽⁵⁾

Nûserî hemû jîyan, gilopî mewdayekanî giftugoy reş kirduwe.
Halîşe le caduwî tan ikî,
Tanîkî yaney taybetî ye.
Deşzanê sîsbûnî xunçe diltengîy Xwa ye.
Diltengî Xwa, zengî kewtinî tewawî zewî ye.
Zeng dengî merg be guyê, esman.
biraderayeti, Adem, degeyenê.
pêwîst e ême nayek bilêyn.⁽⁶⁾

Zimanê wî sivik û xweş e. Pir pîte bi zimanî dike û rast dike, çin-ku wek gotî:¹¹ Gelê ku zimanê wî nebe, ew jî nîn e.”Lewra ji cihekî manîfêsta xwe de, dibêje:”Ziman hilgirê bîr û bawerên netewê ye. Helbestvan jî, di rêya zimanî de, ciwanîyên neteweyî radigehîne.”⁽⁷⁾

Her wesa di cihekê din de, baştir giringîya zimanî destnîşan dike û dibêje:”Helbestvanên kilasîkên kurd, baştir di helbesta rasteqînê digehin û ji yên niha dahînerî in, çinku pêtir biha didine ziman û ciwanîya wî”.⁽⁸⁾

Daykim genmeşamî le bêjîng deda
Xuşkîm guleberojê debirjênê.
Birakanîm le dewrî bawkim komelyan girtuwe
be nawî xoyanbangîyan dekat lay helkurmên
Niyazekanî ke boy cêbecênekran,
bi seryan dabeş dekat.
Belênîşyan lêwerdegrêt.
Xiyanet le wesyetî neken.
Kusp be hest û hoş û hêz, dibête ew rêgayey
şwên pêyekanî be yadgarî xoy dezanê.
Pêyda biroyte hemû şwênêk.
Be senger û jîwanîşewe
pirdîş awa dirust dekrê.⁽⁹⁾

Ew hewil dide, helbestê ber bi pêş de bibe û roleke giring jî bibîne. Lê ne ku xwe bi serkêş û pêşeng bibîne. Ew dibêje:

"Min çî cara hizir di hindê de nekiriye ku ez di vî karê nivîsînê de, yekem kes im, yan jî ev hunere, ji dîtî û bîrên min peyda bûye û ez pêşengê vê diyardeyê me. Ev renga bîrkerin e, nexweşeyeke xeternak e... Erkê helbestvanî ew e ku peywendîyên mirovî, jîyan û cîhanê bide me. Vê dîtî û bîrên jî, ciwan binivîse û bigehîne."⁽¹⁰⁾

Dr. Marif Xeznedar dibêje: "Siruşt ne ku ji vîre, ji cem Sebah Rencderî, belku ji cem hemî kesî û ji hemî cîhanê, ji bo mirovî sembol e."

Hesare debête gorepanî,
qutabxaney seretayî
Helderî cêtrî baran û hetaw.
Rûnakîyekî zerdî hênawe,
xitûkey zemmî ciwanî deda.
Xoşîş le herdû lawe
hate naw sîrnay kitêbî dayik û bawik
Ziyatir le goraniyekî got:
Kes le cîyatî kes bîrsî nabê
Hîç dirextêk le cîyatî dirxtêkîtir ber nade
Gilopî jûrê le cîyatî heywan danagîrsê
Mar le cîyatî Kîsel hêlke nakat.⁽¹¹⁾

Wî nivîsîna helbestê, ji bo xwe kiriye armancek û xebatê ji bo wê dike. Ew hemî xweşî û bextîyarîya xwe di helbestê de dibîne. Ji lewra dibêje: "Helbest aranca bextîyarî û cihê hîvî û dilxweşîya min e. Di wê rêyê de, mirov dikare peywenîyê bi dinya firîştaya ve deyne. Her wesa dê xewnên te xirveke. Ez xewnê dinivîsîm, derbarey xewna nanivîsîrî"⁽¹²⁾

Kwa sube detwanê,
xewnî kulke û baran bikate
kitêbî danayî balînde, têyda balekan bibîne.

Le zistanî pişûdan û araramî
 Le berocekey direxte şad û berdarekan,
 xewêkî xoşim kird.
 Le xewnîm da rîzêk didanim berbûnewe,
 delên azîzêkit
 destit denête pencewaney nisê
 Le ristey lêkdanewem
 suxmey tenkî niwale qedî girtuwe,
 tasey hesretim, nayhênê û nayba.
 Delêy bay em nawe kujrawe. ⁽¹³⁾

Ew di sala 1965 ê de, ji bajarê Hevlêrê ji dayîk bûye... Di sala 1980ê û vir de, dinivîse. Heta niha ev berhemên jêrî çap kirîne:

1. Zêwan. Dîwana helbestan, sala 1988.
2. Ruwekekanî xwend. Dîwana helbestan, sala 1999.
3. Xewn wa xoy gêrayewe. Dîwana helbestan, sala 2004. i3[manîvêsteka helbestî, di gel dîwana xwe belav kiriye.

Çavkanî

1. Kovara Şîn, jimare 10, dezgeha Aras.
2. Kovara Şîn, jimare 10, dezgeha Aras.
3. Xewn wa xoy gêrayewe. Dîwana helbestan. Rûp 9.
4. Her ew çavkanî. Rûp 48.
5. Her ew çavkanî. Rûp 9.
6. Her ew çavkanî. Rûp 58.
7. Her ew çavkanî. Rûp 14.
8. Herewçavkanji. Rûp20.
9. Her ew çavkanî. Rûp 84.
10. Her ew çavkanî. Rûp 24.
11. Her ew çavkanî. Rûp 99.
12. Her ew çavkanî. Rûp 8.
13. Her ew çavkanî. Rûp 163

Hîwa Qadir,
xaça xwe digerîne...

Hîwa Qadir, yek ji nivîskarên xort û navdar e, ku di van salên dawîyê de, hatiye qada edebîyata kurdî ya modêrin. Ew bi zimanê xwe yê resen, bi hevokên xwe yên ji wênên şîirî dagirtî û musîqa rewan, helbestên xwe dixemlîne.

Ew di nav agir, karesat û boblatên Kurdistanê de, mezin bûye. Ji xwe ev e serê çil sala ye ku li Kurdistana başûr, şerekê qirkirin û vebirandinê, li dij gelê kurd dihê kirin. Lewre wî mîna her kurdekê dilsoz û xemxorê doza xwe, behra xwe ji wan derdeserî û sitema wergirtiye. Ji lewre ew neçare, ku rola xwe di şerê rizgarîyê de bibîne. Êdî ew bi erkê xwe yê pîroz dizane, ku peyv û helbestan bike gule û fîşek û bi navçavên dijminan ve biteqqîne.

Ew bi zaraveyê kurmançîya jêrî dinivîse. Em dê çend helbestên wî, kîne kurmançîya jorî û hindek alîyên wan jî, şirovekîn. Hêvîya me ew e ku bi dilên xwendevanên hêja bin.

Belê; Hîwa Qadirî jî, mîna Mesîhî, xaça xwe danîye ser milan û digerîne. Ew dizane ku birînên gelê wî, ji yên Mesîhî jî, pêtir in. Xemên gelê wî, ji çiya girantir in. Ay Xwedêwo, dijminan bi milyonan bizmar û mîx di laşê gelê me de kutane. Ji lewre jî, welat şewitî û wêran e... Lê me bawerî heye, ku wê bizmar bişkên û birîn jî sax bibin.

Heval dibêjin:

Hînd bizmar di laşê te kutan e.

Ku pê ve bihilawîsîn,

têra cilên me heman e. ⁽¹⁾

Êş û azarên wî di pir in. Birîn kûr in. Lê ew dixwaze, ku neêne jibîr kirin. Divê li ser kevran yan di rûpelên dîrokê de, bêne nivîsîn. Ew li cihekê asê û mukim digere, ku birîn û azarên xwe li ser bi-

nivîse, ku nêne windakirin. Digere. Digere û ji hestîkên xwe baştir nabîne.

Her çî bîranînên min hene,
dê li ser hestîkên xwe vekolim.
Da ku bi mirina min re, bimirin.
Neku li ser bejna darekê,
ku berî mirina min,
ew bêne sotin û bimirin. ⁽²⁾

Hîwa bi doza gelê xwe ve girêdaye. Wî welatê xwe, di nav xwîna xwe de veşartîye. Lê dike û nake, nikare wî ji dest û pencên dijmin û xwînrejan rizgar bike. Ew dixwaze li ser rewşa welatê xwe yê dagîrkirî bipeyive û ji bo xelkê cîhana bêdeng bide xuya kirin, ku welat şewitiye û di hewara me werin.

Pêkê min zer,
wek çavên te.
Wek çavên destgirtîya min.
Bînahîya çavên min reş,
Wek porê te.
Wek rengê welatê şewitî yê min. ⁽³⁾

Ew ne her di derdê welatê xwe de, şewitî ye. Ew di derya çavên şoxekê de jî, xeniqî ye. Ew evîndarekê şeyda û dilperitî ye. Evîna wî giran e û ew xwe di nav sîbera wê de, dibîne. Wê di nav sîbera xwe de, dibîne. Ew herdu yek in û ji hev cuda nabin. Evîn germ e û agirê wê, ne sar dibe û ne jî divemire.

Ku bi tenê me û tu di gel min î.
Bi tenê min yek sîber heye.
Ku bi tenê yî û ez di gel te me.
Bi tenê te yek sîber heye.

Ku em herdu bi hev re ne,
bi tenê, me yek sîber heye.⁽⁴⁾

Ew bêyî kuntirola neheza, hevdu dibînin. Xwe winda dikin û bi tenê, di nav baxçê evînê de digerin. Ay ji wê evînê! Dema ew destên wê digire, tiliyên xwe ji bîra dike. Lê tilî jî, di nav porê wê de, hene-ka dikin û dilîzin.

Dema min destên xwe xistin nav yên wê,
tilî bi cê man.

şevêkê,
min divîya ji te re helbestekê,
bivehînim,
tilî nebûn pê binivîsim.

Dema roja paştir, me hevdu dîtî, te got:
Ew helbesta te ya duhî di nav destên min de mayî,
Bi şev heta siharê di nav porê min de,
Li bêhna te digerîya.⁽⁵⁾

Xuya ye ew ji bo evînê û hevdu dijîn. Keçik ji bo her tiştî amade ye. Dikare heta dawiya dinê Di gel evîndarê xwe here. Xwe gorî wî bike û qurbanîya bide. Ew jî amade ye. Belê; herdu bi soz û peyman in.

Min ji bo te, basî wexerê kir,
te got: Dê êm.

Min ji bo te, basî mirinê kir,
te got: Dê bime qurbana te.

Min got: Pênûsê min tune ye,
da ku ji bo te helbestekê binivîsim.

Te got: Ha va ye pênûsê sorava min,
demek e lêvên xwe sor nakim.

Min got. Pa kanê kaxez?

Te centikê xwe vekir, te got: Tune ye.

Ez li berîkên xwe gerîyam, min got: Tune ye!
Te çi negot...
Bi bêdengî, te devê xwe ber bi min ve anî.
Min jî li ser lêvên te,
du parçe helbest, ji bo te nivîsîn.⁽⁶⁾

Bi rastî jî, Hîwa Qadir helbestvanekê hestnazik û jîr e. Helbestên wî zû diçine di nav dilê mirovî de. Pir bi mana ne û xemên mirovê blindest himbêz dikan. Bêasteng û girê xwe digehînin xwendevanî. Wî dibine cîhana du evînên mezin, welatî û dilberê. Ew di herdu evînên xwe de, bi soz e û amade ye ku tevaya dîwaran biherifîne û kuspan bişkêne, da ku xwe bigehîne arman û hêvîyan.

Hîwa Qadir, di sala 1964 ê de, li bajarê Silêmanîyê, li başûrê Kurdistanê ji dayik bûye. Sala 1992 ê hatiye welatê Swêdê.

Berhemên wî yên çapkirî, ev in:

1. Dîwana Çawezerdekan, 1992 ê li Silêmanîyê.
2. Belavoka helbestan Kilawekem pir e le baran û gul, 1996 ê li Stokholmê.
3. Kîşwerêk le xewn, 1998 ê li Swêdê.
4. Romana Awêne Serabîyekan, 1996 ê li Stokholmê.
5. Dîwana Henar. Hin helbestên wî û yên Hendirênî, bi zimanê Swêdî. 1998 ê li Stokholmê.
6. Dû kiluwe befir, çîrok ji bo zarokan. 2001 li Stokholmê.

Çavkanî

1. Dîwana kîşwerek ji xewna. Swêd 1998, rûp 20.
2. Her ew çavkanî, rûp 28.
3. Her ew çavkanî, rûp 30.
4. Her ew çavkanî, rûp 25
5. Her ew çavkanî, rûp 22.
6. Her ew çavkanî, rûp 21.

Çinar Namiq, hêlên sor dişkêne û berevanîyê ji doza jinê dike

Çinar Namiq, helbestvaneka hest nazik û serketî ye. Di destpêka, salên 1990 ê de, hatîye qada nivîsînê û her zû cihê xwe di dilê xwendevana de çê kir. Helbestên wê ji alîyê form û naverokê ve di serketîne. Zimanê wê xweşe, hevokên wê bi ciwanî darêjîtine û pirin ji wênên şêrîn yên bi musîqê xemilandî.

Ew helbestvaneke bi doza mirovî, arîşe û girftaryên afiretê ve grêdayî ye. Gelek caran li dij rewşt û adetên kevin dinivîse û carina xwe li hêlên sor jî dide û civata kurdî ya paş vemaî, gunehbar dike. Bi cergê şêran, hêrişê dibe ser kusp û astengên, ku di rêya pêşketina mirovî bi giştî û afiretê bi taybetî hene û li berevanîyê jê dike. Ew helbestvaneke rastgo ye û vê çendê jî, ew gehandî ye pleyên bilind di bizava edebîya hevçerx de.

Husên Şêxanî dibêje: "Çinar Namiqê bi aramî û zîrekane şîyaye çend pîrsa li dor hebûnê bike û mafê wê ye ku li tenahî û aramyê bigere. Ji lewra jî, helbestên wê bi hêsanî diçine derûn û nava xwendevanî. Ew bi wênên şîrî yên ciwan û zimanekê sivik û hêsan, derbirînê ji wan hizir û bîrên di dilî de veşartî dike. Li dawiyê, helbestên wê, hewarek e netirse, ji afireteke Kurdistanî ku mafê wê ye xewnan bi gelek tiştan ve bibîne."⁽¹⁾

Ke to hatî
ne şew meylî xewî mabû
ne roj çawî heldehat seyirî aso kat
Ke sêbert be lay şewgar da têperî
nîgeranî ruxisarî rojî dapoşî
Êdî bazêk be ser şanma nenîştewe û
estêrekan ser pencem kujanewe û
şîrekanim le tarîkî da denûsî
Spêdeyek be cirîwe

xeyalîm pirike le xoşî
Le cêy xem da, ba be xendeyek awis bim
Ew kat belênit pê dedem
danekanim neşarmewe.⁽²⁾

Newzad Ehmed Eswed dibêje:

"Helbestên wê wêrek in û bi aşkerayî li dijî rewştên kevin û ketwarê genî dinevîse. Ew di rêya helbestên xwe de, hêrişê dike ser civata paşdemayî û kawdanên ku bûne sedemên binpêkirina mafên mirovî."⁽³⁾

Zemen dewestê
Pêranagem xewne xêlekîyekanî şew
bikem be dewariniş îni bîyabanêkî bêoqre
Pêranagem şewnmî ser nuxsarî
Ew satane bisermewe
Peşîmanî diwayin wêstgey bêhodeyîyane
le kerinevalî em êwere merge da
Duwayîn koçe û
diwa şeqamî xewnekanim depşknim
Demê debme hukmîranî efsaneyî
şarî ewên demêkî dî erşî îşqim xapûr dikirê.⁽⁴⁾

Botan Celal dibêje:

"Di vê bêjim ku çinar namiq, yek ji wan afiretên şairên kurd e ku dest ji mafên xwe bernade û qelemekê wêrekê tûje, li dij hemû adet û rewştên kevin û baznên girtî. Ew berdewarim berevanîyê ji doza rewaya afiretê dike û bergirîyê ji hest û bîrên nazikên wê dike û wek endameka çalak ya civetê xwe nîşan dide."⁽⁵⁾

Nemidezanî
le çawerwanî to ye
yan Godo ye

Şewroj wisatekanim be bêdarî despêrim
Êdî temen beşî şitêkîtir nakat
Le qutbî sehobendanewe hatim û rêm hele kird
Le nêwan xak û esman da ramam û êstêkim kird
Ke xor niwêjî xoşewîstî bo dabestim
nem demzanî rojêk dadêt
be tasey henasey germî
detwêmewe û delêm cexar tew qederey waylêkirdim
le polî hewa û adem bim.⁽⁶⁾

Feysel Dêhatî dibêje:

“Çînar, bi zimanekê taybet û wênên şîrî yên nedubarekirt û awazên xwe yên nazik, xwe bi xwendevanî dide nasîn. Cîhaneka taybet, zimanekê taybet, ritmekê taybet, awazên xemgînên taybet û van hemîyan, çînar ji helbestvanên serdemê xwe cida dike”.⁽⁷⁾

Paş dorandinê em cenge nemizanî rû le kiwê bikem
çend mosafîrêkî seyirî bûyin
Soz le henawman da derja û kîşurekanî ewînman be cêdehêşt
Seyrke çend namom berin bûne!!
Mirdukanîş gorekanîyan cêhêla û kewitine
sema to goranî bo dewtin
Tenya min nebê lew gorepane samnake da
Rîtmêkim nebû bo jîyan ta noteyek bo
xemekanim dabinê
sema biken⁽⁸⁾

Dîsan Botan Celal dibêje:

"Herkesek, şerm bike ya jî pitirê ku rastgo yan bipeyîve û binivîse, mafê hindê nîne ku devirastê xelkê be û xwe bi xudan piroseyekê rewşenbîrî bo edebî bizane... Eger şerm û tirs li cem zelumên helbestvan û nivîser hebe û ew cênd bi xirabî, nizmî û bêdesthelat bête zanîn, pa hing e dê çawa afireta helbestvan bikare beramber civata

girtî raweste? Eve bo çûneke ku dibe careka din jî ev pirsîyar e ji nav edebê kurdî de hatibe pêş û gotûbêj jî, li ser hatibe kirin.”⁽⁹⁾

Demêke yasa çewtekan
cestem dekene peykerî daruxaw û
le Ateşgay zemenêk da
Rejwî rohim be (ba) deken
Weku eşkî hewrêkî reş
be nêw pirdî xeyalî penbûman da rodeçin
Çamekanî şew pêdanîyan lê derja
Mindalî le xurafey pîrî da
serî kas kirdîn...
Gencî hênd henasey serd û dukelî spî be ba kird
le şeqamekanî xurbet de şeket bû.⁽¹⁰⁾

Her wesa Feysel Dêhatî dibêje: ”Wênên helbestê li cem Çinarê, avakirin û arezûyeka îstatîkî ne ji bo kartêkirineka karîger li ser derûnî.”

Boris Pasternak dibêje: ”Mirov bêdeng e û wêna helbestê bi xwe dipeyive”⁽¹¹⁾

Ke roj pêloy çawekanî
bo diwa semay malawayî pelke zêrîne degêra
çend memleketêkî cîya cîya bûyin
Sarayek bûyin bejo tarîk
be tonêlekanî fenabûn da degerayin û
dijayetî mang û xor û estêre û
baranman dekird
Estem û seyr e bunewe û biçekulekan
le gewirekan sil deken û
To le min û minîş le to û
herdûk le îşiq û bextewerî û satekan.⁽¹²⁾

Çavkanî

- 1 . Kovara Bariş , hejmar 23 , sal 2005
- 2 . Pêkekan bîrîyan deçêt bimixonewe. Dîwana helbestan, rûp 59 -60 . Hevlêr 2005
- 3 . Kovara Nûşefeq, bi zimanê erebî, hejmar 15, sal 2004.
- 4 . Dîwana helbestan, rûp 49 -50.
- 5 . Rojnama Xebat, hejmar 1908 , sal 2005.
- 6 . Dîwana helbestan, rûp 74.
- 7 . Kovara Gulan, hejmar 508, sala 2004.
- 8 . Kovara Glan, hejmar 508, sala 2004.
- 9 . Rojnama Xebat, hejmar 1908 , sal 2005.
- 10 . Dîwana belbestan, rûp 20.
- 11 . Kovara Gulan, hejmar 508, sal 2004.
- 12 . Dîwana helbestan, rûp 63.

Çend helbestvanên navdarên jin,
di helbesta nû ya kurdî de

Di civata me ya paşketî de, asteng û kuspên di rêya jina kurd de gel-
ek in. Di rewşek weha xirab de, helbet , ew nikare rola xwe jî bilîze.
Nemaze di karên hunerî de. Lê di gel hindê jî, wê xwe havêtiye qada
xebatê û kariye astengan bişkêne û ber bi pêş de here.

Belê; di van salên dawîyê de, çend xwîşkên jêhatî bi germî dest bi
nivîsîna helbestan kirîne û hindekan dîwan jî çap kirîne. Di vê gotarê
de, em dê jîyan û berhemên çara, ji tîpên erebî wergerînîn yên latînî û
hêvîya me ew e bi dilên we bin.

Ji xwe ji helbestên wan xuyaye ku, ji alîyê form û naverokê ve di
serketîne. Bi zimanekê kurdî yê xweş û sivik hafîne nivisandin û bi
wênên ciwan û hevokên dagirtî xemlandîne. Her wesa bi babetên
siyasi, civatî û xemên mirovî ve vehandîne. Di helbestên xwe de,
berevanîyê ji doza pîroza gelê xwe dikin û li dij adet û rewîştên kevin
dirawestin. Daxaza guherîn û pêşketinê dikin û hewul didin ku, qeyd
û zincîrên di dest û pên jina kurd da bişkênin û wê bigehînin pileyên
bilindtir di bajarvanîyê de. Mirov dikare bêje ku, ev helbestvane cihê
şanazî û serbilindîyê ne û paşeroja geş li benda wane. Em dê li gor
jiyê wan rêzkîn, çinku bi bawerîya min, ew di esmanê helbesta nû ya
kurdî de, çar stêrên geş in...

Jîla Husênî

Ew dibêje: “Ez di sala 1964 ê de, li bajarê Seqiz, Kurdistanê pişka
Îranê, ji dayik bûme. Di binemaleka olperist û edebdost de jiyam.
Min di pazde 15 salîyê de, mêr kiriye! Lê piştî çar salan, em ji hev
cuda bûn. Her ji zaroktîyê, min dest bi helbest xwendinê kir. Babê
min , çîrok û serhatî ji min re dixwendin, nemaze yên Hafiz î. Hîngê

wan helbestan karekê mezin li ser mejî û derûna min dikirin. Bi hizra min, helbest zimanê hest, şadî û xweştirîyê ye.

Ez bawer dikim ku, tevaya jinên kurd helbestvanin û her bi şairî ji dayik dibin. Çinku her ji zaroktîyê, Di gel xem, derd, kusp û rondikan dijîn û mezin dibin. Her ji zaroktîyê , wan dinêrin ber çêkirina ferş, mafûr û tevin kirinê. Ew bi wê rewşê bibine hunermend. Jina kurd jiber giriftarêyên jîyanê û kusp û astengên civatê, nikare peywendîyeke gerim bi edebî ve bike. Helbesta jinê ji ya zelamî cudaye, çinku helbesta wê, hewarek a xeniqandîye. Ez jî, wek jin dixazim rêyekê ji bo derbirîna vê hewarê bibînim. Ew rê jî, bi bawerîya min, helbest e.”⁽¹⁾

Ji vê jîyana pirr derd û xemên mîna çiya xuyaye ku, rewşa wê kembax e. Ev e rewşa jina kurd jî destnîşan dike. Helbet di jîyanek wulo wêran û serûbin de, rêya rizgarbûn, berhingarî û xweragirtinê, di rêya edebî de ye. Ew helbest û kurteçîrokan jî dinivîse. Em bi dilxweşî dê çend helbestên wê, ji tîpên erebî wergerînin yên latînî û danîne ber destên xwendevanan.

AMOJGARÎ ⁽²⁾

Lew kate da şoxe kiçêkî nazdarit,
kird be bûkî naw jûreket

Dexîlit bim

Agat lê bê, bûnî pencey min ne bîsê
le incan û le ser taq û pencereket

Eger witî:

“ Bûnî gulêkî helwerîw dête lûtîm”

Bilê:

“ Giyane dilniyabe, cige le tu,

Gulêk niye lem cîhane.”

Nekey nawî min bihênî

bextewerî le jûreket bi torênî.

*

Dilniya be lew kate da, dilî tasem
wek awêney ewîneket
Wurd... Wurd... wurd şikawe
Cige le tu, le naw dilma hîç şitêkîtir nemawe

*

Eger hat û jinêkit dî,
Bejnî be xem dapoşîwe
Çawekanî kiz kiz, kizkiz helgerrîwe
Lêwekanî wuşkewe bû
Elên beharî nedîwe...
Eger hat û be şêwe da, le pîrr minit hate yad
Daneçlekê,
Nelêy rojê em hejare
le elbûmî yadgarîşma buwe

BELGE ⁽³⁾

Dilim buxçeyekî kirawe ye
Emey heye le riwalet da, her ewe ye.

*

Ger emzanî temenî xoşewîstî lat
Hênde kurt e û
mîhrebanî ciwanemerge
Ger emnzanî, wişekanim ekey be efleqî zincîr û
şîirakanişim be belge,
Qed namnasî û be pîrçî xom helemwasî,
Dilim ekird be micrî pola û asin.

*

Belam daxim direng zanîm
demamik û dirûxendey bê nawerok
mîratî eşiq û henasey em sedeye.

Mehabad Qeredaxî ⁽⁴⁾

Di sala 1966 ê de, li bajarê Kifrî, nêzîk bajarê Kerkûkê, Kurdistanana pişka Îraqê, ji dayik bûye. Ew mîna tevaya zarokên kurd, di gel karesat, derdeserî û rûdanan mezin bûye. Nemaze di devera Germîyan de ku, hemî rojê, bi çekên leşkerê faşîstan, dihate wêran û talankirin. Her ji destpêka xwendîngê, eşqa helbestê kete dilî. Yekem helbesta xwe di sala 1979ê de, nivîsî û li sala 1980 ê, di rojnama Hawkarî de, belavkir. Lê her di wî demî de, ew kete zîndanên faşîyan û hîngê jîyê wê çarde sal bû. Di sal 1987ê de, peymangeh bi dawî aniye. Ew kurteçîrok û gotarên edebî jî dinivîse û carca wergeranîne ji zimanê erebî jî dike. Di sala 1992ê de, Di gel hevjinê xwe, hatiye welatê Swêd.

Mehabad Qeredaxî, helbesvaneka jîr, hişyar, xwedan taqet û şîyanên bilind e. Zîrekane, babetên nivîsên xwe ji cergê civata kurdî ya paşde mayî dertîne. Mişe babetên edebî, siyasî û civatî li ser rewşa jîna kurd nivîsîne û di rojname û kovarên kurdî de, belav kirîne. Di van salên dawiyê de, bi germî hatiye qada nivîsînê û heta niha ev pirtûkên jêrî jî, gehandîne çapê.

1. Nexşey diwarojî kirêkar. Helbest , Hevlêr 1992.
 2. Panorama . Helbest, Swêd 1993.
 3. Koç. Kurteçîrok, Swêd 1994.
 4. Şax kêlgey genmeşamiye. Helbest, Swêd 1994.
 5. Danpiyananêkî piyawane. Wergerandina 13 kurteçîrokên Dr. Newal El Seidawî, ji zimanê erebî bo yê kurdî. Swêd 1994.
 6. Rinanî jehrawî. Wergerandina şanoyeke Bulgarî ya Visilin Hanchev, ji zimanê erebî bo yê kurdî. Swêd 1994.
 7. Şiir henasey gerdûn e. Wegerandina çend helbestên cîhaniyê nû. Swêd 1994.
 8. Mîdalya. Helbest, Swêd 1995.
 9. Le pênavî jîyanewey afret da. Vekolîn, Swêd 1995.
- Berhemên amade ji bo çapê:

1. Fentazy. Kurteçîrok.
2. Dîwaneke helbestan.
3. Vekolînek li ser jina kurd (Afretî kurd le perawêzî mêjû da).
Em dê çend helbestên wê ji tîpên erebî wergerînîn yên latînî û hêviya me ew e ku, li cihê dilxweşîya xwendevanan bin.

3 NIZA ⁽⁵⁾

Mergim pêş mergit nekewê
Dezanim ger pêş to bimirim
nek her eşk
Herdû gilêney çawîşit heldewerê

*

Mergim pêş mergit nekewê
Pêş min bimirî
rohî spîm le çawmewe dête derê

*

Qet be yekîşewe nemirîn!
Le diway ême...
Kê cawîdane heyranî
xoşewîstî pîroz bilê?

GULDAN ⁽⁶⁾

Ke destewaney asinyan
kirde destim
Pencekanim bûn be deçle nêrgiz û
pênusekem bû be
Guldan
Ke şîrekanyan serberrîm
wişekanim her yekeyan bûn be wulatêkî gewre û
tênusekem
bû be gewretirîn cîhan

NIHÊNIYEKAN ⁽⁷⁾

- Damunişyan hênabaye
Gulsurxî her dile pîrr le nihênîyeke
bo pasewanî sêdare
Raw nedekira
Damunişyan le ber çawî kewil kirdaye
Ew her le gel nihênîyeke
koçî dekird
Be rê dexra...

Kejal Ehmed ⁽⁸⁾

Di sala 1967 ê de, li bajarê Kerkûkê, pişka Îraqê, ji dayik bûye. Peymangeha Saxlemîyê li bajarê Silêmanîyê bi dawî aniye. Her ji sala 1983 ê û vir de dest daye nivîsîna helbestan. Lê di sala 1986ê de, berhem û nivîsên xwe di rojname û kovarên kurdî de belav kirîne. Mişe vekolîn û gotarên edebî, civatî û siyasî belav kirîne. Heta niha nekariye berhemên xwe çap bike, lê sê dîwanên helbestan û vekolînek bi navê (Nêrayetî dinyay kurd û edebî kurdî) ji bo çapê amadekirîne. Her wesa helbestên wê yên hatîne wergerandin bo zimanên farisî, erebî û tirkî jî.

Kejal Ehmed, helbestvaneka bi nav û deng e û wê bi nivîsên xwe yên serketî, kariye cihê xwe di nexşa edebîyata kurdî de bike. Her wesa di semînerên taybet de, helbest Di gel musîkê xwendîne û ev e hunerekê nû ye li Kurdistanê. Wê bi dehan vekolîn û gotarên biha giran li ser rewşa jina kurd nivîsîne û di rojname û kovarên kurdî de belav kirîne. Ew yek ji helbestvan û rojnamevanên jêhatî û bi hêz e. Em dê helbesteka wê ji tîpên erebî wergerînin yên latînî û me hêviye dilê xwendevanan xweş bike.

WITEKAN WITIN

Şoreş û gel

le sereta da, wek kurr û kiçêk wehan

Le spêdey rojanî dezgîranî da

kurre diroy gewre gewre rêz dekat û

kiçêş xewnî rengaleyî bew qisanewe debînê

Le diway da şoreş û gel; heman kurr û kiç in ,belam

debin be jin û mêrdî yek

Îdî lêrewe dîrokî

xiyanet û hera û telaq destpê dekat

(Hizbêk way wit)

Reşeba wîfî: Kilêşey em dinyayem be dil niye

hewil edem be wêran kirdin bîgorrim

Pê m wit: Minîş weku to be dilim niye

belam demewê be evîn bîguncênim

(Şemal way wit)

Diway şew; şew dêt

Rojîş şew e

belam fanosî xorêkî ciwankîlaney tiya desûtêt

(Em e qisey şaire, nek şîrnûs)

Rêga nebû

wişekanim be qaçaxe rê da hêna

Teqeyan lê kirdim

Espekem berkewt û sebete gulekem rija

Hawaryan lê kirdim: To kêyt ?

Na... Welamim nedanewe

Çunke demzanî çek be dest

qet le qelem be dest naga

(Witin way wit)

Çare nebû
 Jenerral xoşewîstî xoy
 bo pepûleyek xwêndewe
 Tenanet witî nazanim, min çon detwanim bikujim?!
 Lew rojewe; Pepûle natwanê bifrê
 Natwanê bixwat; bixewêt
 Leber ewey dezanê qederî eşq
 yan Jenerral degorrê be pepûleyekî biçkule
 Yan pepûle; dekat be Jenerralêkî êcgar gewre
 A bem coreş
 kutayî be yekêkyan dêt
 (Em e qisey Şehrezade)

Le nêwan rêga nebûn û
 çare nebûn da, pirdêkî dêrîn heye
 Ke em serî dinyakeman
 Bew serîyewe debestêt
 Eşqî aza; hemîşe deperrêtewe
 Ke çî aşiqî tirsinok; berdewam be cê demînêt
 (Nazanim kê bû emey wit)

Dilsoz Heme ⁽⁹⁾

Di sala 1968 ê de, li bajarê Silêmanîyê ji dayik bûye. Her ji sala 1985 ê û vir de, dest bi nivîsîna helbest û kurteçîrokan kiriye. Mişe gotarên bi nirx û giring, li ser rewşa jina kurd nivîsîne û berhemên xwe, di rojname û kovarên kurdî de belav kirîne. Heta niha dîwaneke helbestan bi nave (Le kutayî da bîrim kewtewe, temaşay xom bikem), ji bo çapê amade kirîye û di nêzîk de wê ronahiyê bîne.

Dilsoz Heme, helbestvaneke bîrtîj e û di van salên dawiyê de - nemaze piştî serhildana Kurdistanê başûr û reva mezin - ya hatiye

qada nivîsîna helbest û çîrokan. Helbestên wê ji aliyê form û nevero-
kê ve di bilind û serketîne. Em dê helbesteke wê ji tîpên erebî we-
gerînîn yên latînî û hêviya me ew e li cihê razîbûna xwendevanan be.

EW JINEY REŞEBAY XOŞWÎSTUWE

1.

Her dar û perduwî jinêk û
şewî kenar deryayekî yekcar dilteng
Yan eweta dastanêkî xwînawî dênête gorrê
yan benderî eşqêkî nwê!

2

Tureyî le xwênma decmê û
swêndî fenabûnit dexom le qumêka
le werzêka
Pêş ewey le hîcretêka serim bixoy
Keçî le destim derwênim lem riqeya- û
pencem le qijta win debê
Le jêr nînokim gul degrê
Carêkîtir deçmewe naw (nazanim) û
be bê asman bal degirim.
Be bê zewî sewz debim
Be bê umêd- xoşim dewêy.

3

To em kujî
Be zuqmî em bêdengiye winim dekeyt
Baştire her şitêk bilêy
De to bilê, helim wase bem kuste da
Lem kilêsa bê Îsa ye, debê yekêk le xaç bidrê
em şew bê mirdin çon derwat?!

4

Kêşekeman temen niye
Serî befr û payizî dil û giyan niye
To her katê elif û bêy eşiq fêr bûyt û
destit geyişte balay berzî tenhayîm û
lem bêdengiyek geyişti
Etxeme naw qutabxaney em dilewe

5

Her debarêt û debarêt
Guy nadate hanke hankî datistane rutelekan
Le ber em xurizma narrom
Ay ke gonam xitukey dê bem baw gije
Her be şiney ew henasaney to deçin
ke paş asewrî geyan
dembate beheştî xewêk

6

Metirse to -
Bawer nakem du car bijît
Zemenîş şehwetî harî zebuzengî solavêk e
Ewey deyrêjîte zewî... Carêtir koy nakatewe
Metirse to -
Bawer nakem - jinêkî wek min bibînî carêkîtir
Be şelalî em hemû jehrey deyrêjî, destniwêjî eşiq bişwat û
lem dozexî cêhêştine
Hêšta sucdey xoşewîstî bo Keibey bêdengî berê
Metirse to - bawer meke dû car bijît.

7

Giring niye ewey rûy da
Ewey le me û diwaş rûy deda

Gwê nademe ew nezîfey le rohim dê û -
temenim le gel xoy debat
Xo detwanim be rûsurî êsta bilêm
Em xakey henawî sewzim
balay berzî mewsimî eşqêkî biyê
Her le wêş da çirkekanî naw taq û pencerey bîrim
daye dest şêtî reşeba!

Çavkanî

1. Kovara Mamostayê kurd. Hejmar 13, rûp 35-36, zivistana 1991-1992 Swêd.
Gotara Ehmed Şerîfî.
2. Her ew çavkanî, rûp 36.
3. Kovara Sirwe. Hejmar 85, rûp 36, sal 1994.
4. Mehabad Qeredaxî, berhem û jîyana xwe ji me re hinartiye.
5. Mehabad Qeredaxî. Panorama, dîwana helbestan, rûp 178. Swêd 1993.
6. Her ew çavkanî. Rûp 183.
7. Her ew çavkanî. Rûp 184.
8. Kejal Ehmedê, berhem û jîyana xwe ji me re hinartiye.
9. Jîyan û helbesta wê, Mehabad Qeredaxî ji me re hinartiye.

Helbestvan û nivîser Xelîl Duhokî

Di sala 1951 ê de, li bajarê Duhokê, li Kurdistana başûr ji dayik bûye. Di sala 1970 ê de, dest bi nivîsîna helbestan kiriye. Kurteçîrok û vekolînên edebî jî dinivîse. Di Piranîya aheng û fêstîvalan de, helbest pêşkêş kirîne û di rojname û kovarên kurdî de, çî li nav Kurdistanê û çî li derveyê Kurdistanê belav kirîne. Di sala 1973 ê de, bûye endamê Êketîya Nivîskarên Kurd. Sernivîskarê Kovara Berbangê bûye. Sernivîskarê Kovara Nûbûnê bûye. Çend sala, serokê Komela Nivîskarên Kurd li Swêdê bûye. Endamê Êketîya Nivîskarên Swêdê ye. Endamê Sendîka Rojnamevanên Kurdistanê ye. Xelatê zêrîn yê edebîyata kurdî, ji Êketîya Nivîskarên Kurd, wergirtiye.

Sala 1974 ê, bûye pêşmerge û di radyoya şoreşê de, kar kiriye. Di sala 1982 ê de, dîsan gehîştîye şoreşa kurdî. Lê piştî Enfalên Reş, neçar bûye xwe bigehîne welatê Swêdê. Sala 2003ê, vegeerîya welatî û li wezaretê rewşenbîrîyê, Şareza bûye. Lê ji ber hin nexweşîyan, ji neçarî dîsan vegeerîya Swêdî.

Heta niha ev pirtûkên jêrî çap kirîne:

1. Te çî viya û min neanî. Dîwana helbestan, Kurdistana başûr 1982. Bi tîpên erebî.
2. Leheng. Li ser nivîsîn û wergerandina çîrokên kurdên bakur, ji tîpên latînî bo yêrî erebî. Kurdistana başûr, 1983. Bi tîpên erebî.
3. Osman Sebrî, helbestvan û şoreşger. Kurdistana başûr, 1983. Bi tîpên erebî.
4. Gaziyek ji cerigê asya. Dîwana helbestan, swêd 1989. Bi tîpên latînî
5. Mîr digot û te vedigêra. Dîwana helbestan, swêd 1990. Bi tîpên latînî.
6. Ragirtin. Çend helbest, bi swêdî û kurdî, swêd 1990.
7. Helbesta hevçerx ya kurdî. Bergê I, antolojî, swêd 1992. Bi tîpên latînî.
8. Helbesta hevçerx ya kurdî. Bergê II, antolojî, swêd 1994. Bi tîpên latînî.
9. Helbesta hevçerx ya kurdî. Bergê III, antolojî, swêd 1995. Bi tîpên latînî.

10. Antolojiya çîroka nû ya kurmancên başûr. Swêd 1995. Bi tîpên latînî.
11. Mîrov û welat di helbestên Refîq Sabirî de. Swêd 1996. Bi tîpên latînî.
12. Peyv û tablo diaxivin. Swêd 1997. Bi tîpên latînî.
13. Helbestvanê tepeser û hejaran, Letîf Helmet. Swêd 1998. Bi tîpên latînî.
14. Qertelê ji bilindahîyê ditirsîya. Lars Klinting. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 1999. Bi tîpên latînî.
15. Lêopold. Lars Klinting. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2000. Bi tîpên latînî.
16. Du patolên befrê. Çîrok ji bo zarokan. Hîwa Qadir. Ji kurmancîya jêrî bo kurmancîya jorî. Swêd 2001. Bi tîpên latînî.
17. Mereqa li ser Zirafê . Ingegerd û Sven Zetterlund. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2001. Bi tîpên latînî.
18. Mereqa li ser Fîlî. Ingegerd û Sven Zetterlund. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2001. Bi tîpên latînî.
19. Doktoren som vet allt. Matis Rehnman. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2001. Bi tîpên latînî.
20. Mereqa li ser Zirafê û Fîlî. Du pirtûk ji bo zarokan. Ingegerd û Sven Zetterlund. Werger ji zimanê swêdî, 2007. Bi tîpên erebî.
21. Helbesta hevçerx ya kurdî. Çapa duyê. Weşanên Deng. Amed 2007. Bi tîpên latînî .
22. Mem û Zîn ya ku Mela Mehmûdê Bazîdî, wek cîrok, di sala 1856 ê de, nivîsî. Ji tîpên erebî veguhaztiye yên latînî. Weşanxaneya Lîs ê, 2007 Amed. Bi tîpên latînî.
23. Çend stêrên geş di esmana helbesta nû ya kurdî de. Duhok 2008. Bi tîpên erebî.
24. Qefteka gulan, ji baxçê peyv û dahînanana kurdan. Hevlêr 2010. bi Bi tîpên erebî.
25. Hejarino. Hemû berhem. Helbest. Weşanxaneya Lîsê, Diyarbekir 2011. Bi tîpên latînî.
26. Antolojiya çîrokên başûr (bi renekê berfirehtir) Weşanxaneya Avestayê, Îstambul 2011. Bi tîpên latînî.
27. Antolojiya Helbeta nû ya kurmancên başûr (bi renekê berfirehtir) Weşanxaneya Berbangê, Îstambul 2013. 784 rûpel e. Bi tîpên latînî.
28. Dê roj hilê. Çîrok. Weşanxaneya Lîsê. 2014. Bi tîpên latînî.
29. Dîwana Şewçira. Hemû berhemên helbestvanê navdar Refîq Sabirî 1976 - 2017. Vekolîn, berhevkerin û veguhaztin ji tîpên erebî. Weşanxaneya Lîsê. Diyarbekir 2019. 607 rûpel e.

Ferhengok

A

Adgar: Dêm, serûçav

Agrawî: Agirîn

Ajawe: Gêleşûk, şêlûbêl, fitne

Amêz: Himbêz

Amojgarî: Şîret, nesîhet

Aporre: Qerebalîx, komeka xelkê

Asewrî: Şwînpê, asewar, eser

Aşna: Nas

Aware: Mişext, derbider

Awêne: Xodîk, eynik, nînik

Awête: Têkel, têkelbûn

Ayinde: Paşeroj, dahatî

B

Barteqa: Bi qasî, hindî, weku

Baweş: Himbêz

Bê maman: Bê dapîrk

Bê xorî: Bê tav

Bêaramî: Bêtenayî, peşêwî

Bêdar: Bê xew, hişyar

Bêgane: Biyanî, nenas

Bêhude: Bêmana, bêarmanc

Bêjû: Bîjî

Bêkutayî: Bê dawî, tewaw nebû, bêkuta

Belese: Yaxî, ji kontrolê derketin, serpêçîkar

Bender: Kendav, xelîc

Berîn: Fireh

Berîntir: Firehtir, pantir

Beswê: Azar, jan, dags, êş

Beswê: bi azar û pîr jan, bi xem û kovan
Billêse: Gurîya agirî, kilpe, ronahîya agirî ,
Binar: Qerax, kenar
Binêje: Bi veşêre
Birjank: Mijîlank
Bitnêjim: Bi veşêrim, bin ax bikim
Bitwênmewe: Bihelînim
Bizêw: Ne tebitî, ne hecimtî
Bizir: Winda, berze
Bizirkandin: Reng têkçûn
Bogen: Genî, rizî
Bolu: Bizot, pişku, pengir
Boşayî: Valayî
Bulêl: Tarîgewrik
Bûmelerze: Bîvelerz, erdhej

C

Çeleng: Zîrek, mêrxas, aza
Cengel: Darristan
Ceste: Laş, leş, gewde
Cewher: Naverok
Cimk: Cêwî, cêmik, diwane
Cinê: Dijîn, xeber
Ciwana: Ava ciwan, ji du peyva lîkdaye ciwan û av
Ciwana: Rind, pîr ciwan
Colane: Hêsk

Ç

Çîlke: tak, çiq, tayekê darê hişk
Çilkin: Pîs, kirêt
Çirîke: Qêrîn, hewar
Çirrîn: Gotin, stirana dibêje
Çoleke: Çûk, çîçik

D

Daçoraw: Bêhêz

Dadepoşê: Dipêçe, pêdadan

Dagîrsand: Hilkir, agir pêxistin

Dalan: Kolana teng

Damun: Kurrê helbestvan û şoreşgerê navdarê Îranî Gulsorxîye .

Daneçlekî: Seyr nebe, entîke nebe, ecêb ne be

Dapoşîwe: Têwerkiriye

Dareben: Dara kezwanê

Dawell: Bûka baranê, dalehu, dawil

Daxiraw: Girtî, daxistî

Debestêt: Girê dide

Deçle: Tak, çiq

Dedêrê: Distire

Delîl: Rêşander, çawsax, rêber

Demamik: Serûçav girêdan, pêçe, yek devûlêvên xwe girê dide

Demamik: Kevlojank, mask

Denûm: Dê razên, dê nivim

Denwênê: Xuya dike

Derroyîştîm: Diçûm

Derrwanîm: Temaşa dikim

Derwaze: Derazînk

Dever: Navçe, cih, şiwên, cêga

Dîl: Êxsîr, desteserkirî

Dilniya: Diltena, mutmeîn

Dirext: Dar

Dirrdong: Dûdil, bi guman

Dirûd: Dia, tika ji Xwedê, rica

Dozîn: Lêgeryan, pişkinîn

Dund: Kop, ser, lutkey şax, tropkî çiya

Dûrge: Girav, cezîre

E

Efleqî zincîr: Xeleka zincîrê

Efrandin: Dahênan

Espeşê: Hespê zîrek

F

Feramoş: Ji bîr kirî

Fêw: Nexweşîya tepê, serî

Firmêsk: Rondik, hêstir

G

Galîske: Erebene

Gelarêzan: Payîz, pelwerîn

Gelegurg: Revda gura, revda gurga

Gemaro: Dûrpêç, muhasere

Geme: Yarî, leyîztin

Gemje: Nezan, gêj, ehmeq

Gerd: Toz

Gerdaw: Bahoz, Lihî, lafaw, baw û baran

Gerdelûl: Bahoz

Gerû: Qirrik, hefk

Geşt: Rêwîtî, qonax, sefer, wexer

Gewalle: Pelên ewrî, gevale

Gijeba: Bakuzîrk, bayê bi lez

Gilan: Hilingiftin

Gilêne: Bîbika çavî, xirrika nava çavî, reşka çavî

Gilo: Gorr, çal, qebir

Gîrawe: Girtiye

Girr: Agir

Gîrsaw: Hilkirî

Gizing: Elind, ronahîya demê berbangê

Gizing: Ronahiya berê spêdê

Goşe: Qulaç, kujî

Gumrra: Rê berze, rê winda

Guna: Sîret, Kulim

H

Haje: Wişêna avê

Halaw: Hilim

Hall, hallat: Zikrê derwêşan, ji halçû

Hawsê: Cîran

Heda: Aram, tena, oqre

Hedadani: Tenabûn, arambûn

Hejan: Azirîn, inirîn

Helamût: Zinar, çiyayê asê

Hellet: Asê, hellemut, cihê herî asê yê çiyay, zinar

Helliweda: Debeder, aware, derbederê çolê

Helwasîn: Helawîstin, li sêdarê dan, li qinarê dan

Helwerîw: Weryay

Hêmin: Tena, aram, rehet

Henase: Bêhin, nefes

Hengaw: Gav, pêngav

Herasan: Bêzar, şilejaw, weris

Heres: Renî, şape, herifandina berfê

Honrawe: Helbest, hozan

Huştirxorke: Giyayek e li biyaban şîn dibe

J

Jakaw: Qurmiçî, çilmisî

Jîlemo: Pelên agirî yên bê gurrî, Pişku, bizût

K

Kajellak: Qafê serî, keleser, cumcume

Kalan: Kavlan, kêlan, kavlankê xencer û şîrî

Kalla: Kelûpel

Kas: Gêj, wirr

Katê: Demê, wextê, weqtê
Kej: Çiya, şax
Kejawe: Çavkanî, serekanî
Kel: Kop, serê çiyay
Kelawe: Wêran, xapor, kavi
Kêlge: Mêg
Kelle: Qafê serî
Kennas: Paqijker, ew kesê cade û kolanan paqij dike
Kernevall: Ahenga pîrî şahî û govend
Kêşe: Şerenîx, mesele, pîrs
Kêw: Çiya, şax
Kewêl: Kulk, gov
Kewşe: Pêlav, sol
Kezî: Bisk, şakezî, şabisk
Kilawrojne. Kuleka biçûk, pencere
Kilîşe: Form, nimozeç,
Kilpe: Sînahî, ronahia kê
Kip: Bêdeng, tena
Kugell: Xelk, komeka mirovan
Kulare: Firoka kaxexî
Kust: Afat, karesat, misîbet
Kut: Pasewan, nobedar
Kutere: Dareka birî, qeteka darî
Kurey dilma: Kuçkê dilê min, menqela dilê min
Kwîstan: Zozan

L

Lane: Dargûşe, landik
Lane: War, cih
Lasar: Netebitî, bizêw, sererro.
Lêl: Şêlî
Lengergirtin: Rawestana teyran li esmanan
Lojîk: Locîk, mentîq

Lûtke: Kop, serê çiyay

M

Madona: Jina paqij, Madonnamiryemî pakîze.

Malawayî: Xatirxastin

Mangeşew: Taveheyv

Matem: Şîn û tazî

Mawe: Qonax, mewda, mesafe

Mêgel: Kerî, kerîyê pezî

Mend: Borr, ava rawestîyayî û bê pêl

Merg: Mirin

Mesllet: Rêkkeftin, li hev hatina aşîyane

Meşxel: Xetîre, çira

Mewsim: Demsal

Miturfe: Rind, şox, ciwan

N

Nakam: Dilşkestî, bêomêd

Nakaw: Ji nişka ve

Namoyî: xerîbî

Nasor: Birîn, azar

Nêjran: Binax bûn, hatine veşartin

Nemam: Şitil

Neşter: Çeqoka pîrr tûj, kêra laşî pê dibirrin

Newekan: Nevî, torrin

Nicrî pola: Sindoqa pêlay

Nim: Teratî, terrayî

Nisê: Sih, sîber

Nixro: Deverû, hilingiftin, devûdev ketin

Nostalciya: Bêrîya welatî, xerîbîya welatî

Nuşandewe: Xwe bi erdî ve girt

P

Pence: Tilî, tibil
Pepole: Belatînk, perwane
Pelkezêrîne: Keskesor
Pelkezêrrîne: Keskûsor, kulkezêrîne ,
Pêlût: Perda ser çavî
Pence: Tilî, tibil
Pengir: Pişku, polo, sikil
Pepûle: Belatînk, perperok, perwane, minminok
Perco: Muicîze
Peresêlke: Hacîreş, kurî meqes
Peşêw: Pena, cihê xweveşartinê
Pêşkar: Xizmetkar, berdest
Peşokaw: Gêj, sewdaser, serlêşêwaw, şilejaw
Pet: Werîs, sêdare
Peta: Taûn, nexoşiyeka pîs
Pird: Pir, cisir
Pirdebaz: Bazeber
Pişku: Pelê agirî, bizût
Piwaw: Rizî
Pol: Revde, kom
Polû: Pelê agirî, bizût. Pişku
Protêst: Nerazî

Q

Qersîl: Giyayekê pênegehiştî
Qetran: Tarîstan, pîrr tarî
Qij: Pûr, pirç
Qûl: Kûr
Qûlayî: Kûratî

R

Rakişabû: Dirêjkirî
Rasan: Xwe berhevkin ji bo lêdanê, pelamardan

Ravekirdin: Şirove kirin, şikirdinewe, lêkdanewe.

Raz: Nihênî, sirr

Rêbwar: Rêvîng, rêwî

Rêjne: Baraneka xurt

Rend: Mêrxas, aza, zîrek

Ret bû: Derbaz bû

Rewîn: Revîn, helatin

Rimb: Rim, sehim

Riwalet: Dîmen, roxsar, şikil, yê li ber çav ,

Rutelekan: Hejar, bêxwedî, reş û rût

Ruxsar: Rû, dêm

S

Samnak: Tirs, sehim

Sara: Deşt, çol

Satê: Demekê, bêhnekê

Sebet: Selik

Seg: Kuçik, se

Segwerr: Rewîna kuçika

Sehol: Qeşa, berf

Senger: Çeper, xendek

Serab: Leylan

Sergerdan: Posîde, damay, bêomêd

Sêrmonî: Merasîm, Cermony

Sersam: Heyirî, mat

Serşan: Sermil

Sewzî: Şînayî, keskatî, tolk, kerifs, giya

Sîma: Dê, rû

Sirik: kîvî, nekehî, fêrî nav malê nebûy, nerahatî

Siwax: Boyax

Siwê: Hesret, tase

Sorax: Rewş, kawdan

Swê: Hesret, tase

Ş

Şalaw: Hêrriş, pelamar

Şan: Mil

Şayet: Şahid

Şefeq: Berê spêdê, aso

Şeket: Westîyay, mandî, hîlak

Şepol: Pêl

Şeqam: Rê, cade

Sêre: Stêrka tivengê

Sêregirtin: Nîşan lê kirin, stêrk lê kirin

Şêt: Dîn, bêaqil

Şêwand: Têk da

Şêwaw: Têkçûyî, bêserûber

Şewnîm: Xunav

Şexte: Qeşa, qerîsok

Şeypûor: Zîrna leşkerî, boq

Şilwê: Şêlî, lêll

Şimşêr: Şîr

Şîrre: Nîrrîn, berz, bilind, tûre

Şoreswar: Egîd, siwarê zîrek

Şoste: Qeraxê rê, alîyê rê

T

Taman: Perjîn, tian, çeper

Taraw: Mişext, serhelgirtî, çûna bêveger

Tarmayî: Helamet, reşek

Tase: Bîrakin, pir hez û iştîyaq

Taşberd: Kevrekê mezin

Tasem: Arezu, iştîyaq

Tateşor: Texteşo, textê mirîya li ser dişon

Tavge: Sîlav, şelal

Taw: Kêlîyek, demekê kêr, satêk

Taw: Hesret, tase û arezû
Tawêr: Kevir, helan
Tê hellçûnewe: Dûbare dest pê kirin
Temawî: Tem û mij
Tengeber: Rêyeke teng. Kolana teng
Tênuşekem: Deftera min
Tenya: Tenê
Tepîw: Ketî, herriftî
Terze: Gijlok, teyrok
Tesk: Teng, zirav
Tewêle: Axura dewara
Tezû: Tezînk
Tijî: Pîr, gelek
Tînû: Têhnî
Tirîfe: Ronahîya heyvê
Tîşk: Tîroj
Toreyî: Xeyidîn, dilmayîn, acizî

W

Wêl: Berze, wînda
Werz: Demsal
Win: Wînda, hînda, berzebûyî
Wirşe: Birîsî, girşe
Wişe: Peyv, qise
Wirya be: Hişyar be, agehdar be

X

Xak: Erd
Xamoş: Mat û bêdeng
Xelûz: Rejî, kumir
Xemnak: Xemgîn
Xerman: Bêder, coxîn
Xinkaw: Xiniqî

Xinkêndiraw: Xeniqandî
Xituke: Qidqidank
Xol: Ax, gil
Xolawî: Tozgirtî
Xolemêş: Xwelî, xolî
Xor: Roj
Xor: Roj
Xoşbîn: Geşbîn, bi umêd
Xunaw: Xunav, awring, şewnim
Xurizma: Bi hêz, hêl, bi şiddet

Z

Zam: Birîn, azar
Zark, yan zalk: Kun, Kunka şkeftê, medxel
Zêd: War, niştîman, welat, cihê ji dayikbûnê ,
Zemawend: Govend, dawet, şahî
Zemîn: Erd
Zerdeper: Ronahîya berî şevê
Zerdexene: Girrnişîn
Zêwan, yan zêdewan: Pasewan, nobedarê gorristanê
Zîl: Tirumbêla leşkerî, kamyon.
Zinar: Kevir, helan, gaşberd, berê mezn
Zînkû: Serkê zîna hespî
Zirê: Metal, ji bo şerî bikar tînin
Ziryan: Bakuzîrk, bayê başûr, befir û ba bi hev re
Zongaw: Gol, ava rawistîya, carna genî dibe